

HISTORISKE GRØNTANLEGG I NORGE OG ITALIA
- EN SAMMENLIGNING AV FORVALTNING, LOVVERK,
REGISTRERING, RESTAURERING OG OVERVÅKING

HISTORICAL GARDENS IN NORWAY AND ITALY
- A COMPARISON OF MANAGEMENT, LAW, REGISTRATION,
RESTORATION AND MONITORING

EVA LAND-ULSTEIN

UNIVERSITETET FOR MILJØ- OG BIOVITENSKAP
INSTITUTT FOR LANDSKAPSPLANLEGGING
MASTEROPPGAVE 30 STP. 2013

**HISTORISKE GRØNTANLEGG I NORGE OG ITALIA
– EN SAMMENLIGNING AV FORVALTNING, LOVVERK,
REGISTRERING, RESTAURERING OG OVERVÅKING**

HISTORICAL GARDENS IN NORWAY AND ITALY
– A COMPARISON OF MANAGEMENT, LAW, REGISTRATION, RESTORATION
AND MONITORING

Mastergradsoppgave i landskapsarkitektur

Skrevet av Eva Land-Ulstein

Institutt for landskapsplanlegging
Universitetet for Miljø- og Biovitenskap

Ås 2013

FORORD

Under utvekslingsstudier ved Universitetet i Genova, Italia, tok jeg et kurs med fokus på registrering og utforming av en restaureringsplan for en historisk hage i tilknytning til en 1500-talls villa. Kurset vekket min interesse for den kompleksitet de historiske hagene representerer, og ga en gryende forståelse for historiske hagers utvikling, og en spenningsfølelse ved muligheten til å være en oppdager på jakt etter hagens opprinnelige funksjon og betydning. Med en begynnende innsikt i utfordringene tilknyttet bevaring av historiske hager i en by med sterkt behov for byutvikling, oppstod ønsket om å fordype meg i dette temaet.

Tanken om en sammenligning av kulturminneforvaltningen i Norge og Italia ble til i tiden etter returen til Norge. Gjennom studiene har det i liten grad vært mulighet til å fordype seg teoretisk i temaer, ettersom fokuset har ligget på prosjekteringsfag. Det ble derfor naturlig å benytte muligheten til en teoretisk fordyping. Dette har gitt meg muligheten til å oppdage viktigheten av og utfordringene med kulturminneforvaltningens arbeid, der historiske hager er et underprioritert felt.

En spesiell takk rettes til min veileder Annegreth Dietze-Schirdewahn, landskapsarkitekt Anna Toth og min familie, som alle har bidratt med innspill underveis.

SAMMENDRAG

Kulturminnevernets arbeid med forvaltning av historiske grøntanlegg er et komplekst felt med mange utfordringer. Gjennom å undersøke situasjonen i Norge og Italia i forhold til lovverk, forvaltning, registrering, restaurering og overvåking, tegnes det et bilde av nåværende situasjon og utfordringer på dette feltet i begge land. I sum kan man se at det er et økende fokus på historiske grøntanlegg. Faremomentet er at utviklingen innen kulturminnevernet har et langsommere tempo enn forfallet som truer den grønne kulturarven. Innen de fire punkter som omhandles, er kompetanse og økonomi gjengående utfordringer for at kulturminnevernets funksjon skal være tilfredsstillende.

ABSTRACT

Management of historical gardens is a complex field with many challenges. Through examining the situation in Norway and Italy – in terms of legislation, administration, registration, restoration and monitoring – an image of the current situation and challenges in both countries is conveyed. Overall, an increasing focus on the field of historical gardens is evident. The slow development within the field of cultural heritage is a hazard, as the decay that threatens the green heritage has a faster pace. Through the four topics of discussion, the expertise and the economy are recurring challenges for a satisfying management of historical gardens.

INNHold

1. INNLEDNING	11
1.1 Problemstilling	12
1.2 Metodikk.....	12
1.2.1 Oppgavens oppbygning.....	13
1.2.2 Arbeidsmetoder.....	13
2. INTERNASJONALE RETNINGSLINJER – KONVENSJONER OG CHARTRE	17
2.1 Konvensjoner.....	17
2.1.1 Verdensarvkonvensjonen (1972)	17
2.1.2 Granadakonvensjonen (1985).....	17
2.1.3 Maltakonvensjonen (1992).....	18
2.1.4 Den europeiske landskapskonvensjonen (2000).....	18
2.1.5 Farokonvensjonen (2005).....	18
2.2 Chartre.....	19
2.2.1 Athen-charteret (1931)	19
2.2.2 Venezia-charteret (1964).....	19
2.2.3 Firenze-charteret (1982).....	20
2.2.4 Napoli-charteret (1999).....	20
2.3 Definisjon av begreper.....	20
2.4 Restaurering, rekonstruksjon og forvaltning.....	21
3 NORSK LOVGIVNING OG KULTURMINNEFORVALTNING.....	23
3.1 Natur og kultur.....	23
3.1.1 Kulturminneloven – sentrale begreper	23
3.1.2 Naturmangfoldloven – sentrale begreper	24
3.2 Lover og forskrifter.....	24
3.2.1 Lov om kulturminner (Kulturminneloven).....	25
3.2.2 Lov om forvaltning av naturens mangfold (Naturmangfoldloven).....	25
3.2.3 Lov om planlegging og byggesaksbehandling (Plan- og bygningsloven)	26
3.2.4 Restaurering og skjøtsel	27
3.3 Forvaltningen av natur- og kulturverdier	27
3.3.1 Kulturminneforvaltningen	28
3.3.2 Naturforvaltningen.....	30
3.4 Kartlegging av verdier	31
4 ITALIENSK LOVGIVNING OG KULTURMINNEFORVALTNING.....	35
4.1 Natur og kultur.....	35
4.1.1 Codice dei Beni Culturali e del Paesaggio	35
4.1.2 Nasjonal strategi for biodiversitet	36
4.1.3 Forebygging, vedlikehold, restaurering	36
4.2 Lover og forskrifter.....	37
4.2.1 Codice dei Beni Culturali e del Paesaggio (Codice Urbani)	37
4.2.2 Strategia Nazionale per la Biodiversità og la Costituzione delle Repubblica Italiana	38
4.2.3 Landskap – vern og utvikling	39
4.3 Kulturminneforvaltningen.....	39
4.3.1. Forvaltningen av kulturarv og landskapsverdier	39
4.3.2 Forvaltningsansvar	40
4.4 Kartlegging av verdier	41
5 PRESENTASJON AV CASE-EKSEMPLER	43
5.1 Bygdø Kongsgård	43

5.2 Parco Durazzo Pallavicini	49
6 HISTORISKE GRØNTANLEGG – FORVALTNING OG LOVVERK	55
6.1 Internasjonale føringer	55
6.2 Kulturarv i Norge – forvaltning og lovverk	55
6.2.1 Kulturminnevernets utviklingshistorie – i generell forstand	56
6.2.2 Kulturminneforvaltningen og historiske grøntanlegg	60
6.2.3 Bygdø Kongsgård	66
6.3 Kulturarv i Italia – forvaltning og lovverk	67
6.3.1 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli	70
6.4 Utbrodering – forvaltning og lovverk i Norge og Italia	71
6.4.1 Bygdø Kongsgård	74
6.4.2 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli	75
7 REGISTRERING AV HISTORISKE GRØNTANLEGG	77
7.1 Internasjonale føringer og registrering	77
7.2 Registrering av historiske grøntanlegg i Norge	77
7.2.1 Bygdø Kongsgård	82
7.3 Registrering av historiske grøntanlegg i Italia	82
7.3.1 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli	85
7.4 Utbrodering – praktisk bruk av databaser og registreringenes verdi i Norge og Italia	85
7.4.1 Bygdøy Kongsgård	90
7.4.2 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli	91
8 RESTAURERING AV HISTORISKE GRØNTANLEGG	93
8.1 Restaurering og internasjonale chartre	95
8.1.1 Venezia-charteret og restaurering	95
8.1.2 Firenze-charteret og restaurering	96
8.2 Restaurering av historiske hager i Norge	96
8.2.1 Bygdø Kongsgård	100
8.3 Restaurering av historiske hager i Italia	100
8.3.1 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli	105
8.4 Utbrodering – restaurering i Norge og Italia	106
8.4.1 Bygdø Kongsgård	108
8.4.2 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli	109
9 MILJØOVERVÅKING AV KULTURARV	111
9.1 Miljøovervåking i Norge	111
9.1.1 Bygdø Kongsgård	117
9.2 Miljøovervåking i Italia	117
9.2.1 Parco Durazzo Pallavicini	120
9.3 Utbrodering – miljøovervåking i Norge og Italia	120
9.3.1 Bygdø Kongsgård	122
9.3.2 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli	122
10 KONKLUSJON	125
10.1 Konklusjon – forvaltning og lovverk	125
10.2 Konklusjon – registrering	126
10.3 Konklusjon – restaurering	127
10.4 Konklusjon – miljøovervåking	129
10.5 Siste kommentarer	129
11 KILDER OG LITTERATUR	131
E-post-korrespondanse	144
VEDLEGG 1	145

1. INNLEDNING

Landskapet som omgir oss er formet i et samspill mellom natur og kultur, der kulturarven er en kilde til dokumentasjon om vår historie og utvikling. Med sine natur- og kulturverdier er det en viktig ressurs for fremtidig og bærekraftig utvikling. Landskapet strekker seg ut over landegrensene, derfor er et internasjonalt samarbeid essensielt for å ivareta våre felles ressurser.

Historiske grøntanlegg er et bilde på dette, som komplekse enheter der nettopp samspillet mellom natur- og kulturverdiene utgjør essensen. Dette understrekes blant annet av de mange internasjonale retningslinjer som omhandler kompleksiteten omkring forvaltning av historiske grøntanlegg. I tillegg utgjør grøntanlegg et felt som berører både kulturminne- og naturforvaltningen, der det er rimelig å anta at ivaretakelsen og videreføringen av verdiene best sikres gjennom et samspill.

Historiske grøntanlegg som begrep, defineres i denne oppgaven som et sted utformet av mennesket for hovedsakelig estetiske årsaker, og som anses å ha offentlig interesse ut i fra sin kunstneriske karakteristikk eller historiske relevans. Eksempler på denne typen kulturarv er hager og parker tilknyttet store overklassebygg, kjøkkenhager og botaniske hager, urbane parker, grønne arealer innen vernede arkeologiske områder, mindre, private hager, klosterhager, slottshager og kirkegårder.¹ Historiske grøntanlegg, grønne kulturminner, grønn kulturarv og historiske hager benyttes alle som betegnelse for historiske hager og parker.

Innen kulturminnevernet utgjør historiske grøntanlegg en ny kategori kulturarv. I denne sammenheng forstås «kulturminnevern» som det arbeidet som utføres for å verne kulturarven, og som et samlebegrep for de offentlige instansene som arbeider innen feltet.² Med kulturminneforvaltning forstås den organisering og utøvelse av aktiviteter som er knyttet til bevaring av kulturarven. Kulturarv er uerstattelig, ikke-fornybare ressurser. Det finnes en rekke ulike typer kulturarv, som hver har sitt trusselbilde og med sine motsvarende tiltak.³

I forbindelse med landskap og kulturarv nevnes også natur- og kulturverdier, der kulturverdier her forstås som verdier tilknyttet kulturarv og naturverdier som verdier tilknyttet naturen. I tillegg benyttes betegnelsen landskapsverdier i betydning av natur- og kulturverdier.

¹ La Direzione generale per il paesaggio, le belle arti, l'architettura e l'arte contemporanea: *Giardini e parchi storici*, se http://www.pabaac.beniculturali.it/opencms/opencms/BASAE/sito-BASAE/MenuPrincipale_BASAE/Uffici-musei-e-monumenti/Musei--Mostre/Giardini-e-parchi-storici/index.html/, lest 18.1.2013.

² Wikipedia (nor): *Kulturminnevern*, se <http://no.wikipedia.org/wiki/Kulturminnevern>, lest 10.1.2013.

³ Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt – 1]: *Miljøovervåking*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Miljoovervaking/>, lest 16.4.2013.

I sammenheng med kulturarv omtales også kulturhistoriske verdier, der dette forstås som verdien av kunnskap hentet fra fortidslevninger.

Miljøovervåking er et relativt nytt felt og viktig innen kulturminnevernet, der miljøovervåking defineres som følger:

«[E]n systematisk innsamling av data ved hjelp av etterprøvbare metoder, som baserer seg på hypoteser om sammenhengen mellom årsak-virkning. Overvåkingen omfatter både påvirkning, effekter og miljøtilstand. Målet er å dokumentere miljøtilstanden og utviklingen av denne.»⁴

1.1 Problemstilling

Oppgavens mål er et studium av kulturminneforvaltningens betydning tilknyttet historiske grøntanlegg – med fokus på forvaltning og lovverk; registrering; restaurering; og miljøovervåking. Med bakgrunn i den eksisterende nasjonale lovgivningen, fokuseres det på hvordan dette gir seg utslag i den praktiske gjennomføringen og hvilken betydning dette har for sluttresultatet. Dette underbygges ved bruk av et case-eksempel fra hvert land.

1.2 Metodikk

Oppgaven foretar en overordnet sammenligning av teori og praksis innen kulturminneforvaltningen av historiske grøntanlegg, i henholdsvis Norge og Italia. Norge er et land med lite kulturarv, sammenlignet med Italia – som er et av de mest kulturminnerike land i verden. Det er derfor interessant å foreta en sammenligning mellom landenes kulturminneforvaltning, der konkrete eksempler på fordeler og ulemper forhåpentlig bidra til å tydeliggjøre utfordringer og muligheter for videre utvikling av kulturminneforvaltningen. Dette gjøres gjennom å se på landenes nasjonale lovgivning og praktiske utføring, hvor det kan trekkes kunnskap fra de resultater dette gir.

En rekke internasjonale føringer har i stor grad bidratt til utviklingen av retningslinjer for vern av historiske grøntanlegg, og deres innflytelse på den nasjonale lovgivningen er i den sammenheng viktig. Hvordan disse retningslinjene legger føringer for og i hvilken grad de integreres i det nasjonale lovverket er derfor relevant, samt hvilken betydning dette har for den praktiske forvaltningen av de historiske grøntanleggene.

⁴ Riksantikvaren 22. april 2013: *Ordforklaringer*, se http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Ofte_stilte_sporsmal/Ordforklaringer/, lest 23.4.2013.

1.2.1 Oppgavens oppbygning

Oppgaven består av tre hoveddeler; teoretisk bakgrunn, hovedpunkter, og konklusjon. Dette i henhold til både Norge og Italia.

1. I den teoretiske delen (inkludert innledning) avklares begreper, lovverk, forvaltningssystem, tidligere registreringer og internasjonale føringer.
2. Den neste delen inneholder teori om kulturminnevernet delt inn i fire hovedpunkter – henholdsvis forvaltning og lovverk, registrering, restaurering, og miljøovervåking. Dette definerer dermed oppgavens omfang.

Denne delen baserer seg i hovedsak på innhenting og tolkning av litteratur fra ulike kilder, samt samtaler med personer som jobber eller har kunnskap innen feltet. Dette danner grunnlag for en utdypende teoridel tilknyttet hvert hovedpunkt, hvor det deretter foretas en utbrodering omkring Norge og Italias eksisterende system, der disse sammenlignes og det trekkes frem eksempler knyttet til en case for hvert land.

3. Konklusjonen utgjør den siste delen, der resultatene fra de fire hovedpunktene trekkes opp i sin helhet. Det legges vekt på likheter og ulikheter i kulturminneforvaltningen for Norge og Italia, med fokus på fordeler og ulemper ved de ulike systemene og praksisene.

1.2.2 Arbeidsmetoder

Arbeidet har i hovedsak vært rettet mot innhenting av informasjon, som deretter er systematisert slik at aspekter tilknyttet kulturminneforvaltningen belyses – da spesielt i sammenheng med de fire nevnte hovedpunktene. Denne samlede informasjonen er deretter tolket, og supplert med informasjon fra personer som jobber innen feltet, både i Norge og Italia – for å få en forståelse av forvaltningens kompleksitet.

I forhold til oppgavens problemstilling har både metodene og kildene, hver på sin måte, vært delvis utfyllende og delvis ufullstendige. Det gis i det følgende en oppsummering

av de benyttete arbeidsmetodene, utfordringer knyttet til bruken av disse og de resultater metodene har gitt.

1.2.2.1 Søk i databaser

Både i Norge og Italia finnes kunnskapsbanker som viser hvilke naturverdier og kulturminneverdier som er registrert eller fredet. Opplysningene i databasene baserer seg på hva som er registrert innen gitte geografiske områder, men gir ikke nødvendigvis et riktig bilde av den eksisterende situasjonen. Mange områder er ikke fullstendig kartlagte, uten at dette betyr at innen området ikke finnes verdifulle natur- eller kulturminneverdier. Kunnskapsbankene kan i tillegg ha mangler, i form av at anlegg er i en fredningsprosess, at data enda ikke er gjort tilgjengelige i databasen, eller at det er mindre feil i de registreringer som ligger inne. For å få en fullstendig oversikt over ressursene som finnes i et område, må man derfor sammenstille informasjonen fra kunnskapsbasene med informasjon fra øvrige kilder.

1.2.2.2 Litteraturstudie

I Norge finnes en rekke kilder som omhandler den nasjonale kulturminneforvaltningen, men noe mindre sett spesifikt i henhold til historiske hager. Foruten lovverket, finnes en rekke veiledere, fakta-ark, rapporter, årbøker og artikler som omhandler temaet. Disse kildene må ses i sammenheng, for å få et overordnet bilde på dagens kulturminneforvaltning, og de historiske grøntanleggenes hierarkiske posisjon i denne. Det er en stadig utvikling og endring innen forvaltningen av kulturarv, noe som er nødvendig for et godt kulturminnevern men som også gjør det utfordrende å få et overblikk. Det er derfor i hovedsak lagt vekt på litteratur utformet på 2000-tallet.

Med base i Norge har det vært noe begrenset tilgang på italiensk litteratur, noe som har ført til at det i hovedsak er benyttet informasjon fra nettkilder og fra mailkontakter – med de mangler dette måtte medføre.

1.2.2.3 Nettsøk

Det finnes en rekke nettsider i Italia, både statlige og private, som omhandler kulturminneforvaltning og bevaring av historiske grøntanlegg. Gjennom de statlige nettsidene er mye av den nødvendige informasjonen tilgjengelig, men kan være vanskelig å finne på grunn av organiseringen av kulturminnedepartementet og dets underliggende direktorater. I

tillegg finnes en rekke informasjon tilgjengeliggjort gjennom private interesseorganisasjoners nettsider, samt fra statlige institutter som jobber innen feltet. Denne oppgaven baseres derfor på de foreliggende funn, som er sammenstilt og supplert med informasjon fra kontaktpersoner i Italia.

I Norge er tilgjengelig informasjon via nettsider mindre, og den foreliggende informasjon er i stor grad knyttet opp til Miljøverndepartementet – da i hovedsak til Riksantikvaren som direktorat for kulturarv. Den informasjon som er innhentet fra nettsidene, er derfor i stor grad sammenstilt med litterære kilder, samt noe med informasjon fra kontaktpersoner.

1.2.2.4 Kontaktpersoner

Kontakt med sentrale personer har vært viktig for å innhente nødvendig informasjon og for å oppnå en bedre forståelse for organiseringen av kulturminneforvaltningen. Kontakten har i Norge bestått av oppklarende og informerende mailveksling med ansatte i Riksantikvaren, med fylkeskonservator. I Italia har kontaktpersoner vært ansatte i Kulturminnedepartementet, Direktoratet for kulturarv og landskap og en landskapsarkitekt. Utfordringene har i begge tilfeller ligget i å stille riktig spørsmål til rett tid og person, og av den grunn er det sannsynlig at flere aspekter ikke er tilstrekkelig belyst gjennom denne kontakten.

2. INTERNASJONALE RETNINGSLINJER – KONVENSJONER OG CHARTRE

På verdensbasis er det en kontinuerlig endring av landskap. I denne prosessen står våre felles natur- og kulturverdier i fare for å gå tapt. Dette er bakgrunnen for et økt fokus – både nasjonalt og internasjonalt – på landskapet og de natur- og kulturressursene som finnes i det. En rekke internasjonale avtaler og føringer understreker viktigheten av både et internasjonalt og nasjonalt samarbeid for ivaretagelsen av disse. Noen av de mest sentrale omtales i det følgende.

2.1 Konvensjoner

2.1.1 Verdensarvkonvensjonen (1972)

Konvensjonen fastslår et ansvar og en forpliktelse om å identifisere og å ivareta viktig kultur- og naturarv, understreket av opprettelsen av verdensarvlisten (UNESCO 1972) – i forbindelse med konvensjonen – en liste over universelt særs viktig kultur- og naturarv.⁵ Ratifisert av Norge og Italia i 1977.⁶

2.1.2 Granadakonvensjonen (1985)

Konvensjonen anerkjenner bygninger, monumenter, bygningsmiljøer og områder formet i samspillet mellom menneske og natur som en uerstattelig del av europeisk kulturarv, med formål om å styrke vernet av disse.⁷ Ratifisert av Norge i 1995 og av Italia i 1989.⁸

⁵ UNESCO 1972: *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, se <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>, lest 17.1.2013: 2–3.

⁶ L'Istituto Superiore per la Protezione e la Ricerca Ambientale: *Convenzione per la Protezione del Patrimonio Mondiale Culturale e Naturale*, se <http://www.isprambiente.gov.it/it/temi/biodiversita/accordi-multilaterali/globali/convenzione-per-la-protezione-del-patrimonio-mondiale-culturale-e-naturale/>, lest 1.2.2013; Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt – 2]: *Verdens kultur- og naturarv*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Verdensarv/>, lest 1.2.2013.

⁷ Council of Europe 1985: *Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe [Granadakonvensjonen]*, se <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/121.htm>, lest 1.2.2013.

⁸ Oslo Kommune 2007: *Lover og avtaler som sikrer kulturminner*, se <http://www.miljo.oslo.kommune.no/kulturminner/lovverk/>, lest 3.2.2013; Site Specific Museums: *Convenzioni Internazionali*, se <http://www.sismus.org/ita/panorama-normativo/diritto-internazionale/convenzioni-internazionali/>, lest 2.2.2013.

2.1.3 Maltakonvensjonen (1992)

Konvensjonen anerkjenner arkeologiske rester som en grunnleggende kilde til kunnskap om menneskets historie. Medlemslandene forplikter seg til å utforme lovgivning for vern av den arkeologiske arven, innbefattet registrering av arkeologiske funn og fortidsminner, samt innføring av meldeplikt av funn til offentlige myndigheter. Arkeologiske verdier skal tas hensyn til ved planlegging og bygningsarbeider.⁹ Ratifisert av Norge i 1995 og er underskrevet, men ikke ratifisert, av Italia.¹⁰

2.1.4 Den europeiske landskapskonvensjonen (2000)

Konvensjonen omtaler landskapet som essensielt for vår felles kultur- og naturarv, og av stor betydning for menneskets identitet og livskvalitet. Samspillet mellom kultur og natur står sentralt, der det dynamiske landskapet forstås som en helhet sammensatt av enkeltelementer. Konvensjonen anerkjenner alle typer landskap som viktige faktorer for menneskets livskvalitet, fra de særs verdifulle til de hverdagslige, forringede eller de i forfall. Med konvensjonen følger en forpliktelse om å kartlegge landskapet og endringene i dette, samt å føre en politikk som tar sikte på vern, forvaltning og planlegging av landskap.¹¹ Ratifisert av Norge i 2001 og av Italia i 2006.¹²

2.1.5 Farokonvensjonen (2005)

Konvensjonen understreker et individuelt og kollektivt ansvar for kulturarven – en nedarvet, uerstattelig ressurs – der konservering og bærekraftig bruk har menneskets utvikling og

⁹ Council of Europe 1992: *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage [Maltakonvensjonen]*, se <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/143.htm>, lest 1.2.2013: 3–6.

¹⁰ Oslo Kommune 2007; Ministero per i Beni e le Attività Culturali: *Sistema Informativo HEREN - European Heritage Network*, se <http://www.beniculturali.it/mibac/export/SG-MiBAC/sito-SG-MiBAC/MenuPrincipale/Attivita-e-programmi/Internazionale/Consiglio-dEuropa/Patrimonio-culturale/index.html/>, lest 1.4.2013.

¹¹ Council of Europe 2000: *European Landscape Convention*, se <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/176.htm>, lest 18.2.2013; Det kongelige miljødepartement 2005: *St.meld. nr. 16 (2004–2005) Leve med kulturminner*, se <http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20042005/016/PDFS/STM200420050016000DDDPDFS.pdf>, lest 8.2.2013: 89.

¹² Landskap i plan 2007: *Landskapskonvensjonen i Hordaland*, se <http://www.landskapiplan.no/hovedEnkel.aspx?m=38289>, lest 25.5.2013; Site Specific Museums.

livskvalitet som mål.¹³ Ratifisert av Norge i 2008, mens en prosess for ratifisering av denne ennå er pågående i Italia.¹⁴

2.2 Chartre

2.2.1 Athen-charteret (1931)

Charteret omhandler restaurering av historiske monumenter gjennom et syv punkts manifest, og var det første dokumentet som ga retningslinjer for bevaring av vår felles kunstneriske og arkeologiske arv. De syv punktene var som følger: å etablere organisasjoner for rådgivning om restaurering; å sikre at prosjekter underlegges kunnskapsbasert kritikk; å etablere et nasjonalt lovverk for å sikre historiske steder; å begrave oppgravde levninger som ikke skal restaureres; å tillate bruk av moderne teknikker og materialer i restaureringsarbeid; å underlegge historiske steder vern; samt å beskytte det omliggende området tilknyttet historiske steder.¹⁵

2.2.2 Venezia-charteret (1964)¹⁶

Charteret har som formål å ivareta og videreføre kulturminner og deres autentisitet. Det understrekes hvor viktig det er å ha en internasjonal enighet omkring prinsipper for konservering og restaurering, der disse tilpasses den enkelte nasjons egen kultur og tradisjoner.¹⁷ Charteret omhandler ikke historiske hager eksplisitt, men gir en utførende liste over grunnleggende prinsipper for vern og henviser til monumenter i generell forstand, uten noen spesifikk form for kategorisering.¹⁸ Ratifisert av Norge i 1964.¹⁹

¹³ Council of Europe 2005: *Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society: [Farokonvensjonen]*, se http://www.unic.pt/images/stories/publicacoes1/Framework_Cov_Cult_Heritage.pdf, lest 8.2.2013: 2–3.

¹⁴ Ministero per i Beni e le Attività Culturali; Wikipedia: *Kulturvern*, se <http://no.wikipedia.org/wiki/Kulturvern>, lest 20.2.2013.

¹⁵ ICOMOS: *The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments – 1931*, se <http://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments/>, lest 23.4.2013.

¹⁶ Venezia-charteret er også kjent som Carta del Restauro.

¹⁷ ICOMOS 2004: *Internasjonale chartre*, se http://www.icomos.no/cms/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=39&Itemid=74, lest 18.2.2013: 18.

¹⁸ Bertoncini, Lara: *I Giardini Storici: strumenti legislativi e Carte per la tutela ed il restauro*, (Università di Pisa), se http://mailbox.agr.unipi.it/guest1/gevup/elaborati/AA0506/03_Giardini_Storici.pdf, lest 3.2.2013.

2.2.3 Firenze-charteret (1982)

Charteret er et tillegg til Venezia-charteret, og anerkjenner hager som arkitektoniske og hortikulturelle byggverk. Historiske hager bevares – i egenskap av kulturminne – i samsvar med Venezia-charteret, men ettersom de er levende kulturminner behøves egne retningslinjer for bevaring, videreføring og ivaretagelse av hagenes autenticitet.²⁰ Charteret definerer historiske hager (se kapittel 2.3) og gir retningslinjer for vern, bevaring og restaurering av disse. Et av de viktigste dokumentene i arbeidet med vern av historiske hager, ettersom det ikke kun gir retningslinjer eller prinsipper for bevaring, restaurering og vedlikehold av historiske hager, men nærmest fungerer som en manual for arbeidet innen feltet.²¹

2.2.4 Napoli-charteret (1999)

Prima Conferenza Nazionale sul Paesaggio-charteret er relevant i forhold til historiske hager i Italia, da det følger opp de anbefalinger som gis i Firenze-charteret – spesielt med hensyn til kartlegging av kulturarv og landskapssammenhenger. Det anbefales at det nasjonale lovverket skal gi tilstrekkelig vern for kulturarv og kulturområder, og at det ved eventuelle restaureringer skal tas hensyn til og foretas vurdering av både de arkitektoniske og de biologiske komponentene som utgjør kulturarven. I tillegg er det anbefalt at forvaltningen av historiske parker utføres slik at de fungerer som en selvstendig virksomhet – uavhengig av budsjett og myndighetsfunksjoner. Charteret understreker også nødvendigheten av å utarbeide en oversikt over kulturarven på en nasjonal skala, der den landskapskonteksten som hagen befinner seg i, blir tatt hensyn til.²²

2.3 Definisjon av begreper

Det er hensiktsmessig å se hvordan sentrale begreper forstås i internasjonal sammenheng, da spesielt naturarv og kulturarv. Historiske hager defineres av Firenze-charteret som «en

¹⁹ Berg, Sveinung Krokann & Sognnæs, Johanne & Hvinden-Haug, Lars Jacob 2011: *DIVE-analyse Rjukan næringspark*, se <http://www.tinn.kommune.no/nb-no/nyheter/2011/mars/~media/Tinn/Naering/NIKU%20Rapport%20DIVE%20analyse%20Rjukan%20utkast%201603.ashx/>, lest 17.2.2013.

²⁰ ICOMOS 2004: 18.

²¹ Bertoncini.

²² Bertoncini.

arkitektonisk komposisjon som i første rekke består av elementer av vegetativ art, det vil si levende og dermed forgjengelige og utskiftbare.»²³

Naturarv defineres ifølge Verdensarvkonvensjonen som naturlige områder av en «særs universell verdi sett fra et vitenskapelig, konserverings eller estetisk ståsted».²⁴ Kulturarv forstås som arkeologiske områder og elementer eller strukturer, som er formet av mennesket eller i samspillet mellom menneske og natur.²⁵ Som nevnt innledningsvis vil begrepet kulturarv videre benyttes som samlebetegnelse for kulturminner og kulturmiljøer.

2.4 Restaurering, rekonstruksjon og forvaltning

Restaurering, rekonstruksjon og forvaltning av historiske områder, strukturer og elementer er en kompleks utfordring, noe som understrekes av de mange konvensjoner og chartre som omtaler nettopp natur- og kulturverdier. Disse anerkjenner på samme tid et behov for at landskapet forstås og forvaltes på tvers av landegrensener, noe som viser behovet for en felles, internasjonal plattform som et supplement til nasjonale forvaltningslover.

Landskapsforvaltningen berøres også av ulike sektorer i samfunnet – fra samfunnsplanlegging og stedsutvikling, til landbruk, natur- og kulturminneforvaltning. Målet om å bevare og avdekke kulturarvens estetiske og historiske verdier, er underlagt en respekt og forståelse for det originale materialet og autentiske kilder. Dette medfører et behov for en grundig kartlegging av arvets ulike epoker og utviklingsfaser, slik at prosessen kan utføres på en vitenskapelig forsvarlig måte. Det er ikke i seg selv et mål at en enkelt epoke eller stil skal være rådende, da alle epokene anses som gyldige bidrag for kulturminnets verdi.²⁶

²³ ICOMOS 2004: 18.

²⁴ UNESCO 1972: 2–3.

²⁵ UNESCO 1972: 1.

²⁶ ICOMOS 2004: 10, 20–21.

3 NORSK LOVGIVNING OG KULTURMINNEFORVALTNING

Lovverket legger føringer for ivaretagelse av natur- og kulturminneverdiene. For kulturminneforvaltningen legges særlig Naturmangfoldloven, Kulturminneloven og Plan- og bygningsloven til grunn. Disse beskrives i det følgende.

3.1 Natur og kultur

Natur- og kulturverdier anses som viktige ressurser, ikke bare på nasjonalt nivå, men også på internasjonalt plan. Hvert år forringes, forfaller eller forsvinner en prosentandel av disse verdiene. Bevisstheten rundt dette har ført til et økt fokus på å forhindre dette, og at de to verdiene natur og kultur i større grad ses i sammenheng, noe som skaper et behov for en felles forvaltning. Norsk lovgivning presenterer ikke et definert skille mellom natur- og kulturforvaltningen, men ser at disse verdier og interesser ofte kan knyttes sammen, til tross for at de representerer to adskilte verdsett.²⁷ I denne sammenheng er historiske grøntanlegg et eksempel, ettersom de består av et unikt samspill mellom biologiske og kulturhistoriske verdier, og dermed kan knyttes opp mot mål innen både kulturminne- og naturforvaltningen.²⁸

I forvaltningen av naturverdier er formålet å kartlegge og ivareta økosystemer og biologisk mangfold, mens det i kulturminneforvaltningen fokuseres på kartlegging og vern av kulturminner og kulturmiljøer og deres autentisitet, da spesielt de estetiske aspekter ved vegetasjonen. Det kan være hensiktsmessig å se på de ulike verdsettene for å få en forståelse for hvordan forvaltningsorganene arbeider for å ivareta verdiene. Dette gjøres med utgangspunkt i begrepsavklaringer i Kulturminneloven og Naturmangfoldloven.²⁹

3.1.1 Kulturminneloven – sentrale begreper

Kulturminneloven har som mål å verne kulturminner og kulturmiljøer – og deres autentisitet – som en del av vår kulturarv og identitet. Viktige naturverdier tilknyttet kulturminnene kan

²⁷ Lovdata 1978: *Lov om kulturminner [Kulturminneloven]*, se <http://www.lovdata.no/all/hl-19780609-050.html>, lest 2.2.2013; Lovdata 2009: *Lov om forvaltning av naturens mangfold (Naturmangfoldloven)*, se <http://www.lovdata.no/all/hl-20090619-100.html>, lest 30.1.2013.

²⁸ Eggen, Mette 2012: «Riksantikvaren og de historiske grøntanleggene», i Magerøy, Ingeborg (red.): *Årbok 2012*, Oslo: Fortidsminneforeningen: 119.

²⁹ Lovdata 1978; Lovdata 2009.

også favnes av loven. Med kulturminner mener loven «alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.» Og med kulturmiljøer menes «områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.»³⁰ Kulturarv benyttes her som samlebetegnelse for kulturminner og kulturmiljø.

3.1.2 Naturmangfoldloven – sentrale begreper

Naturmangfoldloven skal bidra til å kartlegge, verdisette og å regulere forvaltningen av arter, naturtyper og leveområder – samt verdifulle naturlandskap – der naturen søkes ivarettatt ved bruk av verneområder og gjennom bærekraftig bruk. Slik kan naturen danne grunnlag for samfunnenes kultur, livskvalitet og virksomhet, både i vår egen tid og for fremtiden. Loven definerer art, økosystem, naturtype og biologisk mangfold som følger: Med «art» forstås en bestemt gruppe levende individer med lignende egenskaper, som er i stand til å forplante seg og få fruktbart avkom. Med «økosystem» forstås et avgrenset, ensartet og funksjonelt miljø med alle de levende og ikke-levende elementer som fungerer i et innbyrdes samspill. Med «naturtype» forstås en ensartet type av natur med alle de levende elementer og miljøfaktorer som innvirker på dette, eller spesielle forekomster av natur eller geologi. Med «biologisk mangfold» forstås variasjonen av gitte miljøer med sine organismer – som kan beskrives i form av arter, genetiske variasjoner av arter eller økosystemer – og de økologiske sammenhengene mellom disse.³¹

3.2 Lover og forskrifter

Innen den norske kulturminneforvaltningen er særlig tre lover gjeldene – henholdsvis Kulturminneloven, Naturmangfoldloven og Plan- og bygningsloven. Disse beskrives i det følgende.

³⁰ Lovdata 1978: §§ 1 og 2.

³¹ Lovdata 2009: § 2.

3.2.1 Lov om kulturminner (Kulturminneloven)

Loven pålegger både statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter å ivareta nasjonale kulturminner, gjennom § 1 som fastslår at:

«Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. [...] Det er et nasjonalt ansvar å ivareta dette, både som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet. [...] Når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på denne lovs formål.»³²

Det foretas automatisk fredning for alle kulturminner som er datert fra før 1537, samt for byggverk fra perioden 1537–1649. Videre kan kulturminner med omgivelser eller kulturmiljø – samt anlegg som parker, hager, alleer, offentlige minnesmerker og andre områder med historisk viktig tilknytning – fredes ved vedtak uavhengig av alder. Både naturmiljø og kulturmiljø kan gjennom Plan- og bygningsloven sikrer bevaring ved hensynssoner i kommuneplanens arealdel.³³

3.2.2 Lov om forvaltning av naturens mangfold (Naturmangfoldloven)

Loven har som mål å ivareta mangfoldet av naturtyper og arter, samt det økosystemet som de er en del av. Dette for å sikre en langsiktig bevaring av deres produktivitet, funksjon og struktur – noe som omfatter komponenter og nødvendige utbredelse av disse – som artene og naturtypene er avhengige av for å overleve.³⁴ I denne sammenheng kan man betegne dette som bevaring av naturmiljøet, som omfatter «atmosfære, luft, vann, jord, naturressurser, landskap, naturområder, det biologiske mangfoldet og dets enkelte bestanddeler, og den innbyrdes vekselvirkningen mellom disse.»³⁵

Under Naturmangfoldloven beskrives også aktsomhetsplikten, som understreker et generelt felles ansvar for at målsetningene i loven nås. Offentlige beslutningsorganer settes

³² Lovdata 1978.

³³ Lovdata 1978; Lovdata 2008: *Lov om planlegging og byggesaksbehandling (Plan- og bygningsloven)*, se <http://www.lovdata.no/all/hl-20080627-071.html>, lest 1.2.2013.

³⁴ Lovdata 1996: *Lov om statlig naturoppsyn* [naturoppsynsloven], se <http://www.lovdata.no/all/hl-19960621-038.html>, lest 30.1.2013; Lovdata 2009.

³⁵ Norges offentlige utredninger 2000: *NOU 2001: 2 – Retten til miljøopplysninger Allmennhetens rett til å få miljøopplysninger fra offentlige og private aktører og retten til å delta i offentlige beslutningsprosesser*, se: <http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20012001/002/PDFA/NOU200120010002000DDDPDFA.pdf>, lest 18.2.2013.

her i en særstilling, som ansvarlige for at beslutninger som vedrører naturmangfoldet gjøres på grunnlag av vitenskapelig kunnskap om artenes bestandssituasjon og naturtypenes utbredelsesområder.³⁶

Som et tillegg finnes også naturoppsynsloven, der Kongen kan opprette et naturoppsyn for å ivareta nasjonale miljøverdier. Naturoppsynets oppgaver er å veilede og informere, men kan også bedrive skjøtsel, registrering og dokumentasjon av naturverdiene.³⁷ Loven legger videre til rette for områdevern ved forskrift, både for rene naturverdier, men også for kulturlandskap eller områder med kulturhistoriske verdier. I tillegg anses tilrettelegging for bruk som et viktig bidrag for å ivareta og opprettholde naturverdiene. Ved eventuell bruk av et landskapsvernområde, forutsettes det utarbeidelse av en forvaltningsplan, samt en skjøtelsesplan, som sikrer verdiene for fremtiden.³⁸

3.2.3 Lov om planlegging og byggesaksbehandling (Plan- og bygningsloven)

Plan- og bygningsloven kan være et godt verktøy for kulturminneforvaltningen, ettersom den skal sikre både vern og utbygging. Loven kan benyttes for å oppnå en bærekraftig forvaltning av kulturarven, spesielt i tilknytning til kulturarv som ressurs for arealbruk og samfunnsutvikling.

Loven består av to hoveddeler: en plandel med bestemmelser som omfatter oversiktsplanlegging, bindende arealplanlegging og konsekvensutredninger; samt en bygningsdel med bestemmelser i forhold til søknadsplikt, kontroll og godkjenning av bygge- og anleggsarbeider.

Kulturarv kan sikres vern ved bruk av Plan- og bygningsloven, samt ved regulering med bestemmelser om vern – et virkemiddel som er tilgjengelig på kommunalt nivå. Loven åpner blant annet for muligheten til å sikre bevaring av naturmiljø og kulturmiljø, i form av hensynssoner i kommuneplanens arealdel. Etter loven er kommunen tildelt ansvaret for å forvalte arealer og naturressurser innen sine grenser, mens fylkeskommunen har ansvar for å utarbeide regionale planstrategier, planer og planbestemmelser, som skal ivareta både regionale og nasjonale interesser.³⁹

³⁶ Lovdata 2009.

³⁷ Lovdata 1996.

³⁸ Lovdata 1996; Lovdata 2009.

³⁹ Johansen, Kristine (red.) 2010: *Veileder - Kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Plan- og bygningsloven*, se http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_26100/1/kulturminner_miljoer_landskap_veileder.pdf, lest 13.2.2013.

3.2.4 Restaurering og skjøtsel

Riksantikvaren definerer restaurering som «å helt eller delvis tilbakeføre [...] til en tidligere tilstand». Med skjøtsel forstås «regelmessige vedlikeholdstiltak, for eksempel vegetasjonspleie for å ivareta et kulturminne og/eller et kulturmiljø». Ved restaurering må det vurderes om man skal tilbakeføre til en enkelt epoke eller til en kombinasjon av ulike utviklingsstadier. Hager og parker i offentlig eie er vernet i den forstand at stat eller kommune har påtatt seg ansvaret for dem. Fredete og verneverdige historiske hageanlegg i privat eie kan motta økonomisk støtte til vedlikehold, men Kulturminnelovens fredningsbestemmelse gir føringer for hvilke tiltak og endringer – ut over vanlig vedlikehold – som er tillatt og hva som krever dispensasjon. Eksempler på tiltak som krever dispensasjon, er bygging av ny trapp eller felling av trær. I enkelte tilfeller er hager og enkeltrær fredet etter naturloven, og da ligger forvaltningsansvaret hos fylkesmannen eller hos Direktoratet for naturforvaltning.⁴⁰

3.3 Forvaltningen av natur- og kulturverdier

Landskapet er et resultat av samspillet mellom menneske og miljø – bestående av en rekke ulike verdier og ressurser, som kulturelle, økologiske, estetiske, sosiale og økonomiske. Landskapet er dynamisk og endrer seg i takt med samfunnets, i tillegg til naturens egne prosesser. Endringer kan medføre uakseptable tap av viktige og uerstattelige landskapsverdier. I vår samtid er tempoet og omfanget av samfunnsutviklingen spesielt tydelig, noe som bidrar til en stadig mer utfordrende forvaltning av natur- og kulturverdiene. Landskapet er en felles ressurs – og dermed også et felles, politisk ansvar – der utfordringen ligger i å skape en bærekraftig bruk som bevarer mangfoldet av verdier og også videreutvikler dem som ressurser i samfunnet. Et representativt utvalg av natur- og kulturminner og kulturmiljø må foretas, ettersom ikke alt kan ivaretas, og dette forutsetter et tett samarbeid mellom offentlig forvaltning, organisasjoner og private.⁴¹

Ansvar for forvaltningen av natur- og kulturminner er fordelt på ulike sektorer, og går fra nasjonalt til kommunalt nivå (henholdsvis stat, fylkeskommune og kommune). Staten har ansvar for å utforme en overordnet nasjonal politikk, der Miljøverndepartementet er ansvarlig for forvaltningen av natur- og kulturverdiene. Fylkeskommunen har ansvar for å utarbeide regionale planstrategier, planer og planbestemmelser der både regionale og nasjonale

⁴⁰ Riksantikvaren 22. april 2013.

⁴¹ Johansen 2010: 46–47; Lovdata 1978.

interesser ivaretas,⁴² mens den enkelte kommune er ansvarlig for forvaltningen av arealer og naturressurser i kommunen.⁴³ I tillegg kan Kongen i statsråd foreta et utvalg av enkeltarter, naturtyper eller kulturmiljøer som skal fredes eller prioriteres spesielt.⁴⁴ Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren har en sentral posisjon for utviklingen og gjennomføringen av statlig politikk i fylkeskommunene.⁴⁵

En vesentlig forskjell mellom forvaltningen av natur- og kulturminneressursene, er nivåene dette gjøres på. Forvaltningen av naturressursene ligger under fylkesmannen – som representerer staten – mens forvaltningen av kulturressursene er tillagt fylkeskonservatoren – som leder av det regionale kulturminnearbeidet.⁴⁶ Dette er en av de største utfordringene ved forvaltningen av natur- og kulturminneressursene.

3.3.1 Kulturminneforvaltningen

«[O]mfatter forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og landskapets kulturhistoriske innhold gjennom vern, bærekraftig bruk og vedlikehold.»⁴⁷ I denne sammenheng er Kulturminneloven sentral, der formålet er «å verne kulturminner og kulturmiljøer som en del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.» Videre søker loven å forhindre skade eller inngrep, blant annet ved pålegg om konsekvensutredning ved planlegging av større offentlige eller private tiltak.⁴⁸

⁴² Fylkesmannen: *Arealforvaltning*, se <http://www.fylkesmannen.no/Plan-og-bygg/Arealforvaltning/>, lest 15.2.2013; Riksantikvaren 20. april 2013: *Kulturminneforvaltningen*; Lovdata 2008.

⁴³ Fylkesmannen; Johansen 2010: 18, 33.

⁴⁴ Lovdata 2009.

⁴⁵ Det kongelige miljødepartement [årstall ikke oppgitt]: *Kulturminner og kulturmiljø*, se <http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/tema/kulturminner.html?id=1198>, lest 1.5.2013; Direktoratet for naturforvaltning 2012: *Kven er vi?*, se http://www.dirnat.no/om_direktoratet_for_naturforvaltning/, lest 12.2.2013.

⁴⁶ Fylkesmannen; Johansen 2010: 18, 33; Oppgavefordelingsutvalget 2000: *NOU 2000: 22 – Om oppgavefordelingen mellom stat, region og kommune*, se <http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dok/nouer/2000/nou-2000-22/15.html?id=360672/>; punkt 14.12.3, lest 1.2.2013; Røsvik, Anne (Riksantikvarens svartjeneste): epost, 13.2.2013.

⁴⁷ Oppgavefordelingsutvalget 2000: punkt 14.12.3; Riksantikvaren 26. Feb. 2009: *Forslag om 20 utvalgte kulturlandskap*, se <http://www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=4864/>, lest 26.1.2013; Riksantikvaren 8. januar 2013: *Om Riksantikvaren*, se http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om_Riksantikvaren/, lest 26.1.2013; Riksantikvaren 20. april 2013: *Kulturminneforvaltningen*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Veiledning/Kulturminneforvaltningen/>, lest 21.4.2013.

⁴⁸ Oppgavefordelingsutvalget 2000: punkt 14.12.3; Riksantikvaren 26. Feb. 2009; Riksantikvaren 8. januar 2013; Riksantikvaren 20. april 2013.

Staten har ansvar for å utforme en overordnet nasjonal kulturpolitikk, likevel er denne i høy grad bygget på og utøvet av frivillige organisasjoners engasjement og lokalt ansvar pålagt kommunene, som videre samordnes av fylkeskommunene.⁴⁹

Fylkeskommunene er forvaltningsmyndighet etter Kulturminneloven og ansvarlig for det regionale kulturminnevernet – ofte ledet av en fylkeskonservator – noe som omfatter oppfølging, formidling, registrering, ivaretagelse, fredning og skjøtsel etter blant annet Plan- og bygningsloven.⁵⁰ Fylkeskommunene organiserer dette ulikt, der noen benytter tittelen fylkeskonservator, byantikvar, assisterende fylkesdirektør og lignende – men som alle innehar den samme rollen.⁵¹ Det foreligger ingen formkrav til håndteringen av kulturområdet i planleggingen, noe som kan komme til uttrykk i forskjell på ulike fylkeskommuners utforming av fylkesplaner, fylkesdelplaner og fylkessektorplaner.⁵²

Kommunene har ansvar for å påse at kulturminneinteressene ivaretas i arealplanleggingen gjennom Plan- og bygningsloven. Heller ikke på kommunalt nivå stilles formkrav i planleggingen – med de ulikheter dette kan føre til.⁵³

Videre er deler av forvaltningen ved Kulturminneloven delegert til åtte landsdelsmuseer⁵⁴, samt ansvaret for gjennomføring av arkeologiske utgravninger. I tillegg har Riksantikvaren en sentral rolle som faglig rådgiver for Miljøverndepartementet, all offentlig forvaltning, allmennheten og for næringslivet, samt for føre tilsyn med gjennomføringen av statlig kulturminnepolitikk og de regionale kulturminnemyndighetenes arbeid (bestående av fylkeskommunene, landsdelsmuseene, fylkesmannen og samisk kulturminneråd).⁵⁵

3.3.1.1 Kulturminneforvaltningens tre nivåer

De offentlige forvaltningsorganene har et særskilt ansvar for å påse at natur- og kulturminneverdiene ivaretas.⁵⁶ Det arbeides på tre nivåer innen kulturminneforvaltningen, henholdsvis det enkelte kulturminne, kulturmiljøer og landskap. Landskapet er helheten – et

⁴⁹ Oppgavefordelingsutvalget 2000: punkt 14.12.3.

⁵⁰ Oppgavefordelingsutvalget 2000: punkt 14.12.3.

⁵¹ Norsk lokalhistorisk institutt: *Fylkeskonservatorene*, se http://www.lokalhistorie.no/kilder_litteratur/institusjoner/fylkeskons.html, lest 17.4.2013; Holm, Christian H. (assisterende fylkesdirektør): epost, 28.4.2013.

⁵² Oppgavefordelingsutvalget 2000: punkt 14.12.3.

⁵³ Oppgavefordelingsutvalget 2000: punkt 14.12.3.

⁵⁴ Landsdelsmuseene: Arkeologisk museum i Stavanger, Bergen Museum, Universitetets Kulturhistoriske Museer (Oslo), Universitetet i Tromsø og Vitenskapsmuseet (NTNU).

⁵⁵ Oppgavefordelingsutvalget 2000: punkt 14.12.3; Røsvik: epost, 13.2.2013.

⁵⁶ Lovdata 1978.

levende arkiv – og grunnlaget for et felles livsmiljø for mennesker, vegetasjon og dyr. Innen kulturminner utgjør grøntanlegg et spesielt felt, da de er dels menneskeskapt og dels kultivert natur. De danner spesielle økosystemer med et rikt biologisk mangfold, og undergår en kontinuerlig vekst og utvikling. Dette medfører at grøntanlegg inngår i forvaltningen både som naturminne og kulturminne, noe som gir dem stor bruks- og opplevelsesverdi.⁵⁷

3.3.2 Naturforvaltningen

Naturforvaltningen arbeider med bevaring av det biologiske mangfoldet gjennom bærekraftig bruk, vern og restaurering, blant annet ved bruk av naturvern.

Forvaltningen styres av en rekke lover, men i denne sammenheng er det hensiktsmessig å se på *Lov om forvaltning av naturens mangfold* (Naturmangfoldloven), som erstattet *Lov om naturvern* (naturvernloven) i 2009. Etter dette lovverket har fylkeskommunene ingen formell myndighet.⁵⁸

Naturvernlovens formål er «å sikre en forsvarlig disponering av naturressursene ut fra hensynet til samspillet mellom menneske og natur, og til at naturens kvalitet bevares for fremtiden.»⁵⁹ Dette ved at loven muliggjør bevaring gjennom vedtak om nasjonalpark, landskapsvernområde, naturreservat, naturminne eller gjennom vedtak for fredning av sjeldne/truede plante- og dyrearter.⁶⁰

Staten er representert ved fylkesmannen, som er ansvarlig for deler av naturvernet og er tillagt forvaltningsansvar for alle fylkets nasjonalparker, landskapsvernområder, naturreservater, naturminner, plante- og dyrelivsfredninger og andre fredninger gjennom lov. Fylkesmannen har i tillegg ansvar for saksbehandlingen og mulighet til å gi dispensasjon fra vernevedtak.⁶¹ Videre skal fylkesmannen påse at kommunene – i samarbeid med statlige og regionale fagmyndigheter – følger opp stortingets og regjeringens vedtak, mål og retningslinjer.⁶²

Kommunene kan av Direktoratet for naturforvaltning tildeles forvaltningsmyndighet for eksisterende naturminner, naturreservater og landskapsvernområder. Miljøverndepartementet

⁵⁷ Riksantikvaren 2010: *Hva er landskap?*, se [http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Landskap/Hva_er_landskap+/,](http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Landskap/Hva_er_landskap+/) lest 1.2.2013.

⁵⁸ Oppgavefordelingsutvalget 2000: punkt 14.12.1.

⁵⁹ Oppgavefordelingsutvalget 2000: punkt 14.12.1.

⁶⁰ Oppgavefordelingsutvalget 2000: punkt 14.12.1.

⁶¹ Lovdata 1983: *Forskrift om overføring av forvaltningsansvar for naturvernområder. Delegering av forvaltningsansvar til fylkesmannen*, se <http://www.lovdata.no/for/sf/dl/xd-19830726-1385.html/>, lest 2.2.2013; Oppgavefordelingsutvalget 2000: punkt 14.12.1.

⁶² Fylkesmannen; Johansen 2010: 18, 33.

har rolle som klageinstans, og kan i tillegg regulere ferdsel og bruk av nasjonalparker. Nasjonalpark, landskapsvernområde, naturreservat og naturminne med vernebestemmelser opprettes ved vedtak, og må godkjennes av Kongen i statsråd. Videre er Direktoratet for naturforvaltning godkjenningmyndighet for forvaltningsplaner og kan foreta midlertidig vern ved enkeltvedtak, samt forby ferdsel i landskapsvernområde, naturreservat og naturminne.⁶³

Den delen av naturvernet som omfatter kulturlandskap inngår også i Plan- og bygningsloven, og dette er et fagområde kulturminne- og naturforvaltningen samarbeider om.⁶⁴

3.4 Kartlegging av verdier

Den raske samfunnsutviklingen medfører at stadig flere uerstattelige kulturminner er ferd med å gå tapt, og helhetlige, historiske kulturmiljøer begynner å bli et knapphetsgode.⁶⁵ Norge er medlem av en rekke konvensjoner og chartre som forplikter oss til å registrere, ivareta og videreføre vår natur- og kulturarv til fremtidige generasjoner. For en hensiktsmessig ivaretagelse og forvaltning av natur- og kulturminneverdiene, er det essensielt med en systematisk kartlegging for å få oversikt over eksisterende verdier, samt deres omfang og innhold.⁶⁶ Disse må så samordnes på nasjonalt plan, slik at alle nivåer innen kulturminneforvaltningen har tilgang til den nødvendige informasjonen. En rekke organer jobber med dette for øye, blant disse er det flere nasjonale kunnskapsbanker. Slike kunnskapsbanker bør utgjøre grunnlaget for samfunnsmessige beslutninger om naturmangfoldet, noe Artsdatabanken⁶⁷ arbeider mot i sin kartlegging av arter og naturtyper.⁶⁸ Det er gjennomført ulike landsdekkende kartlegginger – i regi av og på initiativ fra private – av kulturminner, noe som har resultert i flere kunnskapsbanker. Riksantikvaren er offisiell database over alle fredete kulturminner og kulturmiljøer, der *Askeladden* – et register over fornminner, kirker og fredete bygg – er et viktig verktøy for kulturminneforvaltningen. For offentligheten finnes Kulturminnesøk, der publikum selv kan registrere nye kulturminner.⁶⁹ I

⁶³ Oppgavefordelingsutvalget 2000: punkt 14.12.1.

⁶⁴ Riksantikvaren 26. Feb. 2009; Riksantikvaren 8. januar 2013; Riksantikvaren 20. april 2013.

⁶⁵ Det kongelige miljødepartement 2005.

⁶⁶ Council of Europe 1992; UNESCO 1972.

⁶⁷ Artsdatabanken er en nasjonal kunnskapsbank for biologisk mangfold, og samler informasjon om norske arter og naturtyper. Wikipedia (nor): *Artsdatabanken*, se <http://no.wikipedia.org/wiki/Artsdatabanken/>, lest 13.1.2013.

⁶⁸ Artsdatabanken.no 2013: *Forside*, se <http://artsdatabanken.no/frontpageAlt.aspx?m=2/>, lest 13.1.2013.

⁶⁹ Johansen 2010: 90.

tillegg har SEFRAK⁷⁰ et nasjonalt register over andre kulturminner og bygg datert mellom 1537–1900 (i noen tilfeller frem til 1945).⁷¹ Områder i byer og tettsteder tilknyttet kulturminne- og kulturmiljøinteresser er kartlagt i NB!Registeret.⁷² I tillegg startet Riksantikvaren i 2005 Hageprosjektet, der målet var å utarbeide en landsverneplan for hager og parker av kulturhistorisk verdi. Formålet var å utvikle en hensiktsmessig metode for en landsdekkende kartlegging, og ble avsluttet i 2009 med et pilotprosjekt hvor utvalgte kommuner testet ut en metode for registrering.⁷³

I tilknytning til verdifulle grøntanlegg er det behov for en landsdekkende kartlegging. Dette arbeidet er påbegynt i regi av Riksantikvaren, men det mangler oppfølging. Noen grøntanlegg inngår i enkelte av kunnskapsbankene, og i tillegg inngår grøntanlegg i landsverneplaner⁷⁴ for sektorene, som for eksempel LVP Helse. Ikke alle landsverneplaner er vedtatt, men er likevel bindende.⁷⁵

⁷⁰ SEFRAK (SEkretariatet For Registrering Av faste Kulturminner): landsdekkende register over eldre bygninger og andre kulturminner (Riksantikvaren 10. des. 2012: *SEFRAK – register over eldre bygninger*, se http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Ofte_stilte_sporsmal/SEFRAK-registeret/, lest 2.3.2013).

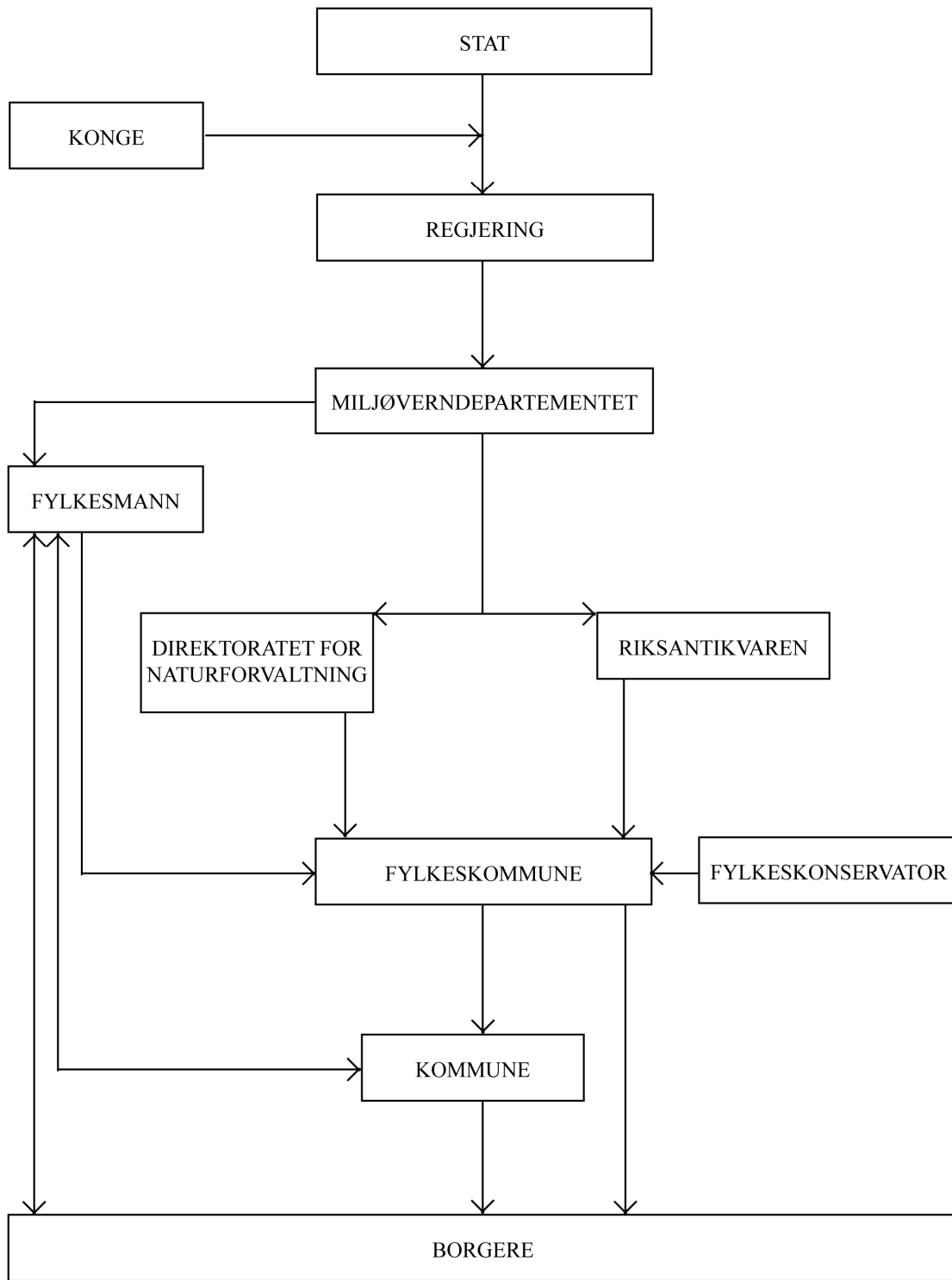
⁷¹ Johansen 2010: 91.

⁷² Johansen 2010: 94.

⁷³ Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt – 3]: *Hageprosjektet*, se <http://www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=4598/>, lest 8.3.2013.

⁷⁴ Riksantikvaren 23. mai 2012: *Sektorvise landsverneplaner og fredningsvedtak*, se http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Prosjekter/Landsverneplaner/Landsverneplaner_og_fredningsvedtak/, lest 23.3.2013.

⁷⁵ Dietze-Schirdewahn, Annegreth (førsteamanuensis ved UMB): epost, 25.4.2013.

Figur 1: Det norske forvaltningssystemet.

4 ITALIENSK LOVGIVNING OG KULTURMINNEFORVALTNING

Den italienske grunnloven – *La Costituzione della Repubblica Italiana* – pålegger republikken å ivareta og utvikle kulturarven, på en måte som bevarer og styrker minnet om det nasjonale fellesskapet, samt fremmer utviklingen av kultur. Kulturminnevernet skal støttes opp om som et felles offentlig gode av staten, regionene, provinsene, kommunene og byene. Private eiere og innehavere av eiendom med kulturarv er pålagt å verne og ivareta denne.⁷⁶

4.1 Natur og kultur

Det italienske lovverket har en omfattende lov som omhandler kulturarv – *Codice dei Beni Culturali e del Paesaggio* (kalt Codice Urbani) – der landskapet er en integrert del av denne. I den sammenheng forstås landskapet som bestående av både natur- og kulturverdier, der disse dermed omtales som landskapsverdier. For naturmangfoldet eksisterer ingen egen lov, men derimot en nasjonal strategi for biodiversitet (*Strategia Nazionale della Biodiversità*) som omfatter både flora og fauna.⁷⁷ Til tross for at landskap er en integrert del av Codice Urbani, er det et definert skille mellom forvaltningen av natur- og kulturminneverdiene.

4.1.1 Codice dei Beni Culturali e del Paesaggio

Codice Urbani omhandler vern og utvikling av den nasjonale kulturarven og landskapet. Loven anerkjenner landskapet som en større helhet bestående av mindre enheter tilknyttet territoriet – der natur og kultur er integrerte deler – samt understreker viktigheten av å verne og forvalte ressursene, med et mål om en bærekraftig bruk og utvikling av disse. Videre forholder loven seg til den europeiske landskapskonvensjonen, som uttrykkelig nevner forholdet mellom biologisk mangfold og landskap. Dette forholdet behandles ikke i Codice

⁷⁶ Repubblica Italiana: *Codice Urbani*, se http://www.beniculturali.it/mibac/multimedia/MiBAC/documents/1240240310779_codice2008.pdf, lest 15.1.2013; artikkel 1.

⁷⁷ Cerofolini, Alessandro: “Tutela del paesaggio», i *SILVÆ*, nr. 1/2, se http://www.giglioelbaitaliano.it/attachments/article/81/tutela_del_paesaggio.pdf, lest 24.3.2013: 229–247; Ministero dell’Ambiente e della Tutela del Territorio e del Mare 2010: *La Strategia Nazionale per la Biodiversità*, se http://www.minambiente.it/export/sites/default/archivio/allegati/biodiversita/Strategia_Nazionale_per_la_Biodiversita.pdf, lest 14.02.2013.

Urbani, derimot må loven ses i sammenheng med landets nasjonale strategi for biodiversitet. Det er i den forbindelse hensiktsmessig å definere begrepene kulturarv og landskapsarv. Med kulturarv forstås kulturminner og landskap av samfunnsmessig verdi – og omfatter både arkeologi, kunst, etno-antropologi, arkiver og bibliografi. Med landskapsarv forstås bygninger og områder med et historisk, kulturelt, natur, morfologisk eller estetisk landskapsuttrykk.⁷⁸

4.1.2 Nasjonal strategi for biodiversitet

I forbindelse med den nasjonale strategien har Kunnskapsdepartementet utviklet prosjektet *Carta della Natura*, en kartlegging av naturen med fokus på identifisering av miljøtilstanden, ved å kartlegge naturområders verdi og sårbarhet. Med dette verktøyet kan de basere beslutninger om endringer på lokal kunnskap, og dermed begrense eventuelle negative konsekvenser. Videre danner strategien et rammeverk, med veiledning og koordinering, for bevaring av biologisk mangfold med hensyn til politikk, programmer, tiltak og bærekraftig bruk.⁷⁹

Strategien definerer begrepene biodiversitet, art og økosystem på samme måte som de forstås i den norske Naturmangfoldloven, se kapittel 3.1.2.

4.1.3 Forebygging, vedlikehold, restaurering

Bevaringen av kulturminner er sikret gjennom en enhetlig, koordinert og standardisert form for forebygging, vedlikehold og restaurering. Disse begrepene defineres i lovverket som følger: Med «forebygging» forstås et sett av aktiviteter for å begrense risikosituasjoner tilknyttet kulturminner og deres kontekst. Med «vedlikehold» forstås aktiviteter og inngrep utformet for å kontrollere betingelsene for kulturarv og opprettholdelsen av integriteten, funksjonen og identiteten til kulturarven. Med «restaurering» forstås direkte inngrep på kulturarven gjennom en serie materielle operasjoner rettet mot gjenoppretting av objektet, vern og overføring av kulturelle verdier. For kulturarv i områder utsatt for stor seismisk risiko, omfatter restaurering også utbedring gjennom strukturelle tiltak. Retningslinjer og kriterier for bevaringstiltak tilknyttet kulturarv, defineres av *Ministero per i Beni e le Attività*

⁷⁸ Cerofolini; Repubblica Italiana.

⁷⁹ Ministero dell'Ambiente e della Tutela del Territorio e del Mare 2010.

Culturali (kulturdepartementet, heretter kalt MiBAC). Loven fastsetter i tillegg at slike tiltak utelukkende kan utføres av godkjente fagfolk.⁸⁰

4.2 Lover og forskrifter

Innen den italienske kulturminneforvaltningen er alle lover tilknyttet dette feltet, samlet i en helhetlig tekst. I tillegg finnes en egen strategi for forvaltningen av naturmangfoldet. Disse beskrives i det følgende.

4.2.1 Codice dei Beni Culturali e del Paesaggio (Codice Urbani)

Loven er en direkte videreføring av grunnlovens artikkel 9 om vern av landskapet, og vern av den kunstneriske- og historiske nasjonalarven. Den omhandler vern av kultur- og landskapsarv, og består av fem hoveddeler – del I inneholder generelle bestemmelser; del II og III regulerer kulturarven og landskapet; del IV beskriver administrative sanksjoner og straffer; del V inneholder overgangs- og sluttbestemmelser.

Områder og eiendommer vernes gjennom en rekke kriterier og kategorier listet opp i loven, med hovedfokus på at de er av stor offentlig, nasjonal verdi og interesse. Dette omfatter blant annet eiendommer og områder med særegen estetisk karakter eller unik geologi; villaer, hager og parker med særegen skjønnhet eller karakter; naturskjønne områder, panoramaer og utsikter som kan være et spesielt offentlig gode for allmennheten. I tillegg er enkelte områder direkte vernet ved lov, og dette omfatter blant annet nasjonale eller regionale parker og reservater, ytre beskyttelsessoner for parker, skogsområder og områder av arkeologisk interesse. I tillegg kan regionene erklære at privateide områder og eiendommer har stor offentlig interesse, og slik pålegge eieren ansvaret for vernet og ivaretagelsen av denne.

Videre omhandler loven landskapsverdier, inkludert en kategorisering av verdier og en beskrivelse av forholdet til ansvarsfordeling og til internasjonale retningslinjer. Det listes også opp en rekke naturverdier som er fredet ved lov, blant annet vassdrag, innsjøer, vulkaner, kystnære områder, parker, skogkledde områder, med mer.⁸¹

⁸⁰ Repubblica Italiana: artikkel 29, 30.

⁸¹ Cerofolini.

4.2.2 Strategia Nazionale per la Biodiversità og la Costituzione delle Repubblica Italiana

Den nasjonale strategien for biologisk mangfold omhandler spesifikke arealer som vernede områder, agrikultur, skog, vann, samt gir prioriteringer og prosedyrer for gjennomføring og oppfølging av det nasjonale biologiske mangfoldet, og har utviklet et statlig organ som arbeider i forhold til bevaring og bærekraftig bruk av biomangfoldet. Organet er en komité sammensatt av observatører og representanter for de regionale kontorene for biologisk mangfold, vitenskapelige foreninger og av fagfolk innen vern og verneområder.

Den italienske grunnloven tolker begrepet «landskap» i en mer generell forstand i betydning av miljø til å omfatte mer enn kun ytre form og utseende. Det gis ingen definisjon på «miljø» i den italienske grunnloven, og det forbindes heller ikke klart til begrepene «vern» og «beskyttelse». Unntaket er to artikler i grunnloven, som fungerer som et juridisk verktøy for bevaring og vern av det biologiske mangfoldet. Et fundamentalt, nasjonalt referansepunkt er *Legge quadro sulle aree protette* (Rammellov for vernede områder), som gir generelle prinsipper for klassifisering av verneområdene, samt pålegger staten og regionene ansvaret for å etablere og administrere nasjonalparker og naturreservater. I tillegg følges retningslinjer og forpliktelser fra en rekke internasjonale avtaler:

- *IUCN* – den internasjonale unionen for bevaring av naturen – er ansvarlig for å utforme en rødliste med vurdering av utrydningstrusselen for dyre- og plantearter;
- *Ramsar-konvensjonen* (1971) om vern av våtmarker av internasjonal interesse;
- *Washington-konvensjonen* (1973) omhandler internasjonal handel med truede arter;
- *Barcelona-konvensjonen* (1976) som er rettet mot vern av det marine miljøet og Middelhavets kystregioner;
- *Bern-konvensjonen* (1979) om bevaring av dyreliv og det naturlige miljøet i Europa;
- *Konvensjonen om biologisk mangfold av Rio de Janeiro* (1992), som anerkjenner et fundamentalt behov for bevaring av økosystemer og naturlige habitater;
- *Habitat-direktivet* (1992) om vern av naturlige og semi-naturlige habitater for flora og fauna;
- *Natura 2000* er et europeisk nettverk om vern av leveområder og naturlige habitater av ikke-kultivert flora og fauna, som skal gjøre det mulig å nå målene i konvensjonen om biologisk mangfold (Rio de Janeiro, 1992).⁸²

⁸² Ministero dell'Ambiente e della Tutela del Territorio e del Mare 2010.

4.2.3 Landskap – vern og utvikling

Den italienske republikken er gjennom den europeiske landskapskonvensjonen, forpliktet til å fremme vern, forvaltning og utvikling av landskapet. Konvensjonen anerkjenner landskapet som en viktig del av det levende miljøet, og som et uttrykk for identitet og for mangfoldet i vår felles kultur- og naturarv. Denne forståelsen er overført til Codice Urbani, der landskapet anerkjennes som en integrert del av den nasjonale kulturarven, bestående av kultur og naturverdier. Loven gir for første gang i Italia en definisjon av begrepene landskap, vern og utvikling. Med «vern» forstås utøvelse av funksjoner og regulering av aktiviteter for å identifisere landskapsverdier, samt å sikre disse verdiene en videre eksistens i forbindelse med offentlig bruk. Med «utvikling» forstås utøvelse av funksjoner og regulering av aktiviteter rettet mot å fremme kunnskap og bevissthet om landskapet, samt for å sikre de beste forutsetninger for offentlig bruk.⁸³

4.3 Kulturminneforvaltningen

Forvaltningen av kultur- og naturarven har som formål å sikre at landskapsverdiene ivaretas og at disse kan forenes med fremtidig utvikling av landskapet, samt samsvarer med målene for landskapskvalitet – som identifisert gjennom landskapsplaner.⁸⁴ Lovverket understreker at eiere av områder underlagt vern ved lov eller som en følge av landskapsplanens bestemmelser, ikke kan ødelegges eller utsettes for endringer som kan skade landskapsverdiene, og er forpliktet til å innhente autorisasjon fra myndighetene samt benytte godkjent fagpersonell ved eventuelle inngrep. Forvaltningsorganene⁸⁵ skal i tillegg samarbeide med private aktører, for å fremme aktiviteter tilknyttet kultur- og naturarv, og utforme avtaler for å forme strategier og mål for utvikling tilknyttet arven.⁸⁶

4.3.1. Forvaltningen av kulturarv og landskapsverdier

Lovverket anser den nasjonale kulturarven som bestående av både kultur- og naturverdier, der de benytter begrepet «landskap» som et fellesbegrep for disse verdiene. «Landskap» forstås i

⁸³ Cerofolini: 229–247.

⁸⁴ Landskapsplan: arealkart med spesifikasjon av arealbruk, markering av kultur- og naturverdier, m.v.

⁸⁵ Forvaltningsorgan: statlig virksomhet som er en del av staten – ofte etater. (Wikipedia (nor): *Forvaltningsorgan*, se <http://no.wikipedia.org/wiki/Forvaltningsorgan>, lest 17.1.2013).

⁸⁶ Repubblica Italiana: artikkel 110–118.

denne sammenhengen som et avgrenset område og den identitet det innehar, hvis karakter stammer fra både naturlige og menneskelige faktorer, og deres innbyrdes samspill.

Det er derfor ikke snakk om forvaltning av kulturminner eller naturarv, med derimot om en forvaltning av landskapsverdiene. Likevel er det nødvendig med en definisjon av begrepene kulturarv og landskapsarv, slik de uttrykkes gjennom lovverket for å få frem hva som skiller dem. Med «kulturarv» forstås faste eller flyttbare objekter av kunstnerisk, arkeologisk, etno-antropologisk, arkiv og bibliografisk interesse, samt andre objekter som ved lov er identifisert til å være av samfunnsmessig verdi. Begrepet omfatter også villaer, parker og hager av kunstnerisk eller historisk interesse. Med «landskapsarv» forstås objekter og områder med et historisk, kulturelt, morfologisk, natur eller estetisk landskapsuttrykk, samt andre verdier som identifisert ved lov. Offentlig eide landskapsverdier er ment for offentlig bruk som et felles samfunnsgode, der vernet av verdiene alltid står i fokus.⁸⁷

4.3.2 Forvaltningsansvar

MiBAC (Kulturdepartementet) er i henhold til grunnloven det ansvarshavende organ for utøvelse, koordinering og delegering av vern. Departementet kan delegere ansvaret videre til regionene. I tillegg er departementet forpliktet til å utforme en politisk definisjon for vern og utvikling av landskapet, samt å tilrettelegge for tilsynsfunksjoner som skal sikre at bestemmelsene overholdes. MiBAC skal i samarbeid med regionene og andre lokale myndigheter koordinere og integrere aktiviteter som kan bidra til å fremme og utvikle kultur- og naturarven som et offentlig gode.

Regionene er pålagt ansvaret for at landskapet utvikles og er tilstrekkelig vernet, og skal i samarbeid med departementet fremme kunnskap om det spesifikke landskapet, samt støtte innsatsen til utvikling og bevaring. I tillegg er regionene tillagt ansvaret for godkjenning av landskapsplaner, der identifikasjon av kulturminne- og naturverdier er en integrert del av disse, og skal bidra til å definere en ikke ødeleggende bruk/utnyttelse av landskapet. Regionene skal også sikre at planbestemmelsene etterfølges.

Kommunene har som lokal myndighet kompetanse og egnede virkemidler for urban og regional planlegging, og er utøvende organ for å lage landskapsplaner. Disse planene skal, sammen med bestemmelsene, sikre en optimal beskyttelse av de identifiserte landskapsverdiene. De skal i tillegg definere hvilke endringer som er forenlig med de

⁸⁷ Repubblica Italiana: artikkel 2, 131.

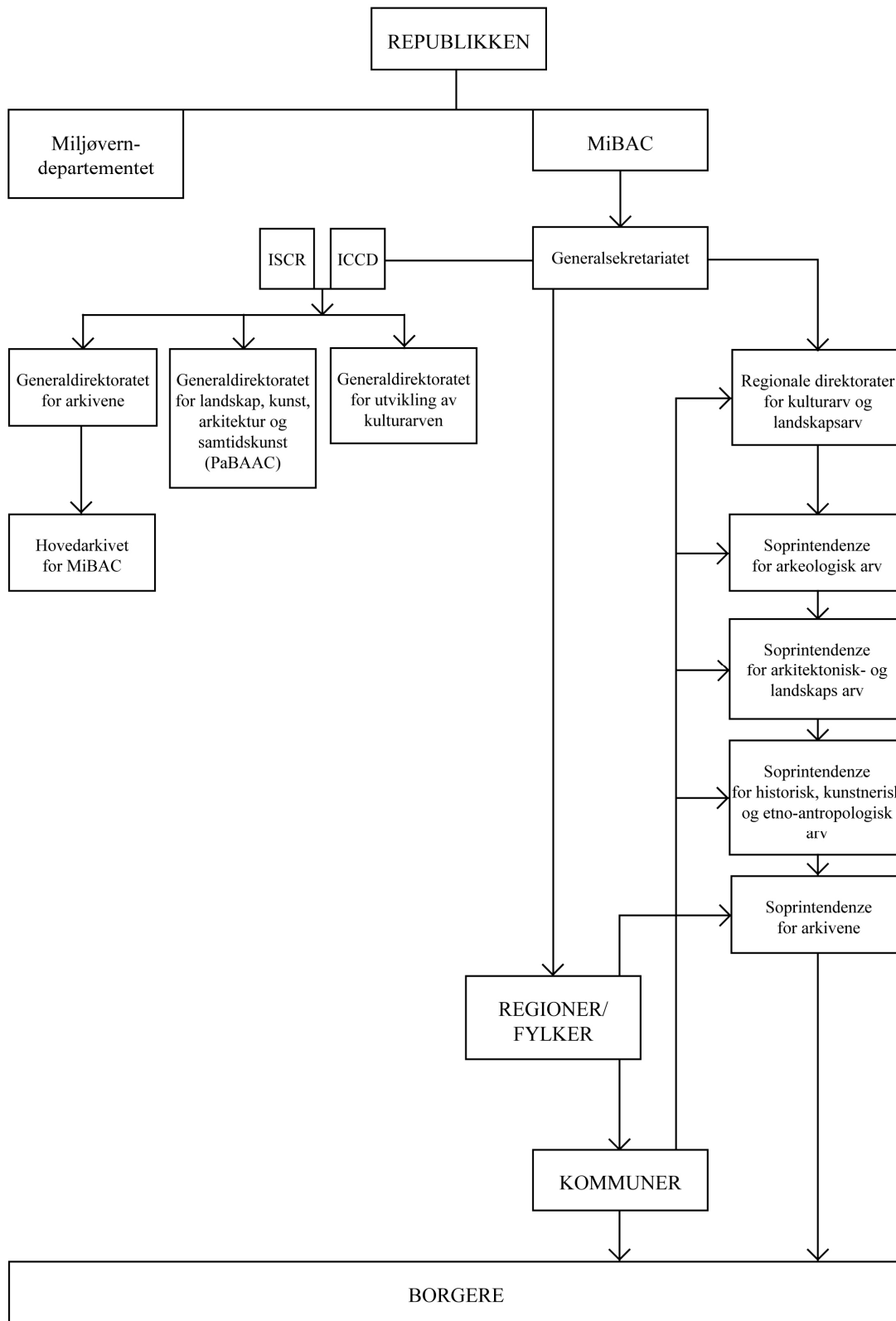
eksisterende landskapsverdiene, samt muligheter for utnyttelse, med sikte på en bærekraftig utvikling og bruk. Planene skal i tillegg fastsette verdi for landskapskvalitet, som skal legges til grunn ved vurdering av arealbruk.⁸⁸

4.4 Kartlegging av verdier

MiBAC skal i samarbeid med regionene og lokale myndigheter kartlegge og katalogisere kultur- og naturarv de har eierskap til, samt koordinere aktiviteter tilknyttet denne. Disse forpliktelsene gjelder også for privatpersoner som eier kultur- og naturarv. Kartleggingen skal omfatte en registrering av kulturminnene og deres bestanddeler. Departementet og regionene skal utarbeide felles standardiserte metoder for innsamling, utveksling og behandling av nasjonale data, og disse skal integreres i kunnskapsbanker til bruk for staten, regionene og andre lokale myndigheter. Blant disse kan nevnes NNB – *Network Nazionale per la Biodiversità* – som samler, koordinerer og produserer kunnskap om det biologiske mangfoldet tematisk.⁸⁹

⁸⁸ Cerofolini.

⁸⁹ Repubblica Italiana: artikkel 17, 29, 30.

Figur 2: Det italienske forvaltningssystemet.

5 PRESENTASJON AV CASE-EKSEMPLER

For å komme med praktiske eksempler som underbygger teorien, er det valgt ut et case-eksempel for hvert land – henholdsvis Bygdø Kongsgård og Parco Durazzo Pallavicini a Pegli. Disse er opparbeidet omkring samme periode, og har derfor flere likhetstrekk.

5.1 Bygdø Kongsgård

Hagen og parken ved Bygdø Kongsgård – som frem til 1878 var kjent som Ladegaardøens Hovedgaard – gjenspeiler utviklingen innen norsk hagehistorie, fra begynnelsen av 1700-tallet og frem til begynnelsen av 1900-tallet, der hagestiler som renessanse, barokk og engelsk landskapsstil til dels har avløst og supplert hverandre. Likevel er det svært sannsynlig at det har eksistert en hage her siden middelalderen.⁹⁰

Bygdø Kongsgård har siden 1305 vært i eie eller stått til disposisjon for det dansk-norske, svensk-norske eller norske kongehus, etter at Haakon V Magnusson gav gården i morgengave til sin dronning Eufemia av Rûgen.⁹¹

Grev Christian Rantzau var stattholder fra 1731 til 1739, og allerede i 1734 hadde han fått oppført Hovedbygningen, som sammen med en barokkhage oppført i tilknytning til bygningen fremstod som et symmetrisk barokkanlegg. Greven og hans kone bodde i Hovedbygningen frem til 1739, og i denne perioden utvidet de hagen, plantet frukttrær og innrettet fire fiskedammer. Grevens etterfølger, og ny stiftamtmann, var Otto Frederik von Rappe, som disponerte gården mellom 1740 og 1750. Det var etter dette at en fast ordning ble innført, der stattholdere eller stiftamtmenn i Akershus disponerte hele Bygdøy som sommerresidens – en ordning som vedvarte frem til 1814. Når tiden kom at embetsmennene skulle flytte fra Bygdøy, ble eiendommen i sin helhet taksert. Dersom standarden på gården hadde sunket siden de overtok, måtte de betale for eventuelle nødvendige reparasjoner. Disse takseringene er i dag gode kilder til å kartlegge gårdens historie.⁹²

⁹⁰ lokalhistoriewiki.no: *Bygdøy, fra ladegård til kongsgård*, se http://lokalhistoriewiki.no/index.php/Bygd%C3%B8y_fra_ladeg%C3%A5rd_til_kongsg%C3%A5rd, lest 1.5.2013.

⁹¹ Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*, se http://no.wikipedia.org/wiki/Bygd%C3%B8_Kongsg%C3%A5rd, lest 1.5.2013.

⁹² lokalhistoriewiki.no; Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*.

Bilde 1: Wedel monumentet på Dronningberget (Kilde: Wikipedia).

I tiårene omkring 1800 ble store deler av eiendommen oppstykket som private landsteder.⁹³ I denne perioden ble det også plantet alléer både sørover og nordover fra Hovedbygningen, i tillegg til en innfartsallé fra nord som også dannet forbindelse med Lindehagen. Sørover, i akse fra Hovedbygningen, ledet en allé over jordene til Kongeskogen. Også denne alléen ble plantet omkring 1800.⁹⁴

Visestattholder prins Christian Fredrik (1786–1848, senere kong Christian VIII) regjerte noen måneder i 1814 som konge i nasjonen Norge, og bodde den korte regjeringstiden på Bygdøy Kongsgård inntil han måtte abdisere som følge av Mossekonvensjonen. Samme år, i oktober, reiste den tidligere kongen for aldri å komme tilbake til Norge.⁹⁵

I 1814 gikk Norge inn i union med Sverige. Kong Karl III Johan utformet en storstilt plan for å samle de privateide løkkene, fra Slottsparken og videre mot Bygdøy, til en stor

⁹³ Norsk Folkemuseum: *Bygdø Kongsgård*, se <http://www.norskfolkemuseum.no/no/Tilknyttede-Enheter/Bygdø-Kongsgård/Folkeparken/>, lest 1.5.2013.

⁹⁴ Fredriksen, Bjørn Anders 2012: *Realiseringen av folkeparken på Bygdø kongsgård: en studie i 1800-tallets landskapskunst*, Ås: Institutt for landskapsplanlegging, Universitetet for miljø- og biovitenskap: 9–12.

⁹⁵ Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*.

sammenhengende kongelig folkepark. Som et ledd i denne planen kjøpte han Hesselbergløkka (Rhodeløkken) og Bøllingløkka (Thulstrupløkken) i 1819, og i 1820-årene kjøpte han i tillegg Lille Frogner og Frydendal (Lille Uranienborg). Tross disse store ambisjoner, lyktes det ikke Karl III å skape et sammenhengende parkbelte fra Slottsparken til Bygdøy, da flere av de gunstigste områdene ble for dyre til at kongen ønsket å kjøpe disse.⁹⁶

Kong Karl III Johan og dronning Desideria ankom Christiania i 1825 i forbindelse med grunnsteinsnedleggelsen til Det Kongelige Slott, og benyttet da muligheten til et opphold på Bygdø Kongsgård. Dronning Desideria fikk en forkjærlighet for Lindehagen og utsikten fra dette området, og det ble etter hennes ønsker opparbeidet nye promenadeveier omkring Lindehagen – som siden er blitt omtalt som Dronningberget.⁹⁷

I 1837 kjøpte kongen Bygdø Kongsgård på auksjon fra Staten, og siden den gang har eiendommen vært planlagt og utformet som en folkepark for innbyggerne i Christiania. Karl III hadde et mål om at Christiania skulle bli en hovedstad på linje med andre europeiske hovedsteder, med en offentlig park utviklet etter de europeiske forbildene. De romantiske strømningene fikk et stadig bedre feste utover første halvdel av 1800-tallet, og det var i forbindelse med Karl IIIs planer om en folkepark at gården ble omlagt fra fransk barokk til engelsk landskapsbage. Blant annet ble dammen utvidet til dagens størrelse.⁹⁸

I perioden mellom 1837 og 1841 ble det første store tiltaket i forbindelse med folkeparken iverksatt, med opparbeidelse av promenadeveier Kongeskogen. I tillegg ble det rundt 1840 utført en omlegging av den regelmessige hagen foran Hovedbygningen, mens resten av parken fikk en friere form med slyngende gangveier.⁹⁹

Folkeparken skulle som sine forbilder ha severdigheter som lysthus, utsiktsplasser, bevertningssteder, badeanlegg og monumenter. Etter disse idealene ble en rekke tiltak iverksatt for å oppnå dette: Wedelmonumentet ble plassert på Dronningberget i 1845; lystslottet Oscarshall stod ferdig i cirka 1852; Sæterhytten ble oppført i 1862 og ble utvidet til serveringssted i 1881; Bygdøy Sjøbad ble åpnet som offentlig badeanlegg i 1880 og fikk restaurant; og i tillegg ble et område avsatt til Oscar IIs samling av fem autentiske bygninger fra norsk middelalder, der Gol stavkirke er midtpunktet – som var et av de første friluftsmuseer i verden. Denne samlingen ble i 1907 overtatt av Norsk Folkemuseum. Som bakteppe for disse severdighetene lå skogs- og parkområdene som ble skjøttet med den engelske landskapsstilen som forbilde – der et estetisk perspektiv la føringen. Gårdsbruket ble

⁹⁶ lokalhistoriewiki.no.

⁹⁷ Fredriksen: 9–12.

⁹⁸ lokalhistoriewiki.no; Norsk Folkemuseum; Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*.

⁹⁹ Fredriksen: 9–12.

i denne landlige idyllen en integrert del av grøntanlegget og et fokuspunkt, omgitt av buktende stier i landskapet. Den eksisterende naturen på Bygdøy ble videre forskjønnet – slik tidens ideal var – gjennom plantninger av prydbusker langs veier og som overgang mellom promenadestier og åkre, samt innføring av fremmede og eksotiske arter som bidro til å øke det allerede rike artsmangfoldet på Bygdøy.¹⁰⁰

Under Oscar I, Karl IIIs sønn, ble arbeidene med å utvikle folkeparken intensivert, der han blant annet oppførte lystslottet Oscarshall mellom 1847 og 1852.¹⁰¹ Etter Oscar Is død, overtok hans bror Karl IV tronen – som solgte eiendommen tilbake til Staten i 1863, der kongehuset beholdt kongehuset disposisjonsretten til eiendommen.¹⁰² Oscar II bidro tross dette til den videre utviklingen av Bygdø Kongsgård, blant annet ved å kjøpe Strømsborg i 1876 og Hengsengen i 1883 for egen regning, for deretter å legge disse eiendommene til Kongsgården. Dermed dekket folkeparken nærmere halvparten av Bygdøys areal.¹⁰³ I tillegg bygget kongen seks kongevillaer, som fungerte som sommerhus for de kongelige og deres gjester. Den eneste av disse villaene som er bevart, er ”Villa Sofie” fra 1878.

Arbeidet med å utvikle og opparbeide en folkepark var enormt kostnadskreven. Likevel var dette mulig på grunn av store økonomiske bidrag fra det svensk-norske kongehuset på 1800-tallet. De fire Bernadottekongene – Karl III Johan, Oscar I, Karl IV og Oscar II – var alle aktive bidragsytere i denne utviklingen. I tillegg la man stor vekt på å drive et effektivt gårdsbruk, slik at overskuddet fra dette kunne bidra til å drifte folkeparken.¹⁰⁴

Ved slutten av 1800-tallet hadde man klart å etablere et sammenhengende parksystem som omsluttet jordbruksområdene.¹⁰⁵

I 1905 ble Norge en egen nasjon, og det var i denne perioden at Hovedbygningen ble utbedret og modernisert, slik at kong Haakon VII og hans familie kunne bruke den som sommerbolig. Også Olav V brukte i sin tid bygningen som sommerresidens¹⁰⁶

I 1905 begynte en ny æra for folkeparken, som fast sommerresidens for kong Haakon og dronning Maud. Med dronningen og hennes lidenskap for hagestell, ble den engelske landskapsstilen videreutviklet i perioden 1911 til 1938 – ved hjelp av hennes engelske slottsgartner Charles Hubbard. Sammen iverksatte de endringer av hagen og parken.¹⁰⁷

¹⁰⁰ lokalhistoriewiki.no; Norsk Folkemuseum; Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*.

¹⁰¹ Fredriksen: 9–12.

¹⁰² Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*.

¹⁰³ lokalhistoriewiki.no.

¹⁰⁴ Norsk Folkemuseum.

¹⁰⁵ Fredriksen: 9–12.

¹⁰⁶ Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*.

¹⁰⁷ lokalhistoriewiki.no.

Bilde 2: Oscarshall.(Kilde: Wikipedia.)

Gjennom 1900-tallet ble fokuset på folkeparken mindre, men den overordnede infrastrukturen og beplantningen av trær og busker er hovedsakelig intakte.¹⁰⁸ Tross dette var det i denne perioden noe forfall av folkeparken, hvor det kun var ruiner igjen av enkelte av severdighetene. Deler av park- og hageanlegget var i tillegg så gjengrodd, at det nærmest fremstod som urørt natur. Gjengroingen av det tidligere parklandskapet utgjorde et stort problem, både for kulturminnene og for friluftslivet.¹⁰⁹

Etter kong Olavs død fulgte en periode med redusert skjøtsel og ytterligere forfall, og det var først i 2003 at det ble iverksatt omfattende restaureringsarbeider for å sette i stand hagen og parken – i forbindelse med at kongeparet skulle flytte inn i 2007. Restaureringsarbeidene ble satt i gang av det kongelige hoff, der blant annet landskapsarkitekt Ingeborg Mellgren Mathiesen hadde ansvar for den hagehistoriske granskningen og prosjekteringen.¹¹⁰ Hovedbygningen undergikk en omfattende restaurering i perioden 2004 til 2007.¹¹¹

¹⁰⁸ Fredriksen: 9–12.

¹⁰⁹ Norsk Folkemuseum.

¹¹⁰ lokalhistoriewiki.no.

¹¹¹ Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård* .

Bilde 3: Sæterhytten.(Kilde: Wikipedia.)

Bilde 4: Paviljongen.

(Kilde: Wikipedia.)

I 2004 ble Bygdø Kongsgård overført til Norsk Folkemuseum, da kong Harald V sa fra seg bruksretten til gården og driftsbygningene – og omtales nå, med de tilhørende parkområdene, som Bygdø Kongsgård. Kongen beholdt bruksretten til Hovedbygningen med tilhørende park og bygninger for tjenestepersonalet – som etter overdragelsen omtales som Bygdøy Kongsgård.¹¹² Siden da har Norsk Folkemuseum og Statsbygg i samarbeid påbegynt det omfattende arbeidet med å restaurere og revitalisere grøntanlegget.¹¹³

Deler av grøntanlegget ble restaurert i 2007, som en gave fra Regjeringen i anledning kongeparets 70-års feiringer. Dette arbeidet omfattet opprydding og oppgradering av området i henhold til gamle kart og tegninger. Blant annet ble Dronningberget oppgradert med gruslagte promenadeveier, og Sæterhytten ble renoveret og tilbakeført til omkring 1880.¹¹⁴

I 2012 ble Norsk Folkemuseum, Vikingskipmuseet og Bygdø Kongsgårds arealer fredet som kulturmiljø etter Kulturminneloven, av Kongen i Statsråd, med unntak av de deler som Kongen disponerer. Samtidig ble Dronningberget og Hengsåsen fredet som naturreservat etter Naturmangfoldloven.¹¹⁵

Slik Bygdø Kongsgård fremstår i dag består eiendommen av Bygdø Kongsgårds gårdsbruk, Rhodeløkken, Thulstrupløkken, Strømsborg, Kongeskogen, Bygdøy Sjøbad, Hengsengen og Sæterhytten på Dronningberget – totalt 2000 dekar, hvorav 740 dekar er dyrket mark.¹¹⁶

¹¹² Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*.

¹¹³ Fredriksen: 9–12.

¹¹⁴ Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*.

¹¹⁵ Fredriksen: 9–12; Norsk Folkemuseum.

¹¹⁶ Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*.

5.2 Parco Durazzo Pallavicini

En mindre botanisk hage ble anlagt på eiendommen på midten av 1700-tallet, mens parken ble opparbeidet i engelsk romantisk stil i perioden mellom 1840 og 1846. Den botaniske hagen ble etablert av Clelia Durazzo Grimaldi, og dette markerte begynnelsen på utviklingen av eiendommen. Den komplekse parken ble utformet av hennes nevø og eneste arving, Ignazio Alessandro Pallavicini, i samarbeid med arkitekt og scenograf Michele Canzio.¹¹⁷

Parken ble utformet i en tid der hagens tema alt var i bred spredning over hele Europa, men fremstår som et unikt eksempel, både på grunn av sin scenografiske og sin filosofiske karakter som uttrykkes både gjennom symboler, hentydninger og ved parkens struktur. Den dekker 97 000m² av åssiden bak villaen, og er en av Liguria-regionens største ressurser, både miljømessig, kulturelt, kunstnerisk og historisk. Parken er i høy grad teatralisk og er på grensen til å være organisert som en rekke scener i et teaterstykke – i form av en prolog og tre akter.¹¹⁸

Canzio komponerte en melodramatisk reise, som foretas gjennom stier omgitt av neoklassisk arkitektur, neo-gotisk eller rustikk stil, omgitt av eksotiske planter, palmer, eik og laurbær. Prologen ledet via to veier mot første akt, som har fokus på naturen (Return to Nature), og som har en av de eldste samlinger av kameliaer i Italia. Andre akt er lagt til det øvre området av parken – som i dag er avstengt for publikum – og viser historiens spor (Memory) gjennom falske middelalderske ruiner, som for eksempel et bygg dedikert til Vår Frue, et 1300-talls slott og et mausoleum. Den tredje akten er renselsen (Purification), der man gjennom grottene får en skildring av underverdenen og et Dantisk inferno. Den besøkende kan følge stier langs en underjordisk innsjø, for deretter å stige opp til Paradis ved Lago Grande, som representerer en naturskjønn scene bestående av et neoklassisk tempel dedikert til gudinnen Diana og en bro i orientalsk stil. Gjennom hele parken er en rekke strukturer og statuer – hovedsakelig utformet av Giovanni Battista Cevasco – som danner fokuspunkter i stykket (librettoen), i tillegg til en rekke svært sjeldne planter. Blant strukturene kan nevnes et «Kaffehus» formet som en triumfbue, et rustikt hus, et kapell dedikert til Vår Frue, Kapteinens mausoleum, Dianas tempel, blomsterhuset, et tyrkisk tempel, en obelisk og

¹¹⁷ Wikipedia (Eng): *Villa Durazzo-Pallavicini*, se http://en.wikipedia.org/wiki/Villa_Durazzo-Pallavicini, lest 1.5.2013.

¹¹⁸ Cavi, Calvi & Ghigino, Silvana 1998: *Villa Pallavicini a Pegli – l'opera romantica di Michele Canzio*, Genova: Sagep: 92–100.

en kinesisk pagode. Parken ble åpnet i september 1846, i forbindelse med Congresso degli Scienziati Italiani, og ble raskt berømt.¹¹⁹

Marki Ignazio Alessandro Pallavicini var en svært oppmerksom administrator, og tok seg personlig av både ansettelse, utarbeidelse av dokumenter og inngåelse av kontrakter. Dokumentene ble oppbevart i familiens private arkiv, sammen med en rekke andre dokumenter tilknyttet parkens tilblivelse, og dette har i stor grad bidratt til at man kan rekonstruere aktiviteter, innbrakt kompetanse, kompleksiteten og rekkefølgen av inngrepene tilknyttet parken. Marki Pallavicini bygget seg opp en prestisje og berømmelse, i den grad at svigersønnen Marcello Durazzo – som overtok eiendommen, ettersom datteren Teresa var eneste arving – la konens navn til sitt eget. Slik har eiendommen siden båret navnet Durazzo Pallavicini.¹²⁰

Bilde 5: Lago Vecchio, med det kinesiske hjulet, den orientalske pagoden og Diana-tempelet. (Kilde: Wikipedia.)

¹¹⁹ Wikipedia (Eng); Wikipedia (ita.): *Villa Durazzo-Pallavicini*, se http://it.wikipedia.org/wiki/Villa_Durazzo-Pallavicini, lest 1.5.2013.

¹²⁰ Cavi & Ghigino 1998: 92–100.

Etter markiens død gjennomgikk parken to større endringer: Det ble plantet en stor gruppe rododendron i enden av alléen av kameliaer. I tillegg flyttet Teresa i 1886 «Parchi dei Giochi» (Leke-parken) fra sin opprinnelige plass til den siden av parken som ligger mot elven Varenna, på toppen av en høyde. Årsaken til dette er ikke kjent, men medførte en rekke omstruktureringer i denne delen av parken. Blant annet var det behov for å lage en ny underjordisk grotte, og i tillegg ble den gamle scenen gjenopplivet ved å overføre det kinesiske hjulet og karusellen hit, samt at det eksisterende vaktskuret med to tak ble benyttet som «belvedere».¹²¹

Ved Teresas død i 1914, var eneste arving sønnen Giacomo Filippo Durazzo Pallavicini, som var gift med prinsesse Matilde Giustiniani. Prinsessen ble enke i 1921 og arvet eiendommen – inkludert parken og villaen. Matilde donerte både villaen, parken og den botaniske hagen til Genova kommune i 1928, under forutsetning av at parken skulle benyttes for offentlig bruk og skulle holdes i perfekt stand – slik Ignazio Alessandro Pallavicini hadde ønsket. Videre skulle villaen benyttes til kulturformål. Matilde forpliktet seg i tillegg til å donere Pinara-villaen, dersom kommunen fortsatte endringene av det botaniske området «til skog eller park i harmoni med de resterende deler av parken og donert med lik prakt». Denne klausulen falt bort, ettersom den ikke ble etterfulgt av kommunen, og villaen er fremdeles i familiens eie. Kommunen forpliktet seg i tillegg til å stå i mot press fra en rekke jernbaneprosjekter, som ville ha negativ effekt på eiendommen og medført at hoved alléen som leder direkte fra havet og opp til palasset ville blitt flyttet.¹²²

Bilde 6: Obeliskens. (Kilde: Wikipedia.)

Bilde 7: Blomsterhuset. (Kilde: Wikipedia.)

¹²¹ Cavi & Ghigino1998: 92–100.

¹²² Cavi & Ghigino1998: 92–100, sitat side 98.

De kommunale gartnerne som overtok vedlikeholdet av parken, la i stor grad sitt fokus på den teatraliske verdien til anlegget, noe som gikk på bekostning av de periodiske vedlikeholdstiltakene som de tidligere eierne hadde utført. Med dette begynte en lang periode med forfall og forsømmelse. Etter andre verdenskrig ble de øvre deler av parken avstengt – en konsekvens som fremdeles i dag er synlig. Området ble overlatt til seg selv og alle elementer innen området ble forsømmet. Naturlig forringelse var grunnen til noe av forfallet, men i tillegg ble mye forårsaket av tyverier og hærverk. Resten av parken var åpen frem til 1962, med entré mot kjøp av billett og guidete omvisninger.¹²³

I 1963 ble parken i sin helhet avstengt for første gang, i forbindelse med bygging av motorvei mellom Genova og Savona. Det ble bygget en tunnel under parken, noe som skadet en stripe med 20 meters bredde mellom den klassiske alléen og grensen mot villa Doria, ovenfor det tyrkiske tempelet. Disse arbeidene var den første skaden på parken, som ti år senere ble større i forbindelse med bygging av den andre tunnelen. Etter at veiarbeidene var fullført i 1966, ble den nedre del av parken igjen åpnet for publikum. Åpningen var i forbindelse med den første Euroflora i Genova, og entré var fremdeles mot kjøp av billett, men de guidete omvisningene fantes ikke lenger. Som en kompensasjon for dette foreslo kommunen å utlevere en brosjyre om parken til de besøkende ved inngangen, men forslaget ble ikke gjennomført og dermed ble de besøkende mer eller mindre overlatt til seg selv. De guidete turene hadde med sin eventyr-filosofiske-fortelling bidratt til å formidle parkens verdi og betydning, og tapet av disse omvisningene, forsterket det stadig økende forfallet. Uten en formidling av hvert elements betydning og verdi – både av vegetasjon og arkitektur – ble vedlikeholdets fokus endret, og dette resulterte i alvorlige og umotiverte endringer.¹²⁴

I 1972 ble motorveien utvidet til dobbel størrelse og parken ble igjen stengt for besøkende. Denne gangen var skadeomfanget mer alvorlig, og parken ble hardt skadet. Et område med eik og laurbær nedenfor Giardino Mediterraneo (Middelhavshagen) gikk tapt, og ble i 1973 erstattet med en støttemur som ble reist i forbindelse med inngangen til den nye tunnelen. De mest betydelige skadene var forbundet med Lago Grande, der det oppstod store sprekker i bassenget, noe som førte til infiltrasjon av vann i den underliggende tunnelen. Det ansvarlige byggefirmaet ble pålagt å rette opp skadene, ved å gjenoppbygge bunnen og kantene av bassenget, men disse ble feilaktig utformet i betong. Det ble også oppdaget en rekke skader på bygningene, hvor det mest utsatte var Tempio de Flora – som ble redusert til en tilstand av totalt forfall. I tillegg oppstod en rekke skader på grotte strukturene, som var så

¹²³ Cavi & Ghigino1998: 92–100.

¹²⁴ Cavi & Ghigino1998: 92–100.

omfattende at de underjordiske delene av parken var avstengt for publikum ved gjenåpningen i 1976. Ved nærmere undersøkelse ble det påvist skader i hvelvingene, oppsprekking av gulver, nedfall av steinmaterialer og sammenbrudd i en bæresøyle. Gjennom hele denne perioden var parken i tillegg uten tilsyn, noe som resulterte i en rekke nye tyverier, hærverk og manipulering av utstyr og bygninger.¹²⁵

I 1991 bestemte Genova kommune seg for å inkludere villaen og parken blant en rekke arbeider for å gjenopplive historiske deler av byen, i anledning 500-års feiringen av Columbus oppdagelse av Amerika. Etter en lang periode med forfall og forsømmelse, der man hadde tapt evnen til å gjenkjenne parkens historiske og kunstneriske verdi, ble det avsatt midler til å utføre enkelte restaureringsarbeider. Disse arbeidene omfattet hoved alléen fra torget til palasset, den monumentale trappen, hagene på siden av palasset og den del av parken som inkluderer den gamle skogen, samt scenene forbundet med den gotiske alléen, den klassiske alléen, Lago Vecchio, Lago Grande, grottene, Romiraggio (eremitthyttene) og Memory (Rimembranza). Totalt kom arbeidene på nærmere 7 milliarder euro.

Bilde 8: Romersk bro.(Kilde: Wikipedia.)

¹²⁵ Cavi & Ghigino1998: 92–100.

Utformingen av restaureringsplanen ble gjort av Studio Ghigino, som med god hjelp av det omfattende private arkivet til familien Pallavicini, sammen med feltarbeid, dermed kunne utforme planene ut fra et meget godt kunnskapsgrunnlag om de opprinnelige tankene bak den komplekse parken og de ulike elementer. I ettertid har restaureringen gjort det mulig å presentere parken i et nytt perspektiv, der den historiske hagen forstås som et omfattende monument som skal respekteres og bevares, uten å nedverdiges gjennom å omtales som et enkelt grøntanlegg. I 1992 ble restaureringsarbeidene presentert for offentligheten i en del av parken, og i anledning gjenåpningen ble det også gjeninnført inngangsbillett. Også de guidete omvisningene er gjeninnført, og dermed er den opprinnelige tanken til parkens skapere, Pallavicini og Canzio, gjenopprettet – som en besøkspark presentert gjennom fortelling.¹²⁶

I desember 2010, takket være en forlengelse av finansieringen, er Studio Ghigino igjen ansatt for videre restaurering av parken. Denne gangen var restaureringen oppdelt i tre bolker: Den første var knyttet til restaurering av Tempio di Flora, av Serra'en (drivhus) og de tilliggende hagene; den andre innebar restaurering av slottet og Kapteinens mausoleum; mens den tredje er relatert til parken som helhet – både komposisjonen av scener, vegetasjonsområdene, stier, støttemurer, vedlikehold av elektrisk- og vanningsystem, samt videoovervåking for sikkerhet. Arbeidene er forventet å stå ferdige tidlig i 2014, og parken er gitt et tilskudd på nærmere 4 millioner euro som skal fordeles på de tre arbeidsområdene. Under gjennomføringen av de to første bolkene ble parken holdt åpen for publikum, og intensjonen er at den også skal være delvis åpen under det resterende restaureringsarbeidet. Tanken er at besøkende skal få en innsikt i og forståelse for valg av design og utførelse, og at betydningen av å bevare det menneskeskapte systemet i den historiske parken, kan formidles slik.¹²⁷

Studio Ghigino har utarbeidet en skjøtelsesplan for parken, som trer i kraft etter at arbeidene er avsluttet. Denne planen identifiserer tiltak og tidspunkter for fremtidig vedlikehold, slik loven krever. Landskapsarkitekt Silvana Ghigino understreker at planen vil være essensiell for den fremtidige forvaltningen av parken:

«Jeg er overbevist om at de kunstneriske betydningene, den scenografiske og komposisjonsmessige kompleksiteten og de spesielle karakteristikkene til vegetasjonen, gjør det nødvendig å overlate forvaltningen av parken til en målrettet struktur [...] og under oversyn av en ekspert.»¹²⁸

¹²⁶ Cavi & Ghigino 1998: 92–100.

¹²⁷ Traverso, Marta 2013: *Pegli, Villa Pallavicini: restauro completo del parco entro il 2014*, se <http://genova.erasuperba.it/rubriche/parco-villa-pallavicini-pegli-riqualificazione-lavori>, lest 25.4.2013.

¹²⁸ Traverso 2013.

6 HISTORISKE GRØNTANLEGG – FORVALTNING OG LOVVERK

«Holdningen til historiske hager, som til alle kulturfenomener, ender seg med det samfunnet den er en del av.»¹²⁹

Det nasjonale lovverket legger føringer for forvaltningen av kulturarven – inkludert historiske grøntanlegg – der noe av kulturarven er i offentlig eie (henholdsvis stat eller kommune), mens noe er i privat eie (hos uavhengige organisasjoner eller privatpersoner). Det er i den sammenheng interessant å se på hvilke føringer som ligger i det nasjonale lovverket, og de resultater dette gir for den praktiske utførelsen av kulturminneforvaltningen av historiske grøntanlegg.

6.1 Internasjonale føringer

En rekke konvensjoner og chartre har vært av betydning for utviklingen av vern og forvaltning, blant annet gjennom føringer integrert i nasjonale lovverk. Noen av de viktigste i denne sammenheng er Athen-charteret, Venezia-charteret, Firenze-charteret og Napoli-charteret,¹³⁰ som beskrives utfyllende i kapittel 2.2.

Chartrene har hver på sitt vis bidratt til en stadig opptrapping i fokuset på historiske hager som kulturarv: Athen-charteret om restaurering av historiske monumenter; Venezia-charteret om bevaring av kulturarv; Firenze-charteret om bevaring av historiske hager; og Napoli-charteret om historiske hager i Italia.

6.2 Kulturarv i Norge – forvaltning og lovverk

Kulturminnevernet er et kompleks fagfelt, der forvaltningen av kulturminner og lovverket tilknyttet dette har utviklet og endret seg i takt med samfunnet, i henhold til de verdier som samfunnet til enhver tid tillegger kulturarven. Disse verdiene er forskjellige og vektlegges ulikt, både fra kulturminne til kulturminne, men også i ulike tidsperioder og samfunnsrammer. Som følge av en kontinuerlig endring i synet på og forståelse av kulturarvens verdi og

¹²⁹ Eggen, Mette 2008: «Å rekonstruere en historisk hage – umulig eller bare enormt utfordrende?», i Haas, Jonas & Haas, Hanne R.: *Medeltida Trådgård*, seminarrapport nr. 5, Jönköping: Jönköpings läns museum: 28.

¹³⁰ Bertoncini.

betydning, kan ikke kulturminneforvaltningen bygges på et standardisert sett med enkle prinsipper som er anvendbare uten bruk av skjønn, der forvaltningen av de ulike kulturminnene er lik. Derimot må forvaltningen tilpasses det enkelte kulturminne, der det tas hensyn til egenarten til dette. Ulf Holmene uttrykker i en artikkel at utfordringene på dette feltet kan løses ved utforming av et tydelig og nyansert vern – der virkemidlene tilpasses det enkelte kulturminne eller kulturmiljø.¹³¹

I forhold til historiske hager, vil det være relevant å se på utviklingen av kulturminnevernet i korte trekk og på generell basis, for å få et overblikk. Deretter beskrives forvaltning og lovverk tilknyttet historiske hager.

6.2.1 Kulturminnevernets utviklingshistorie – i generell forstand

Det oppstod interesse for det organiserte kulturminnevernet tidlig på 1800-tallet, som en følge av store samfunnsendringer. Perioden var preget av økt interesse for norsk historie, kultur og kulturarv, noe som – sammen med internasjonale trender – medførte en fremvekst av tanker om vern. Dette sammenfalt med dannelsesprosessen av nasjonen Norge.¹³² Kulturminnene bidro både til å skape og styrke en identitet og en følelse av fellesskap innenfor det som skulle bli staten Norge. De første oppdragene innen feltet var å trekke frem bygninger og kunst som ble oppfattet som en del av landets storhetstid – i tillegg til deler av kulturen fra dansketiden. I lang tid fremover handlet kulturminnevernet i hovedsak om faste, fysiske minner, som arkeologi og enkeltbygninger. Kulturminnene i denne perioden ble vurdert etter rent estetiske og arkitektoniske verdier, sett fra kulturelitens ståsted. Dette medførte at hovedtyngden av kulturminnene var hentet fra den borgerlige kulturen og den velstående delen av bondekulturen.¹³³

Perioden fra 1840 til 1890 var preget av nasjonalromantikk og nostalgi, der fremtredende enkeltpersoner i kultureliten – som så på kulturarv med et estetisk blikk – sammen med fortidsminneforeningen (som nok også besto av eliten) utformet prinsipper for

¹³¹ Holmene, Ulf 2002: «Landets verdifulle kulturminner og – miljøer – eller nasjonale monumenter og historiske minnesmerker» i *Årbok (Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring)*, nr. 156, Oslo: Foreningen: 13–25.

¹³² Christensen, Arne Lie 2009: «Kulturminneår til forvirring», i *Fortidsvern*, nr. 34/2, Oslo: Foreningen: 7–8; Holmene 2002: 13–25; Norges offentlige utredninger 2002: *NOU 2002: 01 Fortid former framtid – Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*, se <http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20022002/001/PDFA/NOU200220020001000DDDDPDF.pdf>, lest 13.2.2013: 233–245; Stugu, Ola Svein 2011: «Eit portrett av kulturminnevernet», i *Årbok (Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring)*, nr. 165, Oslo: Foreningen: 161–166.

¹³³ Christensen 2009: 7–8; Holmene 2002: 13–25; Stugu 2011: 161–166.

vern og stod i spissen for viktige verneprosjekt.¹³⁴ Kulturminnearbeidet var i stor grad knyttet opp til nasjonsbyggingen, og arbeidet mot å skape «bevissthet om en felles, samlende, norsk fortid.» En rekke kunstnere som bodde store deler av året utenlands, var de første til å sette fokus på vår storslagne natur og kulturarv, på bakgrunn av et ønske om å bevare kunnskap om sine forfedres liv. Det oppstod egne kulturhistoriske museer, men kulturminner som ikke direkte var tilknyttet vår kultur eller historie ble ikke oppfattet som av interesse og ble fortiet.¹³⁵ Det første lovverk som vitner om en våknende interesse utformes i denne perioden: *Lov om veivesenet* fra 1851.¹³⁶

Fra 1890 til 1960 var det et stort fokus på bygningsfredning og en kamp mot industrialismen. Kulturminnevernet var i denne perioden i større grad enn tidligere satt i system og vernet ble sterkere forankret gjennom den første lovgivningen innen feltet i forbindelse med opprettelsen av Riksantikvarembetet i 1912. Utviklingen av lovverket og fremveksten av kulturminneforvaltningen ble i stor grad dominert av faglig ekspertise fra landsdelsmuseene, Riksantikvaren og av sterke personligheter innen feltet. Samtidig forsøkte man å dekke et bredere kulturhistorisk felt innen kulturminnevernet.¹³⁷ Det ble utformet en rekke lover tilknyttet kulturarv i denne perioden, henholdsvis *Lov om kirker og kirkegårder* av 1897, som bidro til en økende forståelse for kirker som kulturminner; *lov Om fredning og bevaring av fortidslevninger* av 1905, som var den første særlov innen kulturminnefeltet og som regulerte og automatisk fredet faste kulturminner fra forhistorisk tid og fra middelalderen; og *Lov om bygningsfredning* av 1920, som åpnet for muligheten til å frede bygg av stor kunstnerisk eller historisk verdi. Lovene fra 1905 og 1920 gav endelig kulturminnevernet juridiske virkemidler.¹³⁸

Det var i perioden 1960 til 1990 at kulturminnevernets rammer ble utvidet og antok en ny dimensjon, der man fjernet seg fra et fokus på elitens anlegg og i større grad rettet blikket mot mangfoldet av kulturarv fra ulike miljø og sosiale lag.¹³⁹ I 1988 ble Riksantikvaren et eget direktorat, og fikk det overordnede ansvaret for kulturminnebestanden i sin helhet.¹⁴⁰

Vernetanken bredte seg til større grupper, og en rekke spørsmål tilknyttet kultur og miljø utviklet seg til store kampsaker der vern av kulturminner og miljø ble satt opp mot

¹³⁴ Stugu 2011: 161–166.

¹³⁵ Norges offentlige utredninger 2002: 233–234, sitat side 234.

¹³⁶ Norges offentlige utredninger 2002: 233–245.

¹³⁷ Christensen 2009: 7–8; Holmene 2002: 13–25; Stugu 2011: 161–166.

¹³⁸ Norges offentlige utredninger 2002: 233–245.

¹³⁹ Christensen 2009: 7–8; Holme, Jørn 2006: «Kulturminnevern: et tilbakeblikk og noen tanker om utfordringer framover», i *Fortidsvern*, nr. 31/4, Oslo: Foreningen: 10–12; Holmene 2002: 13–25; Stugu 2011: 161–166.

¹⁴⁰ Norges offentlige utredninger 2002: 233–245.

større utbyggings- og moderniseringsprosjekter. I tillegg til en videreutvikling av lovverket, begynte man i stort grad å fjerne seg fra et fokus på det estetiske og unike, til fordel for vernekriterier sett i forhold til representativitet tilknyttet dagliglivet – der det ble lagt vekt på sosialt liv, velvære og tradisjon. Dermed endret kulturminnevernet seg fra i stor grad å bestå av arkitektoniske strukturer og bygninger, til å romme også andre typer kulturminner. Dette bidro til en demokratisering av kulturminnevernet, som blant annet også førte til et økt fokus på immateriell kulturarv¹⁴¹ og der begrepet representativitet fikk en sentral plass. Med andre ord utviklet det seg i denne perioden til et mer inkluderende kulturminnevern.¹⁴²

Nye utfordringer oppstod omkring 1990, som følge av en ny bruk av kulturarven og en mer markedsrettet tenkning omkring denne. I 1978 ble den Kulturminnelov som benyttes i dag utformet.¹⁴³ I 1985 kom Plan- og bygningsloven, som også gir mulighet for å sikre kulturhistoriske verdier. Sistnevnte lov bidrar i stor grad til å binde sammen de ulike forvaltningsnivåene.¹⁴⁴

I dagens kulturminnevern og forvaltning er det fokus på verdier tilknyttet opplevelse, miljø, kilde- og kunnskap sett i forhold til bruk og forvaltning av ressursene. Det har med andre ord vært et skifte i fokus, fra det rent estetiske til nytteverdi. Videre er kulturarv – i tillegg til å være et symbol på nasjonal egenart – blitt et internasjonalt anliggende, med fokus på påvirkning, sammenheng og felleskap på tvers av grenser.¹⁴⁵ Norge har forpliktet seg til en rekke internasjonale avtaler, som er integrert i lovverket gjennom Kulturminneloven og Plan- og bygningsloven. De integrerte avtalene er blant annet Haag-konvensjonen av 1954, ratifisert i 1961; verdensarvkonvensjonen av 1972, ratifisert i 1977; konvensjonen om biologisk mangfold av 1992, ratifisert i 1993; Granada-konvensjonen av 1985, ratifisert i 1996; Malta-konvensjonen av 1992, ratifisert i 1995; og den europeiske landskapskonvensjonen av 2000, ratifisert i 2001.¹⁴⁶

I 2001 publiserte Riksantikvaren en veileder for vern og forvaltning av kulturminner, der det listes opp en rekke kriterier som legges til grunn for valg av kulturarv som skal vernes og forvaltes. Disse kriteriene er:

- representativitet;

¹⁴¹ Immateriell kulturarv: defineres av Riksantikvaren som «praksis, framstillinger, uttrykk, kunnskap og ferdigheter [...] knyttet til det vi ikke kan ta på ved et kulturminne. Dette gjelder for eksempel tro, tradisjoner, sagn og hendelser.» (Riksantikvaren 22. april 2013.)

¹⁴² Christensen 2009: 7–8; Holme 2006: 10–12; Holmene 2002: 13–25; Stugu 2011: 161–166.

¹⁴³ Holmene 2002: 13–25; Stugu 2011: 161–166.

¹⁴⁴ Norges offentlige utredninger 2002: 233–245.

¹⁴⁵ Holmene 2002: 13–25.

¹⁴⁶ Norges offentlige utredninger 2002: 233–245.

- sammenheng/miljø;
- autentisitet;
- fysisk tilstand;
- arkitektonisk/kunstnerisk kvalitet;
- identitet/symbol;
- økonomi/bruk;
- økologi.¹⁴⁷

Ved utforming av kulturminnepolitikk, er det grunnleggende at økonomisk verdiskaping får utgjøre en del av grunnlaget. I tillegg kan kulturminnepolitikken få en bedre forankring ved at det på kommunalt nivå tillegges større myndighet for innflytelse over lokale kulturminner og større ansvar for lokale tiltak. Dette er også viktig, med tanke på at mange kulturminner og kulturmiljøer forfaller i utkantstrøkene, samtidig som det i byer og andre sentrale områder er et økende press på kulturarven. Det er foreløpig foretatt få kulturmiljøfredninger, mulig grunnet at dette er en mer omfattende, ressurskrevende prosess der flere aktører er involvert, enn ved fredning av kulturminner. I den sammenheng er det viktig at staten påtar seg et større økonomisk ansvar.¹⁴⁸

En utfordring i kulturminneforvaltningen – ifølge kulturminneutvalgets rapport fra 2002 – er at kommunene ofte innehar en tosidig rolle. De er ansvarlige både for kommune-, bygge- og reguleringsplaner – som er tilknyttet økonomiske interesser og utvikling – men er samtidig ansvarlig for å påse at kulturarven i kommunen er registrert og tilstrekkelig sikret. Det er også kommunene som har dispensasjonsrett fra eventuelle reguleringer innad i kommunen. Videre påpeker kulturminneutvalget at det er viktig at den regionale og lokale kulturminneforvaltningen sikres tilgang til både kompetanse, kunnskap og økonomiske ressurser, for å kunne utføre en tilfredsstillende forvaltning. En hver fylkeskommune bestemmer selv hvordan de organiserer kulturminnearbeidet, og som innehavere av kompetanse bør de være en støtte for kommunalforvaltning.¹⁴⁹ Siden etableringen av fylkeskommunen i 1975, har disse hatt fagkompetanse for utførelse av fylkeskommunale verneoppgaver.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Riksantikvaren 2001.

¹⁴⁸ Norges offentlige utredninger 2002: 28–50.

¹⁴⁹ Norges offentlige utredninger 2002: 114–132, 147–158.

¹⁵⁰ Norges offentlige utredninger 2002: 233–246.

Riksantikvaren fylte 100 år i 2012, og fremdeles eksisterer ikke en veletablert forvaltning av historiske hager og parker eller en egen post for denne typen kulturminner i statsbudsjettet. Likevel er grøntanlegg inkludert i de langsiktige målene innen miljøvernarbeid, som omhandles i en rekke stortingsmeldinger og andre offentlige utredninger.¹⁵¹

6.2.2 Kulturminneforvaltningen og historiske grøntanlegg

Det var med Damsgård hage – i form av en restaureringsplan utformet av Sven-Ingvar Andersson i anledning riksantikvar Tschudi-Madsens 60-års gave i 1983 – at historiske grøntanlegg ble satt i fokus, og at man fikk en bevissthet omkring hva en restaurering faktisk innebærer. Dette restaureringsprosjektet markerte starten på debatten omkring vern og restaurering av historiske hager, og «dannet et vannskille i den norske restaureringspraksisen.»¹⁵² I 1985 utførte Riksantikvaren et prosjekt med sikte på å danne en oversikt over historisk viktige grøntanlegg – som bygget på C.W. Schnitlers registreringer fra 1916 (se kapittel 7.2). Formålet med dette var å utvikle en strategi i tilknytning til forvaltning av historiske grøntanlegg. I tillegg til å danne en oversikt over de eksisterende registreringene, ville dette utgjøre et teoretisk grunnlag for vern og praktiske forhold i tilknytning til gjennomføring av vernetiltak.¹⁵³

I 1993 ble fredning av kulturmiljø innfelt i Kulturminneloven (§20), men det var først i 2000 at Riksantikvaren opprettet en stilling for arbeidet med fredning av kulturmiljøer, som ble besatt av Mette Eggen – utdannet landskapsarkitekt og master of Arts, med lang fartstid fra Universitet for miljø- og biovitenskap (heretter UMB). Riksantikvaren hadde internt et behov for kompetanse innen feltet, i tillegg til at det hos allmennheten var et stort behov for rådgivning på området. I den forbindelse publiserte Riksantikvaren en informasjonsveileder om gamle hager i 2005. I tillegg ble prosjektet *Forvaltning av historiske hager og parker i Norge* iverksatt – også kjent som *Hageprosjektet* – der målet var å sette fokus på de grønne kulturminnene. Forprosjektet definerte mål for arbeidet med grønne kulturminner, og var ferdig i 2008. Deretter fulgte et pilotprosjekt i 2009, hvor en registreringsmetode ble testet ut i tre utvalgte fylkeskommuner – henholdsvis Hedmark, Troms og Sogn og Fjordane. Pilotprosjektet ble aldri i sin helhet oppsummert, og det foreligger heller ingen beskrivelse av

¹⁵¹ Eggen 2012: 119.

¹⁵² Eggen 2008: 28–31, sitat side 29.

¹⁵³ Eggen 2008: 28–31.

det eller noe utkast til en tematisk landsverneplan for grøntanlegg som et resultat av prosjektet. Etter Mette Eggens avgang i 2011, var fagområdet «historiske grøntanlegg» ubemannet i en periode.¹⁵⁴ Først i 2013 ble sentrale arbeidsoppgaver knyttet til Riksantikvarens arbeid med historiske grøntanlegg tatt opp, denne gangen delegert til May Britt Håbjørg – som har grøntfaglig bakgrunn fra UMB. Håbjørg har i en periode fokusert på forskning, og har derfor ikke arbeidet spesifikt med grøntanlegg.¹⁵⁵

Kulturminner generelt omhandles i en rekke dokumenter, blant annet sier Kulturminnelovens § 1 at «*Kulturminner og kulturmiljøer skal vernes med deres egenart og variasjon*»,¹⁵⁶ og i stortingsmelding 16 *Leve med kulturminner* av 2004/2005¹⁵⁷ legges det vekt på at mangfoldet av kulturminner skal sikres. Stortingsmelding 26 *Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand*¹⁵⁸ definerer strategiske mål for bevaring og bruk av kulturminner i generell forstand, og lyder som følger:

«Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og tas vare på som bruksressurser, og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal bevares i et langsiktig perspektiv.»¹⁵⁹

I de nasjonale resultatmålene for kulturminnepolitikken frem mot 2020, understrekes det at tapet av kulturminner og kulturmiljøer generelt skal minskes, samt at man skal sikre en bedre representativitet i utvalget av vernet kulturarv og fjerne etterslepet i henhold til behovet for istandsetting og vedlikehold av dette utvalget. Dessuten defineres strategiske mål for naturmangfoldet, som også er gjeldende for historiske grøntanlegg, der det understrekes at kulturlandskapet skal forvaltes på en slik måte at de kulturhistoriske og estetiske verdiene, samt biologisk mangfold og tilgjengelighet opprettholdes.¹⁶⁰ Det er kulturminneforvaltningens oppgave å beskytte kulturarven, inkludert de historiske grøntanleggene. I den sammenheng er det viktig å ha fokus på egenverdi, sårbarhet og tålegrenser – både fra et kulturhistorisk, teknisk og estetisk ståsted. Enhver form for inngrep eller endring bør unngås, og de historiske grøntanleggene – på lik linje med den øvrige kulturarven – skal ikke anses som en

¹⁵⁴ Eggen 2012: 119–128; Røsvik: epost, 18.3.2013.

¹⁵⁵ Dietze-Schirdewahn: epost, 2.5.2013; Håbjørg, May Britt (seniorrådgiver Riksantikvaren): epost, 24.4.2013.

¹⁵⁶ Lovdata 1978: § 1.

¹⁵⁷ Det kongelige miljødepartement 2005.

¹⁵⁸ Det kongelige miljødepartement 2007: *St.meld. 26 (2006–2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand*, se

<http://www.regjeringen.no/pages/1971944/PDFS/STM200620070026000DDDDPDFS.pdf>, lest 8.2.2013.

¹⁵⁹ Det kongelige miljødepartement 2007.

¹⁶⁰ Eggen 2012: 119–128.

forbruksvare. På samme tid er det essensielt at grøntanleggene er tilgjengelige for allmennheten, og det er en rekke utfordringer tilknyttet balansen mellom bruk og bevaring.¹⁶¹ Blant annet i forhold til økt vedlikehold tilknyttet ny og økende bruk av anleggene, der man ønsker å finne en balanse slik at anleggets tilgjengelighet ikke går på bekostning av dets verdier.

Dagens kulturminnevern bruker i stor grad fredning som virkemiddel for et godt vern av kulturarv.¹⁶² Det er Riksantikvaren som er ansvarlig for å frede kulturminner som anses å være av nasjonal verdi, der de fleste av disse finner sted på initiativ fra fylkeskommunene – som av Stortinget er vedtatt å ha førstelinjansvar for lokalt kulturminnevern. Riksantikvar Jørn Holme uttrykte i 2010 at et godt kulturminnevern ikke kan tvinges gjennom ved bruk av lover, men må bygges opp i et samspill mellom lovverk, engasjement, politisk prioritering og deltagelse fra næringslivet.¹⁶³

Innen kulturminnevernet er det ikke mangel på virkemidler, men problemet er den restriktive bruken av disse. For kulturminner som ikke er fredet, er Plan- og bygningsloven det viktigste virkemiddelet. Loven har siden 1985 gitt kommunene muligheten til å egengodkjenne reguleringsplaner, forutsatt at statlige og regionale hensyn ivaretas ved bruk av innsigelse i den enkelte plansak. Muligheten til innsigelse er en forutsetning for å sikre at kulturarv av nasjonal og regional verdi blir ivaretatt på kommunalt nivå. I henhold til dette mener Sten Sture Larre at fylkeskommunene ikke benytter de muligheter som loven gir, noe som medfører at de nasjonale målsetningene innen kulturminnefeltet ikke ivaretas. Videre uttrykker han at ettersom kun en brøkdel av vår kulturarv – dermed også de historiske grøntanlegg – er regulert til bevaring etter Plan- og bygningsloven eller fredet etter Kulturminneloven, vil det i mange tilfeller være tilfeldig om en reguleringsprosess behøves for å få gjennomført et byggeprosjekt som vil ha negativ effekt på kulturarven. Med andre ord har det regionale nivået – i form av fylkeskommunen – og Riksantikvaren ingen «reelle virkemidler for å hindre tap av kulturminner av vesentlig regional [...] eller lokal verdi på byggesaksnivå». Med dette konkluderer Larre at dagens vernesystem er langt fra tilstrekkelig for å bidra til en reduksjon av det årlige tapet av kulturminner, i henhold til Stortingets måltall.¹⁶⁴

Kompetanse på kommunalt nivå er en forutsetning for at de nasjonale resultatmålene skal kunne oppnås, både gjennom ansettelse av fagfolk og ved tilstedeværende rådgivning.

¹⁶¹ Eriksson, Anna-Lena 2010: «Kulturminner for alle», i *Fortidsvern*, nr. 35/4, Oslo: Foreningen: 22–23.

¹⁶² Holme 2006: 10–12.

¹⁶³ Holme, Jørn 2010: «Kommentar fra riksantikvaren», i *Fortidsvern*, nr. 35/4, Oslo: Foreningen: 25.

¹⁶⁴ Larre, Sten Sture 2010: «Krever virkemidler som virker», i *Fortidsvern*, nr. 35/1, Oslo, Foreningen: 11–13.

Fylkeskommunene utgjør det regionale nivået innen kulturminnevernet, men har ikke fått overført tilstrekkelig myndighet fra Riksantikvaren – i form av ansvar, ressurser eller juridiske virkemidler – for å bevare verdifulle kulturminner av regional betydning. For en god forvaltning på regionalt nivå, er det essensielt at fylkeskommunen har makt til å stanse riving og ødeleggende planer på faglig grunnlag, uten at de i prosessen overkjøres av kortsiktige og taktiske politiske beslutninger. I tillegg er økonomi ofte en utslagsgivende faktor, ettersom det må foretas prioriteringer mellom ulike samfunnssektorer.¹⁶⁵ Riksantikvaren utga i 2001 vernestrategien *Alle tiders kulturminner*, som beskriver en rekke forhold tilknyttet kulturminneforvaltningen, samt understreker enhver samfunnssektors ansvar for å ivareta egne kulturminner.¹⁶⁶

En rekke historiske grøntanlegg er inkludert i fredninger, etter Kulturminneloven.¹⁶⁷ I tillegg er noen anlegg omfattet i områder som er vernet etter den tidligere Naturmangfoldloven, samt at en rekke grøntanlegg er omfattet i områder regulert til bevaring etter Plan- og bygningsloven. Likevel skriver Mette Eggen i artikkelen *Riksantikvaren og de historiske grøntanleggene*, at det «som oftest er tilfeldig hvilke anlegg som er omfattet av verne- eller forvaltningstiltak, og at deres egenverdi sjelden blir vurdert, eller at det blir utarbeidet skjøtelsesplaner for å ta vare på dem».¹⁶⁸

Riksantikvaren har gitt økonomisk støtte til både registrering og skjøtsel av et utvalg historiske grøntanlegg, gjennom tilskuddsposten *Vern og sikring av freda og andre særleg verdifulle kulturmiljø og landskap*. Tross dette blir mange verdifulle grøntanlegg utelukkende ivaretatt ved private eieres engasjement og jevnlig vedlikehold og skjøtsel, uten at disse er omfattet av verne- eller forvaltningsvedtak. Eggen uttrykker videre i overnevnte artikkel at det er en rekke utfordringer tilknyttet det å gjennomføre gode vernetiltak. Blant disse er ulike former for eierskap, mangel på fagfolk som kan skjøtte og vedlikeholde grøntanleggene, samt god kommunikasjon og formidling mellom alle nivåer innen kulturminnevernet og kulturminneforvaltningen. På lang sikt er Riksantikvarens mål å utforme en «landsomfattende og sektorovergrepene landsverneplan» for de grønne kulturminnene.¹⁶⁹ Men på kort sikt er det grunnleggende at fylkeskommunene anses som den primære målgruppen, med utvikling

¹⁶⁵ Fjelden, Ola H. 2010: «Om mål og verdier», i *Fortidsvern*, nr. 35/1, Oslo: Foreningen: 8–10; Harby, Sjur: 2010: «Norsk kulturminnevern: - Apolitisk, vanstyrt og fortiet», i *Fortidsvern*, nr. 35/3, Oslo: Foreningen: 21–22.

¹⁶⁶ Riksantikvaren 2001: *Alle tiders kulturminner: hvorfor og hvordan verner vi viktige kulturminner og kulturmiljøer?*, Oslo: Riksantikvaren.

¹⁶⁷ Se Lovdata 1978: §§ 15, 19, 20 og 22a.

¹⁶⁸ Eggen 2012: 121.

¹⁶⁹ Eggen 2012: 119–128.

av kompetanse innen grøntanleggsforvaltning, for å kunne gjennomføre en bred registrering i alle fylkene.¹⁷⁰

Historiske grøntanlegg har fått gjennomslag som en egen form for kulturminner, på lik linje med øvrige kulturminner, noe som understrekes av Riksantikvarens praksis der hus og hage anses som en helhet, der begge fredes etter samme paragraf. I løpet av dette året er det planer om at Riksantikvaren, UMB og andre faginstanser skal gå gjennom rapporten fra forprosjektet (2008, se side 61), og utvikle tankene omkring den fremtidige forvaltningen av de historiske grøntanleggene.¹⁷¹

For å finne løsninger der ulike interesser kan forenes – som for eksempel vern og samfunnsutvikling – finnes det innen kulturminnevernet en rekke virkemidler. Blant de viktigste virkemidlene er informasjon, kommunikasjon og kunnskap; lovverk; økonomiske; verne- og forvaltningsplaner; og praktiske i form av retningslinjer for å ivareta kulturminneverdiene. I forhold til arealplanlegging er kunnskap viktig, for å kunne foreta beslutninger på et tilfredsstillende grunnlag. I den sammenheng er gode basisregistre et hjelpemiddel, som enkelt kan kommunisere oppdatert, kvalitetssikret informasjon og gjøre denne lett tilgjengelig. I tillegg er det viktig med overvåking av kulturarven, slik at man kan arbeide målrettet i forhold til tilstand og eventuell endring i bestanden. Kulturminneforvaltningen har gjennom ulike internasjonale avtaler (se kapittel 2) forpliktet seg til retningslinjer for bevaring av den nasjonale kulturarven. Innen nasjonalt lovverk, er de viktigste Kulturminneloven og Plan- og bygningsloven.¹⁷²

Kommunene har ansvar for ivaretagelse av kulturarv gjennom sin planlegging og har etter Kulturminneloven plikt til å varsle ved rivning eller vesentlig endring av et anlegg fra før 1850. For kommunene er Plan- og bygningsloven det viktigste redskapet, der arealbruksplaner og konsekvensutredninger kan bidra til et økt fokus på kulturverdier. Loven pålegger i tillegg kulturminneforvaltningen samarbeidsplikt med aktuelle aktører, som kommuner og utbyggere, slik at kulturarven kan integreres i planleggingen. Kommunene har ansvar for at kulturarv innen sitt område blir ivaretatt gjennom planlegging, helst ved verneplaner eller temaplaner for den enkelte kommune. Disse kan benyttes i arbeidet med kommuneplanen og integreres i den overordnede arealdisponeringen. Videre kan kommunen følge opp en eventuell verne- eller temaplan ved regulering til spesialområde bevaring og med skjøtselstiltak. Dette kan i stor grad bidra til bevaring av lokal, regionale og nasjonale

¹⁷⁰ Riksantikvaren 2001.

¹⁷¹ Eggen 2012: 119–128.

¹⁷² Riksantikvaren 2001.

kulturminneinteresser. Dersom interessene ikke ivaretas i tilstrekkelig grad, kan kulturminneforvaltningen angi innsigelse. I tillegg anbefales at verne- og forvaltningsplaner på fylkesnivå integreres i fylkesplanen, slik at disse utgjør styringsdokumenter med forankring i Plan- og bygningsloven. Det finnes i tillegg en rekke sektorlover med innvirkning på rammebetingelsene for kulturminner og kulturmiljøer.¹⁷³

Kulturminneloven er en sektorlov, som «skal sikre varig vern av et representativt utvalg kulturminner og kulturmiljøer.» For kulturminner – som ikke automatisk fredes – kan disse vernes gjennom enkeltvedtak, der det finnes en dispensasjonsmulighet for tiltak som ikke reduserer verneverdien i betydelig grad. Kulturminnene må i tillegg følges opp med jevnlig vedlikehold og skjøtsel. Loven gir også mulighet til å frede statseide anlegg, og kulturmiljøer – for bevaring av et områdes helhetlige karakter – kan fredes gjennom kongelig resolusjon. Kulturarv kan i tillegg sikres gjennom Naturmangfoldloven, der kulturminner og kulturmiljøer kan integreres i verneformålet ved opprettelse av nasjonalparker og landskapsvernområder.¹⁷⁴

De økonomiske virkemidlene (se tilskuddsmidler, kapittel 8.2) skal bidra til bevaring og vedlikehold av kulturarven. Disse gir mulighet for finansiell støtte til forvaltere av privateid kulturarv, i de tilfeller der vedlikehold medfører tilleggskostnader grunnet spesifikke krav til materialvalg eller utførelse.¹⁷⁵

Verne- og forvaltningsplaner er et virkemiddel for kommuner, fylkeskommuner eller sektorer, der disse er bindende og angir ansvarsfordelingen for kulturarven innen et geografisk område, en sektor eller et tema. Planene er et sentralt verktøy innen kulturminneforvaltningen og kan resultere i ulike former for vernevedtak, samt legge føringer for fremtidig arealbruk. Planene inndeles i kommunale – for kulturminner og kulturmiljøer; fylkesvise – som omfatter arkeologiske og nyere tids kulturarv innen et fylke; sektorvis – som utarbeides av de ulike sektorene i samarbeid med Riksantikvaren; og tematiske – som er et supplement til de øvrige verneplanene. For at fylkes-, sektor- og temaplanene skal kunne innvirke på kommunens arbeid i forhold til arealplanlegging, anbefales det at innholdet integreres i en fylkesplan. Dette kan sammen med retningslinjene for bevaring av kulturarv, utgjøre praktiske virkemidler for å sikre kunnskaps- og opplevelsesverdiene.¹⁷⁶

¹⁷³ Riksantikvaren 2001.

¹⁷⁴ Riksantikvaren 2001.

¹⁷⁵ Riksantikvaren 2001.

¹⁷⁶ Riksantikvaren 2001.

I sammenheng med kulturarv må tilpasning til bruk og funksjon kontinuerlig vurderes innen kulturminneforvaltningen, der Plan- og bygningsloven gi større rom for endring av kulturarv som er regulert til bevaring enn de som er omfattet av Kulturminneloven.¹⁷⁷

6.2.3 Bygdø Kongsgård

Bygdø Kongsgård var frem til 1878 kjent som Ladegaardsøens Hovedgaard, der grøntanlegget har fulgt utviklingen innen norsk hagehistorie – med henholdsvis renessansen, barokken og til sist engelsk landskapsstil. På 1700-tallet ble den barokke parken forvaltet av ulike stattholdere og stiftamtmenn, som i noen grad bidro til den videre utviklingen av anlegget. Med denne ordningen ble det ført oversikt over anleggets verdi, og dersom denne avvek da forvalteren skulle flytte, var vedkommende ansvarlig for å betale de nødvendige reparasjoner. På denne måten sikret man at grøntanleggets tilstand holdt et visst nivå gjennom årene.

Med 1800-tallet ble man i stadig større grad påvirket av de romantiske strømningene, og man lot seg inspirere av den engelske landskapsstilen. Den engelske landskapsparken på Bygdø Kongsgård ble utformet over tid, på initiativ av kong Karl III Johan i 1837 og gjennom store økonomiske bidrag fra det felles svensk-norske kongehuset. Kongen, og hans tre tronfølgere – Oscar I, Karl IV og Oscar II – bidro alle aktivt i utviklingen av folkeparken frem til Norges frigjøring i 1905. Det var på grunn av kongehusets bidrag, og kongenes personlige lidenskap, at det var mulig å opparbeide en folkepark. Frem til 1905 ble parken forvaltet av de kongelige eller av kongehuset, og hadde i denne perioden en rivende utvikling.

Tross overdragelsen av eiendommen til den norske stat i 1863, fortsatte kongefamilien for egen regning å bidra aktivt til utviklingen av parken. Dermed nøt parken godt av statens forvalteransvar, med et gårdsbruk som bidro med tilskudd, i tillegg til private tilskudd fra kongefamilien.

Fra 1905 til 1938 var parken igjen forvaltet av kongehuset, der blant annet dronning Maud bidro til den videre utviklingen av den engelske landskapsstilen i parken. Deretter fulgte en periode med forfall, der store deler av parken led under gjengroing og der severdighetene ble forsømt i den grad at de nærmest fremstod som ruiner. Først i 2003, etter mange år med manglende vedlikehold etter Olav V bortgang, iverksatt Slottsforvaltningen restaureringsarbeid tilknyttet de arealer kongefamilien har bruksrett til, i forbindelse med

¹⁷⁷ Riksantikvaren 2001.

kongeparets innflytting i 2007. I tillegg har det siden overføringen av eiendommen til Norsk Folkemuseum i 2004, vært arbeidet med det omfattende gjenopplivingsarbeidet av parken, i samarbeid med Statsbygg. I tillegg ble deler av anlegget påbegynt restaurert i 2007, i forbindelse med kongeparets 70-års dager, som en gave fra Regjeringen. Dermed nyter anlegget igjen godt av en flersidig forvaltning, der det overordnede forvaltningsansvaret per i dag ligger hos Norsk Folkemuseum.¹⁷⁸

6.3 Kulturarv i Italia – forvaltning og lovverk

I sammenheng med historiske hager legges det stor vekt på integrering og bruk av Firenze-charteret i det nasjonale lovverket, i tillegg til Venezia-charteret, samt italienernes eget charter utformet side om side med Firenze-charteret, Carta Italiana dei Giardini Storici (heretter CIdGS, for mer informasjon se kapittel 8.3). Italia ser også til Athen-charteret og Napoli-charteret.¹⁷⁹ Arbeidet med historiske grøntanlegg reguleres i tillegg av det nasjonale lovverket gjennom Codice Urbani, hvor Soprintendenze har en sentral rolle i henhold til vedlikehold og skjøtsel.¹⁸⁰ Soprintendenze er et eksternt organ – tilknyttet MiBAC og underlagt de regionale direktoratene for kulturarv og landskap – som utøver aktiviteter tilknyttet registrering, katalogisering, godkjenning av planer, kontroll av restaureringsarbeider, samt kontroll av at føringene som gis i Codice Urbani etterfølges. Blant annet gjelder dette i forhold til skjøtsel og vedlikehold av historiske grøntanlegg. Soprintendenze arbeider både på regionalt og kommunalt nivå, og kan ha ansvar for to eller flere delområder tilknyttet vern. Det finnes fire hovedkategorier Soprintendenze, henholdsvis for arkeologisk kulturarv; arkitektur- og landskapsarv; historisk, kunstnerisk og etno-antropologisk kulturarv; og for arkivene. Per i dag er det 17 regionale direktorater, med henholdsvis 31 Soprintendenze, fordelt på Italias 20 regioner.¹⁸¹

Fra et historisk ståsted har det vært liten interesse for landskap og grøntanlegg, noe som synliggjøres gjennom de lovverk som har vært gjeldende. Italia ble samlet i 1861, og

¹⁷⁸ Fredriksen: 9–12; lokalhistorie.no; Norsk Folkemuseum; Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*.

¹⁷⁹ Direzione Generale per i Beni Architettonici e Paesaggistici [årstall ikke oppgitt – 1]: *Carte di Firenze*, se <http://151.1.141.125/patrimonio/giardini/carta/index.html>, lest 30.2.2013.

¹⁸⁰ Comune di Verona 2007: *Norme per la gestione, la salvaguardia e l'incremento dei giardini e del patrimonio verde pubblico*, se http://www.comune.verona.it/media/ComVR/Cdr/Lav_publicare/NormeGestioneVerdePubblico.pdf, lest 20.2.2013.

¹⁸¹ Direzione Generale per i Beni Architettonici e Paesaggistici [årstall ikke oppgitt – 2]: *Tutte le soprintendenze*, se http://151.1.141.125/organizzazione/sopr_risult.asp?r=s, lest 1.5.2013; Wikipedia (ita): *Soprintendenze*, se <http://it.wikipedia.org/wiki/Soprintendenze/>, lest 1.5.2013.

først i 1912, med lov 688, ble hager og parker fremhevet som et interesseområde. I 1939¹⁸², med lov 1089, ble hagene formelt og eksplisitt anerkjente som verdifulle, og med lov 1497 samme år ble de inkludert blant verneverdige «bellezze naturale» (naturlige skjønnheter). Det er imidlertid en distinkt forskjell mellom de to sistnevnte lovene, der lov 1089 legger en aldersramme for vern – der kulturarven må ha en alder på minst 50 år – setter ikke lov 1497 en definert aldersramme og på den måten åpner for vern av anlegg utformet i samtiden.¹⁸³

Lovene fra 1939 er integrert med en rekke andre relevante lover i en enkelt lovtekst tilknyttet vern av kulturarv, Codice Urbani. Denne lovteksten definerer historiske grøntanlegg som reel kulturarv, men i henhold til vern gir lovteksten ingen endringer i forhold til de lovene av 1939. De historiske grøntanleggene er underlagt standarder for vern, som begrenser endringer og krever jevnlig vedlikehold.¹⁸⁴

Del II av Codice Urbani – der lov 1089 (1939) er integrert – gir føringer for den praktiske gjennomføringen av vern og forvaltning. Loven er et verktøy for staten i arbeidet med å identifisere arv av kulturhistorisk verdi, der denne kan underlegges bevaring og ansvaret for vedlikeholdet pålegges eierne – uavhengig av om de er statlige, regionale, kommunale eller private. Selve vernet av kulturarven er en statlig kompetanse, og blir utført av Soprintendenze som er organisert etter tildelte geografiske områder. Dersom eierne ikke overholder sitt forvaltningsansvar, kan de pålegges å utføre dette av Soprintendenze. Dersom pålegget ikke etterfølges, kan Soprintendenze iverksette vedlikehold av grøntanlegget på eiernes bekostning. Et historisk grøntanlegg kan heller ikke selges uten at stat, regionale eller kommunale myndigheter er blitt tilbudt forkjøpsrett.¹⁸⁵

Gjennom del III av Codice Urbani – med integrert lov 1497 (1939) – omhandles landskapsverdier, der historiske grøntanlegg er inkludert. Grøntanlegg kan underlegges konkrete restriksjoner gjennom punktvern eller områdevern. Alle inngrep i anlegget krever en forhåndsgodkjent autorisasjon, som må innhentes fra Soprintendenze.¹⁸⁶

Administrering av kulturminneforvaltningen utføres av statlig personell med kompetent utdanning, tross at disse ofte har mer erfaring med bygningsmasser enn med

¹⁸² 1939 – Under Mussolinis styre, en nasjonalistisk periode der man var ekstra stolt av alt italiensk, samlet seg om fortidens bedrifter og restene etter disse. Dette fantes også sted i andre land, som Tyskland – der man kun skulle bruke «nasjonale plantearter» i anlegg, og selv England og USA hadde lignende tendenser.

¹⁸³ Bertoncini.

¹⁸⁴ Bertoncini.

¹⁸⁵ Bertoncini; Direzione Generale per i Beni Architettonici e Paesaggistici [årstall ikke oppgitt – 2]; Wikipedia (ita): *Soprintendenze*.

¹⁸⁶ Bertoncini; Direzione Generale per i Beni Architettonici e Paesaggistici [årstall ikke oppgitt – 2]; Wikipedia (ita): *Soprintendenze*.

grøntanlegg. Av den grunn er de fleste grønntanlegg underlagt punktvern, der anleggets landskapelige kontekst ikke tas hensyn til.¹⁸⁷ Selve aktivitetene tilknyttet vern, utvikling og forvaltningen av den grønne kulturarven hører innunder de lokale myndigheters administrasjon, men er i noen tilfeller delegert til eksternt personell. De lokale myndighetene utformer egne forvaltningsprogram for kulturarv i sitt område, i henhold til retningslinjene som gis i Venezia- og Firenze-charteret, CIDGS og Codice Urbani.¹⁸⁸

Gjennom landskapsvern kan også kontekst av betydning for grønntanlegget underlegges vern, for bevare deler av den opprinnelige helheten anlegget inngikk i, med andre ord tilsvarende et kulturmiljø. Landskapsvern er tillagt staten, som har delegert ansvaret til regionene, som igjen har delegert dette til kommunene. På denne måten får kommunene ansvar for både stedsutvikling og vern, der de ansvarshavende ofte ikke har tilstrekkelig kompetanse eller kunnskapsgrunnlag for å ta avgjørelser tilknyttet vern av grønntanlegg. Dermed, til tross for de restriksjoner som er gitt gjennom lovverket, blir verdifulle historiske grønntanlegg ofte innvevd i tett urbaniserte områder, der konteksten overses, og omgitt av et område som står i sterk kontrast til grønntanleggets landskapsverdi. Dette er et resultat av at lokale myndigheter ofte lar seg presse av lokale, kortsiktige næringsinteresser, og det er sjelden at interesser tilknyttet kultur- eller naturvern prioriteres.¹⁸⁹

Grøntforvaltningen i Verona kommune og Giacomo de Vito Piscicelli Taeggi, professor ved Università degli Studi di Milano, har formulert noen grunnleggende, veiledende råd i forbindelse med forvaltning av historiske grønntanlegg. Verona kommune anbefaler at vedlikeholdet ved anlegg med en spesifikk, historisk identitet og med en klar sammenheng til den eksisterende vegetasjonen, bør rettes mot bevaring av de eksisterende plantearter for å sikre grønntanleggets karakter. Om dette ikke er mulig bør man vurdere muligheten for å inkludere arter og materialer som opprinnelig ble benyttet. For områder som grenser til et historisk grønntanlegg bør det angis spesifikke avstander som hensynssone, eller foreslås inngrep som ikke påvirker grønntanleggets kulturhistoriske verdi.¹⁹⁰

Taeggi understreker at valg av vedlikeholdssystem i forbindelse med forvaltning er viktig. Det er et strategisk valg i forhold til om det skal utføres av eier, ansatt eller innleid personale. Et grunnleggende prinsipp er langsiktig perspektiv, og den som påtar seg ansvar for vedlikeholdet bør ha en intensjon om å utføre arbeidet over mange år, muligens for resten av sin yrkestid. For å kunne utføre en sammenligning av vegetasjonens helsetilstand og

¹⁸⁷ Taeggi 2010.

¹⁸⁸ Comune di Verona 2007.

¹⁸⁹ Comune di Verona 2007.

¹⁹⁰ Comune di Verona 2007.

eventuelle inngrepseffekt, er det en fordel å ha en fast ansatt for å kunne følge opp dette arbeidet. Ved ansettelse av en fast gartner, bør tidligere erfaringer og utdanning vektlegges. Dette sikrer god bevaring, og tillit til at gartneren vet å innhente ekstern kompetanse i form av spesialister ved behov.¹⁹¹

Videre påpeker Taeggi at forvaltningen av historiske grøntanlegg – både i privat og offentlig eie – er et kompleks felt underlagt en rekke føringer. Forvaltning av historiske grøntanlegg krever grunnleggende kunnskap innen historie, i tillegg til kunnskap om landskap, botanikk og lovverk. Forvalteren av et anlegg bør ha en personlig lidenskap for vegetasjon og bevaring av grøntanlegg som grønn kulturarv, og på samme tid være innforstått med arbeidets langsiktige perspektiv og behov for oppfølging. I tillegg bør forvalteren være klar over behovet for å sikre bevaringen gjennom å skaffe finansielle midler.¹⁹²

Til sist anbefaler Taeggi at forvaltere av historiske grøntanlegg bør foreta en analyse av anleggets historie – for å ha en korrekt innstilling til den funksjon de skal fylle. Analysen bør omfatte tilgjengelig dokumentasjon av anleggets opprinnelige plan og eventuelle senere omstruktureringer, samt skifter i eierskap gjennom tiden. Med dette grunnlaget kan forvalteren vurdere hvilke midler som er nødvendige for å vedlikeholde det historiske grøntanlegget og foreta en vurdering av den langsiktige bærekraften.¹⁹³

Et eksempel på utfordringen tilknyttet forvaltning av historiske grøntanlegg og samfunnsutvikling, kan ses i Genova – der en rekke historiske hageanlegg tilknyttet historisk verdifulle villaer har tapt en stor del av sin opprinnelige status. Dette ved at hageanleggene tidligere skapte en direkte forbindelse mellom villaen og havet, der det nå er blitt anlagt store motorveier og industriområder langs havkanten.

6.3.1 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli

I 1928 donerte prinsesse Matilde Giustiniani villaen, parken og den botaniske hagen til Genova kommune, under forutsetning av at parken skulle holdes i perfekt stand og være et offentlig gode, etter ønske av parkens skapere. I tillegg forpliktet kommunen seg til å stå mot presset om en rekke jernbaneprosjekter, som ville ha negativ effekt på parken. Dette fulgte kommunen opp.

¹⁹¹ Taeggi 2010.

¹⁹² Taeggi 2010.

¹⁹³ Taeggi 2010.

Etter overtagelsen fortsatte vedlikeholdet, men de utførende som overtok denne oppgaven la mer fokus på den teatraliske verdien i anlegget enn av det periodiske vedlikeholdet, noe som var begynnelsen på en lang periode med forfall. Store deler av parken ble i lang tid forsømmet, og deler av den ble avstengt etter andre verdenskrig – noe som medførte vandalisme og tyveri. Denne forsømmelsen er synlig den dag i dag, der store deler av parken fremdeles ikke er tilgjengelig for publikum.

I løpet av 1960- og 70-tallet tillot kommunen utbygging av en motorvei, lagt i tunnel, under åsen parken ligger på. Utbyggingen ble utført i tre omganger, og for hvert inngrep ble skadene på parken mer alvorlige. Dette medførte at parken i perioder var avstengt for publikum, helt eller delvis. I tillegg var parken gjennom hele denne perioden uten tilsyn, noe som medførte en rekke tyverier, hærverk og manipulering av utstyr og bygninger.

Først i 1991 tok Genova kommune tak i problemet, og innlemmet villaen og den omliggende parken i planene for en gjenoppliving av gammel stolthet, i forbindelse med 500-års feiringen av Columbus sin ankomst til Amerika. Det ble avsatt midler til å gjenopplive parken til gammel storhet, noe som var mulig ved hjelp av det private, historiske arkivet til familien Pallavicini. Dette var begynnelsen på et langsiktig prosjekt, som forventes å stå ferdig tidlig i 2014 – takket være bevilgning av ytterligere tilskudd for restaurering. Dette takket være de første restaureringene, som gav Genova kommune og dens befolkning et nytt syn på historiske grøntanlegg, som grønne monumenter verdt å hegne om.¹⁹⁴ For mer informasjon, se kapittel 5.2.

6.4 Utbrodering – forvaltning og lovverk i Norge og Italia

Interessen for fortidens levninger var økende både i Norge og i Italia utover 1800-tallet. Dette falt sammen med en nasjonaliseringsprosess i begge landene. I Norge hadde man behov for å finne det som gjorde det å være norsk til noe særegent, og man så da til, blant mange andre ting, den norske naturen. Dette var noe som gjorde det å være norsk til noe spesielt, det å bo i en natur så ulik den svenske (Norge var på dette tidspunkt i union med Sverige) eller den danske (Norge hadde vært i union med Danmark frem til 1814). Dette var kunstnerisk sett den nasjonal-romantiske perioden, kjent for malere som Tidemann og Gude, men også for Ullevål gård.

¹⁹⁴ Cavi & Ghigino1998: 92–100.

I de italienske statene var det for mange om å gjøre å bygge opp under det som var felles for befolkningene, til tross for at de var innbyggere i ulike stater. Her var den romerske fortiden og alle restene etter den et sentralt og naturlig utgangspunkt – som for eksempel Villa Adriana.

Det var i dette århundret langt frem til et lovverk rettet mot vern av hager og parker, men verdisetningen av fortidas bedrifter som noe som hadde særegen verdi for nåtiden, var et viktig steg mot dette.

Italia ble samlet i 1861 og Norge ble selvstendig i 1905. For Italias vedkommende dukket grønne kulturminner opp i lovverket første gang i 1912, 51 år etter samlingen, der grøntanleggs verdi eksplisitt ble trukket frem. Samme år ble kulturminnebestanden i Norge underlagt det nye direktoratet for kulturarv – Riksantikvaren – men det skulle gå mange år før det kom et lovverk som omfattet grøntanlegg i Norge. I første omgang var det en lov om fredning av gamle bygninger som ble vedtatt i 1920, et vedtak som åpnet veien for fremtidig fredning av grøntanlegg. Prosessen med å få dette inn i lovverket virker å ha hatt sterkere pådrivere i Italia. Dette faller sammen med landets fascistiske periode, der to lover som ble utformet i 1939 fremdeles er en integrert del av dagens lovverk. Den ene loven oppstod sannsynlig som en direkte følge av fascismens sterke vektlegging av dyrking av fortiden, en lov som ga mulighet for å verne grøntanlegg eldre enn 50 år. Også den andre loven, som ga mulighet for å verne samtidshager, er nok sterkt påvirket av at nettopp fascistene satt med makten, siden fascismens funksjonalistiske arkitektur var relativt ny og man ønsket å hegne om denne statsarkitekturens uttrykk. Men selv om disse to lovene ble til under et mørkt kapittel i Italias historie, er det noe som dagens lovverk drar nytte av siden begge er innlemmet i Codice Urbani.

Både i Norge og i Italia fikk man et større fokus på miljø- og sosialhistorie (faller sammen med strukturalisme), der et resultat var at man gikk fra å konsentrere seg om estetikk når det gjaldt grøntanlegg, til mer å se på representativitet. En undersøkelse av i hvilken grad dette gjenspeilet seg i hva slags anlegg som ble vernet, ligger utenfor rammene til denne oppgaven.

Et virkelig fokus på grønne kulturminner oppsto i Norge først i 1985, på grunn av noe så banalt som en bursdagsfeiring. På dette tidspunktet kunne myndighetene – Riksantikvaren, fylkene, kommunene – støtte seg på blant annet registreringsoversikter fra 1916 og 1960 (utarbeidet på privat initiativ) – når det gjaldt forekomsten av grønne kulturminner. Det økende fokuset på grønne kulturminner har ikke ført til en større, mer helhetlig oversikt (se kapittel 7). Det betyr at man fremdeles i stor grad bygger på ufullstendig informasjon fra 1916

og 1960, både når man skal se på representativitet og forvaltningsmetoder – i tilknytning til vern.

I Italia er vern av grønne kulturminner tungt forankret i Codice Urbani. Det er av staten ansatt Soprintendenze som tilser at de lovpålagte restriksjonene og det jevne vedlikeholdet overholdes. Eierne er økonomisk ansvarlige for at vedlikehold finner sted. I Norge finnes fylkeskonservatorene, som arbeider med oppfølging av kulturarven, og i 2000 ble Mette Eggen ansatt ved Riksantikvaren i en stilling øremerket freding av kulturminner. Dette var en stilling som kanskje kan sies å ha vært en slags over-Soprintendente for kulturminner, særlig grønne, for Norge. Og i årene som fulgte, viste flere resultater seg av denne økende satsingen på grønne kulturminner, blant annet i form av en veileder – *Gamle hager: Undersøkelse og restaurering* – i 2005, og det nevnte Hageprosjektet.

Alle de gode tiltakene Riksantikvaren innførte i perioden Eggen arbeidet der, lite videreført. Da Eggen gikk av med pensjon i 2011, ble stillingen hennes stående ledig i to år før den ble fylt, denne gangen av en uten grøntfaglig kompetanse. En tydeligere satsing på dette feltet ville ha tilsagt en glidende overgang mellom Eggen og hennes etterfølger, der den avtroppende kunne ha videreformidlet sin kunnskap. Slik ville man kunne sikre at den nødvendige innsikt og kunnskap ble brakt videre, slik at det arbeid som allerede er gjort innen feltet ikke settes tilbake.

Når det gjelder de italienske Soprintendenze, kan man naturligvis også sette spørsmål ved deres grøntfaglige kompetanse, ettersom det ikke finnes egne Soprintendenze for historiske grøntanlegg og MiBAC i hovedsak utfører punktvern i Italia, med de ulemper det har for å bevare konteksten til grønne kulturminner. (Se eksempel med Vincoli in rete, kapittel 7.2).

Det finnes heller ikke spesifikke tilsynsorganer for historiske grøntanlegg i Norge. Til tross for enkelte innsigelser når det gjelder den norske tilnærmingen til å bevare kulturmiljø, er det liten tvil om at fokuset er økende – i det minste inntil M. Eggen gikk av med pensjon. Fokuset er med andre ord ikke tilstrekkelig økende. Det langsiktige målet med å ha en bedre ivaretagelse på plass innen 2020, synes dermed og 1) være en måte å skyve ting foran seg på, og 2) et årstall som nærmer seg alt for raskt.

Grunnet utstrakt bruk av punktvern i Italia, blir områdevern viktig for å bevare de grønne kulturminnenes kontekst, et ansvar som er tillagt kommunene. Også i Norge er kommunene viktige. I begge land kan denne formen for kommunal makt raskt medføre det som ligger i uttrykket «å la bukken passe havresekken». utfordringene i Italia og i Norge er at kommunene også er ansvarlige for stedsutviklingen. I mange tilfeller inntreffer en

kombinasjon av manglende kompetanse om grønne kulturminner innad i kommunene, utsikt for rask økonomisk profitt og sterke næringsinteresser, der det ofte er hensynet til de grønne kulturminnene som må vike. Resultatet er da at grønne kulturminner innveves i urbane områder, som på ingen måte tar hensyn til opprinnelig kontekst. I Italia kan Soprintendenze fungere som kontrollorgan i denne sammenheng, dersom dette nedfelles i lovverket. I Norge kan Riksantikvaren og fylket komme med innsigelser på de kommunale bestemmelsene, men i praksis gjør de sjelden det (i henhold til Sten Sture Larre), dette på grunn av ressurser, både tid og kompetanse, som igjen er et økonomisk spørsmål. I et slikt klima blir det vanskelig å oppnå 2020-målene. I den sammenheng er det viktig at fylkeskommunene gis tilstrekkelig makt til å stanse prosjekter på faglig grunnlag, som kan ha negativ effekt på kulturarven – uten at de overkjøres av kortsiktige og taktiske, politiske beslutninger.

Sett under ett har både Norge og Italia stor utfordringer på dette punktet, der særlig et spørsmål om kompetanse går igjen. Dette gjelder særlig i forvaltningen på kommunalt nivå. Men en styrking av kompetansen ville nok avslørt nødvendige og nyttige tillegg i lovverket som ville bidra til å bevare grønne kulturminner på en tilfredsstillende måte for fremtidige generasjoner.

6.4.1 Bygdø Kongsgård

Parken gir eksempler på ulike former for forvaltning gjennom århundrene, der personlig initiativ og lidenskap hos høyerestående personer har hatt stor betydning for utviklingen og ivaretagelsen av grøntanlegget. Dette har bidratt til at parken har blomstret og utviklet seg, og ikke minst forblitt et samlet, friområde til offentlig bruk midt i Oslo. Likevel, dette var under det svensk-norske kongehuset. I årene som fulgte etter at Norge ble en egen nasjon, begynte et sakte men sikkert forfall, spesielt fra omkring 1940. Den nye nasjonen hadde ikke den lange erfaringen med organisering av et rike, som Danmark eller Sverige, og som den nøy godt av under unionene. Dette kan ha vært en av årsakene til at parken begynte å forfalle, og ikke lenger var et viktig fokuspunkt. En annen årsak kan være at Norge som et lite, nytt og relativt fattig land ikke hadde økonomi eller ressurser til å fokusere på praktparker – noe som igjen kan ha resultert i at folkeparken ikke lenger var en prioritet og dermed begynte å forfalle.

6.4.2 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli

Parken er et eksempel på hvordan et grøntanlegg underlagt privat forvaltning blomstrer og utvikler seg, der interessen og kunnskapen om anlegget nødvendigvis i noen grad går tapt ved overføring til kommunal forvaltning. I tillegg til et spørsmål om lidenskap for anlegget, er det i stor grad et spørsmål om økonomi. Inntil parken ble donert til kommunen, var den godt vedlikeholdt. Overføringen medførte en endring i vedlikeholdet, og satte i gang et forfall som med årene økte i omfang – tross anleggets prestisje og berømmelse. Muligens var denne svikten grunnet økonomi, som følge av parkens omfang eller kompleksitet. Likevel var det ved overtagelsen en forutsetning at dette vedlikeholdet ble videreført, men dette kravet ble raskt brutt. Forfallet kan også ha vært en årsak til at kommunen tillot utbyggingen av motorveien under parken, ettersom forståelsen for parkens historiske og kunstneriske verdi i stor grad var tapt. Ved at de guidete omvisningene var fjernet, og parken var stengt helt eller delvis, kan dette ha bidratt til at befolkningen mistet identitetsforholdet og interessen til parken og glemte dens verdi. Tross den økte interessen som begynte for grøntanlegg i 1912, ledet altså kommunen parken ut i forfall allerede fra 1928.

7 REGISTRERING AV HISTORISKE GRØNTANLEGG

For å vite hva som skal vernes, er det nødvendig å ha en mest mulig fullstendig oversikt over eksisterende historiske grøntanlegg i landet. Bare på denne måten kan man bedømme hva som er kvalitet og hva som er kvantitet. Uten en slik oversikt står man i fare for å bruke ressurser på anlegg som ikke egentlig er spesielt særegne og derfor heller ikke særskilt verdifulle, sammenlignet med andre.

Kartlegging av nasjonal kulturarv – inkludert historiske grøntanlegg – er et grunnleggende behov for en tilfredsstillende kulturminneforvaltning. Det er i den sammenheng interessant å se i hvilken grad det er utført registreringer av historiske grøntanlegg, og hvordan kartleggingen er organisert. I tillegg er behandlingen og bruken av de innsamlede data av betydning for praktisk bruksverdi for forvaltningen.

7.1 Internasjonale føringer og registrering

En rekke internasjonale avtaler nevner registrering blant forpliktelsene medlemslandene binder seg til. Både Verdensarvkonvensjonen, Maltakonvensjonen, Napolicharteret og Firenzecharteret gir en forpliktelse om å identifisere kultur- og naturarv. I tillegg gir Den Europeiske landskapskonvensjonen en forpliktelse om å kartlegge landskapet. For mer informasjon, se kapittel 2.

7.2 Registrering av historiske grøntanlegg i Norge

Riksantikvaren har en rekke databaser over kulturarv. Blant disse er *Askeladden* – Riksantikvarens offisielle database over fredete kulturminner og kulturmiljøer¹⁹⁵, som er tilgjengelig for fylkeskommuner og kommuner. *Kulturminnesøk*¹⁹⁶ er en offentlig tilgjengelig versjon av Askeladden, og inneholder store deler av denne databasens informasjon. *SEFRAK*

¹⁹⁵ Askeladdens database inneholder kulturminner med følgende vernestatus; fredet (ved vedtak eller forskrift, automatisk og midlertidig fredet) og der fredningssak pågår. I tillegg kulturminner som ikke er fredet, men på annen måte vernet (kommunalt etter Plan- og bygningsloven, listeførte kirker, statlig og lokalt listeførte kulturminner). I enkelte tilfeller objekter med uavklart vernestatus, der fredning er opphevet, og enkelte tilfeller der det ikke foreligger noen form for vern. (Informasjon hentet fra Gimse, Christer (Riksantikvaren): epost, 14.3.2013).

¹⁹⁶ Kulturminnesøks database er åpen for lokal registrering av kulturminner, der enkeltpersoner kan legge inn kulturminner de mener er av verdi. Enkelte kommuner bruker databasen til lokale registreringer. Lokalt opprettede kulturminner legges ikke inn i Askeladden. (Gimse: epost, 14.3.2013).

er et nasjonalt register over andre kulturminner og bygg fra perioden 1537–1900, mens *Miljødata på kart* er en offentlig tilgjengelig versjon av SEFRAK.

Askeladden er sentral i denne sammenheng. Dette er det viktigste digitale verktøyet innen kulturminneforvaltningen, og ble opprettet i 2004 på basis av flere eldre databaser. Siden mange kulturminner ble registrert og kartfestet for lang tid siden, og innholdet i databasen stammer fra en rekke ulike kilder, basert på ulike kriterier, kan det forekomme feilaktige og utdaterte opplysninger, samt feil i kartplasseringen av kulturminner. Dataene bør derfor ikke benyttes i planlegging uten forbehold. Riksantikvaren arbeider kontinuerlig med å oppdatere og forbedre kvaliteten på dataene.¹⁹⁷

Riksantikvaren, ved May Britt Håbjørg, sier følgende om historiske grøntanlegg: «Det finnes imidlertid ikke en liste for alle fredede grøntanlegg, og det kan være noe komplisert å gjenfinne anleggene i *Askeladden*.»¹⁹⁸ Likevel kan man i boken *Norske hager gjennom 1000 år* av Magne Bruun, finne en liste over fredete grøntanlegg i Norge per 2007 (se vedlegg 1) – der informasjonen for denne listen er hentet hos nettopp Riksantikvaren.¹⁹⁹ I denne sammenheng fremstår direktoratet som noe uorganisert, med lite oversikt over historiske hager som felt. Direktoratet fremstår i denne sammenheng som noe uorganisert, ettersom Håbjørg uttrykker det motsatte.

Av det overnevnte synes det klart at *Askeladden* er ufullstendig som et oversiktsregister over norsk kulturarv – og spesielt i forhold til grøntanlegg, men ved en oppdatering og utvidelse av denne vil man kunne fremstille et representativt utvalg. Dette vil i sin tur innvirke på forvaltningen av kulturarven. Databasen krever registrering før bruk, og det er mulig å eksportere informasjon til bruk i GIS-systemer.²⁰⁰

Riksantikvaren iverksatte i 2005 prosjektet *Forvaltning av historiske hager og parker i Norge* (Hageprosjektet), som omhandler hager, parker og andre grøntanlegg som en egen kategori innen kulturminner, der formålet var å oppdatere det nasjonale registeret i henhold til grøntanlegg. Kun en brøkdel av landets kulturhistoriske verdifulle grøntanlegg er registrert, og gjennom en bredere registrering vil en landsverneplan kunne utarbeides for denne type kulturminner. Dette er formålet for pilotprosjektet fra 2008 – en metode-studie for registrering og kartlegging av grøntanlegg som kulturminne – som skal danne grunnlaget for en nyregistrering og verdivurdering av grøntanlegg over hele landet. NIKU– Norsk Institutt for

¹⁹⁷ Håbjørg: epost, 25.4.2013; Johansen 2010: 90–94; Riksantikvaren 28. juni 2012: *Askeladden*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Askeladden>, lest 2.3.2013.

¹⁹⁸ Håbjørg: epost, 25.4.2013.

¹⁹⁹ Bruun, Magne 2007: *Norske hager gjennom 1000 år*, Oslo: Andresen & Butenschøn: 383.

²⁰⁰ Håbjørg: epost, 25.4.2013; Johansen 2010: 90–94; Riksantikvaren 28. juni 2012: *Askeladden*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Askeladden>, lest 2.3.2013.

Kulturminneforskning – bidrar i samarbeid med Riksantikvaren, med å danne et kunnskapsgrunnlag som basis for registreringsprogrammet.²⁰¹ Riksantikvaren utarbeider en veileder for metode for utvelgelse og forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer etter nasjonal verdi, som vil kunne benyttes når Hageprosjektet er fullført. I tillegg har Riksantikvaren formulert en rekke prinsipper og kriterier for vern i *Alle tiders kulturminner – Riksantikvarens vernestrategi 2005*, samt en Miljøovervåkings-strategi for utvikling av nye standarder for registrering og overvåking. I tillegg finnes en egen Norsk Standard for kulturminner (NS9451).²⁰²

Videre er det planlagt en opprettelse av en ny kulturminneportal – som vil forenkle og standardisere arbeidsprosessen ved bruk av digitale verktøy – der kulturminner av nasjonal (fredete), regional og lokal verdi samles.

Det er en forventning og en ambisjon fra Regjeringens og Riksantikvarens side, om at alle kommuner deltar i kartlegging av kulturarv. Hver kommune registrerer og dokumenterer kulturarv i egen kommune. Staten har selv satt i gang en tilsvarende prosess gjennom prosjektet *Statens kulturhistoriske eiendommer*, der disse er gått igjennom og der fylkeskommunene har kommet med supplerende informasjon om fredete anlegg og bygg i sitt fylke.²⁰³ Prosjektet bygger imidlertid kun på eksisterende arkiver og andre registre som inneholder informasjon om grøntanlegg, og en gjennomgang av disse arkivene er satt i gang. De fleste arkivene er blitt til som følge av fagfolks initiativ og interesse for feltet. Særlig de følgende fem arkivene anser Riksantikvaren som viktig i den forbindelse:

Arkivet ved Institutt for landskapsplanlegging (ILP) ved UMB: Omtrent 400 hager ble mellom 1958 og 1963 registrert og beskrevet i NLVF-prosjektet *Undersøkelser av eldre norske hager*, og bygget på C.W. Schnitlers verk *Norske haver i gammel og ny tid* fra 1916 – med fokus på hagekunstens utvikling i Norge. Dette medførte at utvalget ble konsentrert om overklassens hager, og er dermed ikke representativt for mangfoldet av norske hager. Videre

²⁰¹ Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt – 3]; Riksantikvaren 2008: *Forvaltning av historiske hager og parker i Norge – Forprosjekt: Sluttrapport del 1*, se http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_35701/1/Historiske_hager_sluttrapport.pdf, lest 27.2.2013.

²⁰² Riksantikvaren 5. februar 2009: *Strategi for miljøovervåking på kulturminnefeltet 2009–2020*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Miljoovervaking/Strategi/>, lest 2.3.2013; Standard Norge: *Ny Norsk Standard for kulturminner*, se <http://www.standard.no/en/Nyheter-og-produkter/Nyhetsarkiv/Miljo/2009/Ny-Norsk-Standard-for-kulturminner-under-arbeid>, lest 2.3.2013.

²⁰³ Boaz, Joel 2012: «Kunnskapsløftet», i Wolland, Siri (red.): *Alle Tiders 2012*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Publikasjoner/>, lest 12.2.2013.: 42; Veiby, Linda & Thommesen, Karen 2012: «Historien for alle», i Wolland, Siri (red.): *Alle Tiders 2012*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Publikasjoner/>, lest 12.2.2013.: 48–49.

underbygget det datidens syn, der stilpregede prydhager ble ansett som av større kulturhistorisk verdi enn menigmannens nyttehager.²⁰⁴

Riksantikvarens prosjekt 1984–1985: En videreføring, oppdatering og strukturering av de opprinnelige data om de registrerte grøntanleggene i arkivet ved ILP, der disse ble gitt en verneverdi ut fra eksisterende vedlikeholds tilstand og historisk verdi. Dataene ble innført i Riksantikvarens database *Askeladden*, som et steg på veien mot en forvaltningsstrategi for historiske hager og parker.²⁰⁵

Fortidsminneforeningen (Oslo/Akershus): En registrering av omkring 200 hager i Akershus ble utført i siste halvdel av 1980-tallet, der kommunene – etter forslag fra lokale hagelag – anga et utvalg av hager med opprinnelse fra før 1930. Dette prosjektet tar for seg både gårds- og villahager, med tilhørende nyttehager, samt gir en vurdering av historisk interesse. Materialet er samlet i en sluttrapport – *Registrering av eldre hager i Akershus*, men før anvendelse må det foretas en analyse, for å avklare hvilke kriterier som ble benyttet for å avgjøre historisk interesse.

Hedmark fylkeskommune: I regi av pilotprosjektet for fylkesvise verneplaner for kulturarv, ble det mellom 2002–2007 foretatt en registrering av hager og parker ved gårder og eneboliger i ni av fylkets kommuner. Alle hageanlegg tilknyttet fredete bygninger i kommunene er tatt med, der disse i hovedsak består av storgårdshager. I tillegg er et utvalg husmannshager plukket ut, men disse er lite ivaretatt.²⁰⁶ En rapport som oppsummerer resultatene så langt – og som viser hagekunstens utvikling – ble publisert i 2012.²⁰⁷

Skards samlinger (Norsk landbruksmuseum, Ås): Dokumentasjon med data om et ukjent antall norske hager²⁰⁸, fra mellom 1930-tallet til 1967, samlet av hagebrukslærer Torfinn Skard. Materialet skiller seg fra Schnitlers ved å ta for seg hele hagebrukets historie, fremfor kun hagekunstens. Dermed omfatter det både pryd- og nyttehager. Dokumentasjonen ble i

²⁰⁴ Det ble ikke utgitt en rapport, men mye av materialet er samlet i boken: Bruun, Magne 2007. Disse dataene er nå i ferd med å bli digitalisert. Dietze-Schirdewahn: epost, 21.3.2013; Riksantikvaren 2008.

²⁰⁵ Riksantikvaren 2008.

²⁰⁶ Riksantikvaren 2008.

²⁰⁷ Mathiesen, Ingeborg S. M. 2012: *Nytt liv i gamle hager – registrering av historiske hager i Hedmark, Hedmark fylkeskommune/Arkadia landskap*: 3–6.

²⁰⁸ Antallet registrerte hager i Skards samlinger er ukjent, grunnet at registreringen og dokumenteringen av denne ikke er ferdigstilt, og det foreligger derfor ikke en fullstendig oversikt (Dietze-Schirdewahn: epost, 14.3.2013).

1962 donert til Norges landbrukshøgskole. Det arbeides for tiden med registrering og dokumentering av samlingen, og dette arbeidet er planlagt fullført i 2014.²⁰⁹

I tillegg har UMB en rekke historiske samlinger, som for ILP har forårsaket bekymring med tanke på tilstand og tilgjengelighet, samtidig som det de siste årene har vært en økende etterspørsel etter dette arkivet. Samlingen omfatter blant annet de 400 hageanleggene landskapsarkitekt og professor Magne Bruun bidro til å registrere, samt Karen Reistads arbeider tilknyttet kirkegårder, som viktige kulturhistoriske grøntanlegg. Det er de siste årene iverksatt en digitalisering av arkivet, som vil sikre bevaring av materialet, og tilgjengelig gjøre det for både studenter, forskere og andre interesserte.²¹⁰

Det finnes dessuten flere andre registre og arkiver som kan være av betydning for arbeidet med registrering av grøntanlegg, med indirekte informasjon om anleggene og detaljerte data om plantene. Et eksempel på dette er kommunale fagetaters dataregistre over eget grøntmiljø. Videre har Direktoratet for naturforvaltning en database – *Naturbase* – der tre hageanlegg er vernet etter naturvernloven, da Kulturminneloven ikke ble iverksatt før 1978. I tillegg finnes en mengde informasjon om et ukjent antall grøntanlegg fra hele landet, blant annet i Oddvin Reisæters arkiv ved ILP – et diasarkiv med befaringsrapporter, som ble samlet i perioden 1950–1980, av omkring 60 000 planter. Dette materialet er delvis digitalisert og sammen med nytt bildemateriale benyttet i tilknytning til undervisning ved UMB. Per i dag er kun Hagearkivets grøntanlegg registrert i databasen *Askeladden*, men ved en gjennomgang av alle de eksisterende registrene, vil antallet trolig øke i betydelig grad.²¹¹

Riksantikvaren arbeider kontinuerlig med å forbedre kvaliteten på data om kulturarv, inkludert historiske grøntanlegg, der forvaltningen til enhver tid vil benytte de metoder som er mest effektive og dermed gir et best mulig resultat. Dette som følge av den stadige utviklingen av nye metoder innen forskning og forvaltning.²¹²

²⁰⁹ Dietze-Schirdewahn: epost, 14.3.2013; Riksantikvaren 2008.

²¹⁰ Dietze-Schirdewahn, Annegreth & Jørgensen, Karsten: *Samlingen etter Karen Reistad (1900-1994) er ordnet*, se http://www.umb.no/statisk/ilp/ILP%20FORSKNINGSGRUPPER/Historie%20og%20grønn%20kulturarv/webpresentasjon_reistad.pdf, lest 19.2.2013; Hennissen, Grete Kristin 2012: *Landskapsarkitekturarkiv digitaliseres*, se <http://www.arkitektnytt.no/landskapsarkitekturarkiv-digitaliseres>, lest 19.2.2013; Rimer, Kjersti Sørli 2009, *Hagehistorikere med unike originaler*, se <http://www.umb.no/ilp/artikkel/hagehistorikere-med-unike-originaler/>, lest 19.2.2013.

²¹¹ Riksantikvaren 2008.

²¹² Håbjørg: epost, 24.4.2013.

7.2.1 Bygdø Kongsgård

Bygdø Kongsgård er dokumentert en rekke steder. Blant mange kilder kan nevnes det Bernadotteska Familjarkiv i Stockholm og Slottsarkivet, der en rekke dokumenter har bidratt til å gi et nytt perspektiv på og en ny innsikt i utviklingen av folkeparken i engelsk landskapsstil. I tillegg er parken på private initiativer registrert av blant andre kunsthistorikeren C. W. Schnitler i 1916, av professor Magne Bruun omkring 1960, og av Torfinn Skard omkring 1960-årene. I tillegg til disse kildene, finnes dokumenter, bildemateriale, kart, tegninger og trykte bilder som beskriver folkeparken.

Tross den store mengden tilgjengelig historisk dokumentasjon er det foreløpig ikke tatt noen initiativ til å systematisere eller samle denne, heller ikke på å forklare sammenhenger – og avvik – i den store mengden kart- og planmateriale som foreligger. Det er derfor fremdeles store huller i kunnskapen om hvordan anlegget ble utviklet, og hvilken kompetanse som bidro til dette arbeidet. For eksempel kan nevnes at det første arbeid som i noen grad har forsøkt å samle eiendommens hagehistorie, er utformet av Ingeborg Mellgren Mathiesen på oppdrag fra Slottsforvaltningen. I tillegg har Norsk Folkemuseum etter overtagelsen av parken, sammen med ILP, arbeidet med arkivsøk og feltarbeid for å kartlegge parken i større grad. I 2006 ble historikeren Monica Mørch ansatt for å dokumentere gårdens historie.²¹³

7.3 Registrering av historiske grøntanlegg i Italia

Mengden kulturarv i Italia gjør arbeidet med registrering av grøntanlegg til en enorm utfordring. De italienske myndighetene – representert ved MiBAC – er ved lov pålagt å sikre en registrering og katalogisering av landets kulturarv, og understreker at alle regionene skal bidra til dette. Dette er nedfelt både i den italienske grunnloven og i Codice Urbani. Materialet som fremkommer gjennom samarbeidet mellom myndighetene, regionene og øvrige lokale myndigheter, registreres i Den nasjonale katalogen for kulturarv – et historisk arkiv for kulturarv.²¹⁴

Ved utformingen av Firenze-charteret, dannet den italienske ICOMOS-gruppen og Italia Nostra et separat forslag – Carta Italiana dei Giardini Storici (CIDGS). Gjennom fire hovedpunkter gis en rekke anbefalinger, med referanse til Venezia-charteret (1964) med tilhørende bestemmelser (1972). Det fremtredende er at denne gir en definisjon på den

²¹³ Fredriksen: 9–12; lokalhistorie.no; Norsk Folkemuseum; Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*.

²¹⁴ Repubblica Italiana: §§ 17 og 118.

historiske hagen, som en flermateriell helhet, utformet av mennesket, og dels realisert med levende materiale som insisterer på en «naturlig setting».²¹⁵

Hovedkontoret for katalogisering (ICCD)²¹⁶ ble etablert i 1969, og fikk i den anledning overlevert en antikk samling på omkring 200.000 dokumenter fra perioden 1892–1969. Dette dannet grunnlag for opprettelsen av Hovedarkivet for katalogkort over kulturarv, som utgjør MiBACs eget arkiv. For å kunne forvalte denne enorme mengden med katalogmateriale, samt for å kunne anskaffe og tilgjengeliggjøre ny dokumentasjon, ble det iverksatt et prosjekt for å digitalisere og automatisere forvaltningen av arkivet.

De eldste katalogkortene ble produsert på slutten av 1800-tallet, og er et vitnesbyrd om de første forsøk på å kartlegge og formidle den historiske og kunstneriske nasjonal arven. Materialet består av katalogkort med nøyaktige beskrivelser av objekter og anlegg, ofte sammen med notater, fotografier, illustrasjoner eller kartografier. Ved opprettelsen av Hovedkontoret ble det bestemt at kortene skulle utarbeides i tre eksemplarer: et skulle oppbevares i den utførende Soprintendenzes arkiv, et til arkivet til lederen for katalogiseringsarbeidet, og et til Hovedarkivet.

I dag utgjør kort fra perioden 1969–1992 hoveddelen av arkivet. Alle katalogkortene er samlet og bevart i papirform, og er gjennom årene produsert av Soprintendenze, spesielt beordrede institutter, samt av regioner og andre institusjoner ICCD samarbeider med under katalogiseringsarbeidet.

Fremdeles pågår arbeidet med anskaffelse av katalogkort som er produsert før 1992. I mange tilfeller er disse blitt lagret ved perifere kontorer for katalogisering, og siden 1993 har arkivet kommet over en mengde kort som ble produsert på bestilling av Soprintendenze og institutter gjennom prosjektet *Operazione Emergenza* (Operasjon Nødtiltak).²¹⁷ I tillegg foregår en innsamling av kort som er produsert de siste årene.²¹⁸

Det historiske arkivet har siden 2002 arbeidet med digitalisering av materialet, ved digital kopiering av dokumenter, tilknyttet en database som identifiserer både dokumentene og det beskrevne objektet eller anlegget i henhold til bestemte kriterier. I den forbindelse lanserte ICCD i 2004 et prosjekt for utviklingen av SIGEC – et nasjonalt datasystem for anskaffelse og integrering av kunnskap om den nasjonale kulturarven – samtidig med at de

²¹⁵ Direzione Generale per i Beni Architettonici e Paesaggistici [årstall ikke oppgitt – 1].

²¹⁶ Hovedkontoret for katalogisering (skiftet navn til ICCD (Istituto Centrale per il Catalogo e la Documentazione) ved opprettelsen av MiBAC i 1975).

²¹⁷ Operazione Emergenza: katalogkort produsert i papirform, med en struktur for enkel overføring til database.

²¹⁸ Istituto Centrale per il catalogo e la documentazione 2012: *Materiali dell'Archivio*, se <http://www.iccd.beniculturali.it/index.php?it/162/materiali-dellarchivio/>, lest 2.3.2013; Istituto Centrale per il catalogo e la documentazione 2013: *Archivio schede di catalogo*, se <http://www.iccd.beniculturali.it/index.php?it/153/archivio-schede-di-catalogo/>, lest 2.3.2013.

regionale direktoratene for kulturarv og landskap ble pålagt ansvaret for administrering, forvaltning og vern på regionalt nivå. Data fra katalogkort som legges inn i systemet er etter kontrollerte før de gjøres tilgjengelige.²¹⁹

Datasystemet er integrert med de systemer som allerede benyttes ved MiBAC og ved andre etater tilknyttet feltet, og er utformet med formål om å samle og effektivisere prosessene tilknyttet katalogiseringsarbeidet ved å sikre kvaliteten på dataene som produseres og at disse samsvarer med nasjonale standarder. SIGEC er underlagt sikkerhetsrestriksjoner som hindrer uautorisert tilgang og begrenser tilgjengeligheten av data som kan utveksles med et eksternt system. Det finnes i tillegg en offentlig versjon av tjenesten, med begrenset tilgang til informasjon. Alle brukere kan legge inn kommentarer til dataene, for å markere bestemte forbindelser eller visuelle tilknytninger mellom ulike katalogkort/data i et område. Det er også mulig å koble systemet opp mot GIS-funksjoner, som gjør det mulig å identifisere objektets eller anleggets posisjon ved geografiske koordinater – der forbindelser mellom ulike typer kulturarv og sammenhenger mellom miljømessige og menneskelige elementer dermed kan påvises.

Det historiske arkivet har gjennom SIGEC vært tilgjengelig on-line siden 2006, med passordbelagt tilgang for kompetente fagfelt. Dermed kan det også benyttes som et sammenligningsarkiv, som kan konsulteres ved produksjon og registrering av katalogkort. Prosjektet ble ferdigstilt i 2012, med en innføring av systemet ved alle instituttene ved MiBAC som arbeider med katalogisering. Gjennom struktureringen i SIGEC og ved at all informasjon er etterkontrollert, vil systemet kunne benyttes i forhold til ulike behov, som arealplanlegging, statistiske analyser, turisme, samt lette arbeidet med forvaltning og samarbeidet innen kultursektoren.²²⁰ Italia har i tillegg databasen *Vincoli in rete*, der man innen hver kommune kan verifisere vernetilstanden til et kulturminne eller et kulturmiljø. Databasen ble utviklet av ISCR – Istituto Superiore per la Conservazione ed il Restauro – på bestilling av MiBAC, og bygger på de eksisterende programmene og databasene innen departementet, blant annet SiGEC. Dette sikrer tilgang for konsultasjon og behandling av vernetiltak tilknyttet kulturarv, der man kan velge å søke ut fra fire ulike kriterier: alfanummer, administrative forskrifter, geografisk eller etter statistikker og dokumentasjon.²²¹

²¹⁹ Istituto Centrale per il catalogo e la documentazione 2012.

²²⁰ Istituto Centrale per il catalogo e la documentazione 2011: *In Primo Piano*, se <http://www.iccd.beniculturali.it/index.php?it>, deretter linkene: *Missioni e obiettivi*; *Archivio schede di catalogo*; *Materiali dell'Archivio*; *SIGEG web*; *Il sistema*; *Sigec e territorio Interoperabilità*, alle lest 2.3.2013.

²²¹ Ministero dei Beni e le Attività Culturali: *Vincoli in Rete*, se <http://91.218.224.140/VincoliInRete/vir/utente/login#>, lest 30.4.2013.

En katalog over hager og parker som er beskyttet på nasjonalt nivå, ble utgitt av MiBAC i papirform i 1992. En oppdatert versjon ble nylig publisert, og en ytterligere oppdatering er under arbeid – takket være et nylig inngått samarbeid med Foreningen for parker og hager i Italia.²²²

7.3.1 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli

Familien Pallavicini holdt et eget arkiv, hvor dokumenter fra ulike aktiviteter tilknyttet villaen og eiendommen ble og fortsatt blir oppbevart. Marki Ignazio Alessandro Pallavicini var en nøyaktig og forsiktig administrator, som holdt orden på og personlig tok seg av dokumenter og avtaler på alle nivåer. Dette har medført at en rekke historiske dokumenter og ikonografier er blitt ivaretatt i familiens private arkiv, og som i stor grad har bidratt til å forstå tilblivelsen av det komplekse grøntanlegget.

Arkivet har gjort det mulig å rekonstruere organiseringen, kompetansen og inngrepene som bidro til parkens tilblivelse, om enn kun delvis. Blant annet har dette gjort det mulig å oppdage to store endringer som ble gjort etter at markiens datter, Teresa, arvet eiendommen. Teresa flyttet i 1886 «Parcho dei Giochi» fra sin opprinnelige posisjon og over til den siden av parken som ligger mot elven Varenna, en endring som medførte store omstruktureringer i deler av parken. I tillegg ble det plantet en gruppe rododendron i enden av alléen av kameliaer. Begge endringene er ivaretatt frem til i dag.²²³

7.4 Utbrodering – praktisk bruk av databaser og registreringens verdi i Norge og Italia

En bred registrering og katalogisering av kulturarven er ikke i seg selv nok, dersom denne ikke kan benyttes og gis en faktisk bruksverdi. Ofte bygger dagens registre og arkiver på gamle registreringer – både i Norge og i Italia – utført på en rekke ulike måter, med varierende verdirangering og ofte oppbevart ved ulike lokaliteter. Ved en gjennomgang og videre bruk av registrene, må dette gjøres ut fra et grunnsett med kriterier og prinsipper for hvordan de innsamlede data skal behandles og for hvordan verdien skal rangeres. Dette arbeides det med å utvikle i både Norge og Italia.

²²² D'Amico, Stefano (Direttore Servizio II ved MiBAC): epost, 14.3.2013. Foreningen for parker og hager i Italia (Associazione Parchi e Giardini Italiani): privat organisasjon bestående av 21 hagelag, se <http://www.agi-gardenclub.it/Associazione.aspx>.

²²³ Cavi & Ghigino1998: 92–100.

Dersom arbeidet med kartleggingen ikke baserer seg på en standardisert metode, med fastsatte kriterier og prinsipper, vil det kunne oppstå et bredt spekter av metoder med ulik verdirangering og forståelse. Dette kan ses i Italia, der man nå arbeider med å samle inn og digitalisere katalogkort i papirformat, som er utført etter ulike standardiserte skjemaer opp gjennom historien. Det medfører vanskeligheter for innsamlingen av informasjonen i en enkelt database, ettersom det er benyttet ulike metoder for blant annet hva som er registrert og hvordan det er verdi rangert. Dette problematiserer arbeidet innen forvaltningen, ettersom mye tid fremover må benyttes for å kvalitetssikre data før de kan benyttes, og man dermed ikke har en tilstrekkelig oversikt over arven i landet. Dette kan også ses i Norge, der mange eldre registre nå gjennomgås og digitaliseres, for dermed å kunne benyttes som en del av et oversiktsregister for kulturminneforvaltningen.

Videre kan det ikke minst problematisere det å velge et representativt utvalg. En variasjon i metoder vil kunne føre til at enkelte anlegg er godt kartlagt, mens andre derimot kun er overfladisk kartlagt, noe som kan føre til at ved bruk av de innsamlede data vil et behov for en ytterligere kartlegging oppstå for å innhente tilstrekkelig informasjon. Dette kan være tilfelle uavhengig av i hvilken grad et anlegg er kartlagt, men vil kunne oppstå langt oftere dersom kartleggingen er svak i utgangspunktet.

Som et eksempel kan man tenke seg to historiske grøntanlegg, fra samme epoke og med samme stilretning, lokalisert i ulike deler av landet. Dersom kartleggingen utføres på grunnlag av ulike metoder, vil det kunne oppstå variasjoner i mengden informasjon som samles inn om hvert anlegg, samt for hvordan grøntanlegget verdi vurderes. Noen ulikheter vil nødvendigvis forekomme, ut fra den mengde dokumentasjon som finnes og gjenværende fysiske spor. Men tross dette, vil en mengde informasjon kunne gå tapt dersom kartleggingen ikke utføres nøyaktig nok, og dataene som registreres kvalitetssikres etter bestemte kriterier. Videre vil verdirangeringen av anleggene kunne være misvisende, der de kan gis lik verdi selv om de er av svært ulik verdi (for eksempel der det ene anlegget er mer intakt enn det andre, eller av større betydning), eller ulik verdi tross egentlig lik verdi – hadde de blitt bedømt etter samme metode, kriterier og verdirangering. Med andre ord vil det bli problematisk å sammenligne anlegg, og informasjonen kan dermed i liten grad benyttes som referanse, både innenfor kulturminneforvaltningen og av andre.

Dersom man ikke er i stand til å skille mellom kvalitative og kvantitative anlegg kan det medføre at man ender opp med å bruke ressurser på å bevare noe som ved en sammenstilling av informasjon viser seg å ikke være spesielt verdifullt. Som for eksempel ved en restaurering. Med avsatte budsjetter for bevaring av grøntanlegg kan det da bli

problematisk å foreta et kunnskapsbasert og godt valg for hvilket anlegg som bør få økonomisk støtte til bevaring eller restaurering. Dette kan igjen føre til forringelse eller tap av de virkelig historisk verdifulle grøntanleggene

I Norge er kun en brøkdel av historisk verdifulle grøntanlegg kartlagt, og mye gjenstår før man har full oversikt over kulturarvens mangfold. En utfordring er at en rekke ikke fredete grøntanlegg ikke er registrert i en felles database og at fredning av anlegg ofte er basert på tilfeldigheter. I Riksantikvarens database *Askeladden* er fredete grøntanlegg lagt inn, men kan ifølge Riksantikvaren selv være komplisert å gjenfinne.²²⁴ Ved forsøk på bruk av databasen er det oppgitt en rekke kategorier, men ingen egen kategori der man kan gjenfinne grøntanlegg for hele landet. Man må dermed vite hvilket anlegg man søker etter, eller systematisk jobbe seg gjennom et område for å finne ut om det finnes verdifulle historiske grøntanlegg innen ønsket radius. Dette gjør systemet tungt å bruke og vil kunne vanskeliggjøre forvaltningen av denne typen kulturminner, ettersom det i følge Riksantikvaren ikke eksisterer en liste over alle fredete grøntanlegg som er enkelt tilgjengelig.²²⁵ Likevel kan man gjenfinne en liste over fredete grøntanlegg (2007) i Magne Bruuns bok *Norske haver gjennom 1000 år*, hvor der refereres til Riksantikvaren som kilde²²⁶ – noe som gir inntrykk av dårlig organisering og lite oversikt over historiske grøntanlegg innen direktoratet.

I tillegg til Riksantikvarens registreringer, foretar kommunene lokale registreringer av kulturarv. De innsamlede kommunale data legges ikke direkte inn i *Askeladden*, og det fremkommer heller ikke om disse overføres til Riksantikvaren eller om de benyttes kun på lokalt nivå. Videre fremstår *Askeladden* som av noe usikker pålitelighet, både på grunn av den tilsynelatende manglende organiseringen av de kommunale registreringene, det faktum at det kan finnes verdifull kulturarv i et område selv om dette ikke vises i databasens kart, samt at Riksantikvaren selv opplyser om at dataene kan inneholde feil og kartplasseringen av kulturarven være misvisende. Med andre ord bør ikke informasjonen som finnes i databasen benyttes til annet enn veiledende bruk og i forhold til overordnet forvaltning, og bør alltid etterprøves. Det kan av diverse grunner settes spørsmål ved databasens nytteverdi, blant annet i forhold til forvaltning, planlegging, etc. Ved en utvidet strukturering – dersom all kulturarv var registrert og ble gjort tilgjengelig – ville databasen bli et svært nyttig verktøy på en rekke felt, med andre ord tilby kvalitet fremfor kvantitet.

²²⁴ Håbjørg: epost, 25.4.2013.

²²⁵ Håbjørg: epost, 25.4.2013.

²²⁶ Bruun, Magne 2007: 383.

Til sammenligning er det i Italia bygget opp en database – *SIGEC* – der all registrert kulturarv legges inn. Dataene er stedfestet ved geografiske koordinater, og er etterkontrollert før de tillates å bli tilgjengelige i databasen. Dette sikrer en høy grad av pålitelighet av dataene, som dermed kan benyttes innen mange arbeidsområder. Databasen er hovedsakelig tilgjengelig for de som arbeider innen forvaltning av kulturminner. Det er også mulig å logge inn som gjestebruker, men dette forutsetter at man har en *codice fiscale*, som tilsvarer en variant av vårt fødselsnummer, som hver italiensk borger får av staten. Dermed har det ikke vært mulig å utføre en brukertest av denne databasen.

Italia har i tillegg databasen *Vincoli in rete*, der man innen hver kommune kan verifisere vernetilstanden til et kulturminne eller et kulturmiljø. Ved brukertest av denne databasen, fikk man mye informasjon som kunne være svært nyttig for planleggere og for samfunnsutvikling – blant annet kategorisering av infrastruktur tilknyttet transport, inndeling i grøntområder, bygningsområder, interessepunkt, med mer. Likevel gav databasen opplevelse av å være noe uklar, ettersom «grøntområder» ofte markerte det som er sentrale rekreasjonsområder – uten særlig vegetasjon – mens grøntanlegg ikke var markert under denne kategorien. I tillegg var det her, som i *Askeladden*, feil i lokaliseringen av blant annet interessepunktene, med flere titalls meter. Det forekom også at interessepunkter som skulle være innlagt, ikke var tilgjengelige. På grunnlag av dette kan man si at databasen kan være et grunnlag for planleggere og for byutvikling, men med forbehold om behov for etterkontroll av data. For kulturarv fikk man ved å markere interessepunktene informasjon om hva denne var – bygning, trapp, eller lignende. Både *Askeladden* og *Vincoli in rete* kan dermed sies å være noe utilfredsstillende, og ha en begrenset nytteverdi for kulturminneforvaltningen – og andre fagfelt – ettersom data alltid må etterkontrolleres.

I Italia er det utviklet en tilgjengelig og lovpålagt metode for registreringsarbeidet med standardskjemaer som fylles ut ved nyregistreringer og som benyttes for overføring av eldre katalogkortinformasjon. Dette er en nøyaktig og tidkrevende prosess, og for å løse problemet er deler av ansvaret delegert til Soprintendenze i de ulike regionene, samt til utvalgte institusjoner (som for eksempel universiteter). En del informasjon samles også gjennom spesialbestilte prosjekter ved instituttene, og overleveres deretter for arkivering og godkjenning. Fordelen med dette er at informasjonen er pålitelig, delegeringen av ansvaret gjør det mulig å effektivisere prosessen, det forenkler nyregistrering og katalogisering, og de innlagte dataene har en høy grad av bruksverdi. Slik har kartleggingen en direkte nytteverdi, til tross for at arbeidet vil foregå i mange år frem i tid før en fullstendig oversikt vil være klar. Likevel vil kartleggingen påvirkes noe av subjektet som utfører oppgaven, ved at man vil

kunne besvare spørsmålene på standardskjemaet ulikt, og at det tas en subjektiv vurdering av hva som skal besvares. Dermed vil det til en viss grad alltid kunne oppstå ulikheter i vurderingen av grøntanleggets elementer og verdi. I tillegg er de utformede standardskjemaene i hovedsak tilpasset fast kulturarv, og ikke den kompleksiteten som historiske grøntanlegg utgjør. Det kan igjen gjøre det vanskelig ved registrering, og viktig informasjon bli utelatt.

Det finnes heller ikke et eget kartleggingssystem for historiske grøntanlegg i Norge, men derimot forsøker Riksantikvaren stadig å følge utviklingen av systemer og metoder for dette, og oppdaterer seg dermed jevnlig. Dette kan igjen medføre ulikheter i de data som innhentes, men dette er vanskelig å unngå over tid, ettersom utviklingen går fremover – og utvikling er kun et annet ord for forandring. Likevel, kan det tolkes dithen at registrering av historiske grøntanlegg på generell basis er mangelfull, flere steder enn bare i Norge og i Italia, og at det kunne være fordelaktig om det ble nedsatt internasjonale prinsipper for hvordan slike anlegg skulle kartlegges.

Det kan i denne sammenheng nevnes at ICOMOS gjennom Scientific Committee for Cultural Landscapes har arbeidet med å utforme anbefalinger for å lage en form for «Inventory Card» for grøntanlegg – for beskrivelse og registrering av disse. Det ble gitt en rekke kriterier i sammenheng med dette, blant annet, størrelse, opprinnelses år, beskrivelse av hovedtrekk, eksisterende historiske verdier, anleggets vernetilstand, med mer.²²⁷

Når man så ser at et land som Italia, med så mye større mengde kulturarv enn Norge, er i ferd med å få på plass et system med en database (SIGEC) som er til nytte på så mange områder, kan man undre seg over at dette ikke alt er på plass i Norge, som til sammenligning har en så mye mindre andel arv å ivareta. Og det faktum at den italienske databasen omfatter både fredet og ikke-fredet kulturarv, gir ikke bare en større oversikt, men det underbygger også det at grøntanlegg og kulturarv generelt er viktig og bør bevares, uavhengig av om den er fredet eller ei. I tillegg gjør databasen det mulig å se sammenhenger mellom ulike typer kulturarv, at det finnes en helhet som for eksempel punktfredning ikke kan oppfatte eller bevare. Dermed kan det bringe kunnskapen og forvaltningen et steg videre, ved at det har oversikt over kulturarv som ikke har fredet status. Likevel, Italias kulturminnebestand er vel også årsaken til at dette systemet om kort tid er på plass, og som dermed kan være til inspirasjon for andre land.

²²⁷ Dietze-Schirdewahn: epost, 2.5.2013.

Som et eksempel, databasene i Norge bygger på eldre, eksisterende arkiver og samlinger, som først den siste tiden er under bearbeiding og digitalisering. En rekke grøntanlegg er tidligere registrert – deriblant mange hager – ofte inkludert illustrasjoner, foto eller kart. Ved at disse ikke er gjennomgått eller registrert i en database, slik at de kan bli en del av forvaltningsarbeidet, kan mange gjennom de passerte årene ha blitt forringet i stor grad, eller også gått tapt. Mange av hagene kan befinne seg i privat eie, der folk uten kunnskap eller kjennskap til hagens potensielle verdi, kan ha foretatt store strukturelle endringer i anlegget, kuttet ned vegetasjon, kvittet seg med gamle hageplanter eller fjernet arkitektoniske elementer som ved vurdering ville bli ansett som historisk verdifulle.²²⁸

En lignende situasjon kan også tenkes å utspille seg i Italia, ved at registreringsarbeidet er så omfattende at det vil gå lang tid før dette er gjennomført. I tillegg ligger en del katalogkort med data arkivert ved eksterne kontorer. Dette er også gjeldende for Norge, der eksisterende registreringer av historiske grøntanlegg ofte er spredt, og arbeidet med å samle dette vil kreve både ressurser og tid. Dette problematiserer forvaltningen av grøntanlegg, og da spesielt siden det er vanskelig å gjenfinne de historiske grøntanleggene i Riksantikvarens database.

Med andre ord er kartlegging av grøntanlegg – og av kulturarv generelt – et omfattende og komplekst arbeid, der søket etter en egnet metode og kriterier stadig pågår og som er av aller største betydning for at innsamlede data skal få nytteverdi. Både i Norge og i Italia er det kompetanse og ressurser som virker å være et uoverstigelig hinder for å opprette et tilfredsstillende system. Ved å få på plass et effektivt system, vil dette lette det videre arbeidet med registrering, katalogisering og forvaltning, og ikke minste forenkle tilgjengeligheten til denne informasjonen innen flere fagfelt.

7.4.1 Bygdøy Kongsgård

Tross den store mengden dokumentasjon som finnes i tilknytning til Bygdø Kongsgård, er denne fremdeles ikke systematisert eller samlet. For at man skal kunne forstå anleggets

²²⁸ Et eksempel finner man i den tidligere idrettsutøveren Bjørn Dæhlies behandling av parkområdet tilknyttet Storgata 3 på Jessheim. Dette ble betraktet som et av Jessheims viktigste parkområder og var regulert til bevaring. Dæhlie hogget uten å søke godkjenning ned de fleste av trærne i hagen. Han forsvarte seg i ettertid med at trærne skadet bygningene som omga parken: «Mine planer for eiendommen, vil også gjøre at den blir en mer naturlig del av Jessheim sentrum, ikke en gjengrodd hage som ingen visste om.» Loven ga kommunen mulighet til å bøtelegge Dæhlie med 200 000 kroner for dette, men endte opp med å gi ham en bot på 50 000. Dæhlie er for øvrig oppført med en formue på 226 millioner (Skyrud, Nina 2013: *Dæhlie klar for å betale*, se http://www.rb.no/lokale_nyheter/article6646119.ece, lest 9.5.2013).

”fullstendige” betydning og utvikling – i den grad dette er mulig – er det viktig at man har en tilfredsstillende oversikt over de kilder og den dokumentasjon som kan bidra til å danne grunnlag for en slik forståelse. Det fremstår som noe merkelig at dokumentasjonen omkring et så viktig kulturminne som Bygdø Kongsgård – en nasjonal kulturskatt – ikke i større grad er samlet eller organisert. Dette omhandler en viktig del av Norges historie mot å bli en egen nasjon, og burde av den grunn være et satsingsfelt. I tillegg har den mange andre kvaliteter, som at en av verdens første friluftsmuseer ble anlagt nettopp her, samt at en rekke kongelige og høyerestående personer har oppholdt seg her. Andre aspekter er også viktige å trekke frem, som at parken bidrar til å danne en grønn tunge ut mot Oslofjorden og er en viktig rekreasjonsplass for Oslo sentrums innbyggere.

7.4.2 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli

Parken utgjør et viktig og godt eksempel på hvordan omfattende, historisk dokumentasjon av et anlegg, sammen med feltarbeid, kan bidra til en tilfredsstillende kartlegging av anlegget som igjen kan danne en viktig kunnskapsbasis for fremtidig forvaltning. Ved å kunne finne tilbake til opprinnelige kompetanse, inngrep og ideer tilknyttet utformingen og byggingen av anlegget, kan man få en større forståelse for motivet bak og de teknikker som ble benyttet i arbeidene. Med en slik innsikt i anleggets bakgrunn, betydning og verdi, kan det bidra til å tydeliggjøre grøntanleggets historiske og kunstneriske verdi og betydning for den ansvarlige forvalter – og for allmennheten generelt.

8 RESTAURERING AV HISTORISKE GRØNTANLEGG

Historiske hager og parker er levende kulturminner, bestående av en symbiose av arkitektoniske og vegetale komponenter, der vegetasjonen utgjør det viktigste byggematerialet. En rekke faktorer har satt sitt preg på grøntanleggene gjennom historien, som klima, naturlig vegetasjon, stilepoker, trender med eksotiske planter, gamle europeiske kulturplanter med mer. I forbindelse med ulike former for bevaringsarbeid tilknyttet grøntanlegg er det derfor et grunnleggende behov for planlegging, der det settes av tid til å tenke gjennom selve bevaringsprosessen, hvilke tiltak det er behov for og for å få oversikt over grøntanleggets opprinnelige betydning og i hvilken grad denne skal videreføres.²²⁹

Historiske grøntanlegg kan finnes i en rekke ulike tilstander og utviklingstrinn. Disse kan grovt kategoriseres på denne måten:

- Godt vedlikeholdt: anlegg der grunnplanen er intakt og den opprinnelige vegetasjonen nærmer seg sin maksimale alder. Kun behov for vanlig skjøtsel;
- Forenklet: hovedtrekkene av den opprinnelige planen er bevart, men enkelte viktige elementer kan være forsvunnet, bed nedlagt og høydeforskjeller utjevnet;
- Omlagt og forandret: kun enkelte trekk eller detaljer av den opprinnelige planen er bevart, og anlegget er ofte omlagt til en nyere stil. Kan fremstå som et lappeteppe med preg og spor fra ulike epoker;
- Gjenglemt og hemmelighetsfylt: anlegget fremstår som et villnis uten noen skjøtsel over lang tid, og anses som uten verdi. Likevel kan slike anlegg skjule store verdier;
- Amputert: anlegget er oppdelt, redusert eller bebygget, slik at kun deler eller rester av tidligere anlegg er bevart. Opprinnelige bygninger er ofte erstattet eller revet.²³⁰

Restaurering av historiske grøntanlegg er en tidkrevende prosess, der det er essensielt at hus og tilhørende grøntareal ses i sammenheng, da de ofte har stilhistoriske fellestrekk som preger både bruk av vegetasjon, materialer, farger og formspråk. Gjennom historien har mange historiske hus og grøntanlegg endret karakter, og ikke alltid i samme takt, noe som kan medføre at de er i stilhistorisk dissonans. I slike tilfeller kan dissonansen bidra til å gi viktig informasjon om endringer i stilepoker og tradisjoner, der tilstedeværelsen av en rekke ulike stiler kan være

²²⁹ Grue, Unni Dahl (red.) 1993: *Ta vare på gamle hager*, Ås: Statens fagtjeneste for landbruket/Hageselskapet: 2–13. Laget i forbindelse med *Retten vekst på rett sted*.

²³⁰ Grue (red.) 1993: 2–13.

av positiv karakter for anlegget som helhet²³¹ – både sett i forhold til kunnskaps- og opplevelsesverdi.

Ved vurdering om restaurering er det en rekke viktige stadier i prosessen som må tas hensyn til: det må foretas en grundig registrering og oppmåling av den eksisterende situasjonen; det bør foretas en nøye undersøkelse av hagens utviklingshistorie; det må foretas et bevisst valg i forhold til bevaringsmåte; utarbeidelse av en restaureringsplan med spesifisering i forhold til tidsepoke/r å tilbakeføre til; samt eventuelle anleggsarbeider, fremtidig vedlikehold og skjøtsel. I tillegg er det i mange tilfeller aktuelt å vurdere eventuell tilgang for publikum. Når en nøyaktig undersøkelse av hagens historie er utført, kan denne benyttes som grunnlag for å vurdere grøntanleggets kulturhistoriske verdi, den påfølgende bevaringsprosessen og videre steg for en eventuell restaurering.²³²

Historiske grøntanlegg er kilder til kunnskap, og kan blant annet gi informasjon om bruk av materialer, verktøy, stilendringer, planendringer, sosial posisjon, konstruksjoner og tiltenkt funksjon.²³³ Det kan bidra til en økt forståelse for forgangne samfunns kompleksitet og tradisjoner, samt gi en pekepinn på den inspirasjon som kom utenfra og hvordan denne antok nasjonale uttrykksformer.

Det er graderinger av autentisitet, og man må ta et standpunkt til hvordan dette begrepet skal fortolkes i det praktiske restaureringsarbeidet. Det vil være en rekke overganger, spesielt i henhold til historiske grøntanlegg, der vegetasjonen over tid gradvis vil erstattes. I denne sammenheng kan man snakke om en rekke ulike former autentisitet:

- Materiell – opprinnelig materiale fra anleggets opprinnelse;
- Strukturell – der utskiftningene er like fortellende som de opprinnelige, dersom de er utført med en grunnleggende forståelse for opprinnelsen;
- Historisk – kalt historisk likeverd, der alle deler av anlegget tillegges like stor vekt;
- Identitet – ulike oppfatninger av hva vi kjenner oss igjen i;
- Funksjon og bruk – forståelse for opprinnelig tiltenkt funksjon og bruk.²³⁴

På lang sikt må man med andre ord rette fokus mot den kunnskapen og forståelsen de historiske grøntanleggene gir oss, ettersom alle de autentiske delene over tid nødvendigvis må byttes ut.

²³¹ Grue (red.) 1993: 2–13..

²³² Grue (red.) 1993: 28–41.

²³³ Statens fagskole for gartnere og blomsterdekoratører (VEA): se <http://www.vea-fs.no/no/fagmiljo/gartner/fagartikler/>.

²³⁴ Godal, Jon Bojer 2004: «Restaurering og autentisitet», i *Årbok (Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring)*, Oslo: Foreningen: 27–34.

Dermed vil alt opprinnelig materiale på lang sikt være erstattet, og det som da gjenstår av det historiske grøntanlegget er dets identitet, funksjon og den prosessen den er et bilde på.²³⁵

Ved restaurering av historiske grøntanlegg er en rekke aspekter av betydning. Det er i den sammenheng av interesse å se på hvordan restaurering av historiske grøntanlegg har utviklet seg som felt, hvilke føringer som gis gjennom lovverket og hvordan dette gir seg utslag i praktisk utførelse. I den sammenheng er det relevant å innlede med de internasjonale føringene, for deretter å se på landenes nasjonale lovgivning og praksis.

8.1 Restaurering og internasjonale chartre

Utviklingen av restaurering som fagfelt har pågått i århundrer, der det først i vår egen tid er et økende fokus på restaurering av historiske grøntanlegg. I den sammenheng er spesielt Venezia-charteret og Firenze-charteret av betydning, der den førstnevnte omhandler restaurering av kulturarv på generell basis, mens sistnevnte omhandler restaurering av historiske hager spesifikt.

8.1.1 Venezia-charteret og restaurering

Charteret påpeker viktigheten av et felles, internasjonalt grunnlag – bestående av prinsipper – for utføring av restaurering. Disse må tilpasses den enkelte stats kultur, tradisjoner og økonomi. Gjennom Venezia-charteret gis retningslinjer vedrørende restaurering av kulturminner og historiske steder, men kun i generell forstand.

Det legges stor vekt på at ved et hvert inngrep tilknyttet kulturminner eller historiske steder, må hovedfokus ligge på å bevare de historiske verdiene, samt respekt for opprinnelig materiale og funksjon, samt autentiske kilder. «Der gjetningen begynner, slutter restaureringen» heter det i Venezia-charteret artikkel 9.²³⁶ Videre skal det, i forbindelse med en eventuell restaurering, alltid utføres en arkeologisk og historisk utforskning av kulturminnet.

Ved vurdering av epoke som skal vektlegges i forbindelse med en restaurering, understrekes det at alle bidrag og spor etter de ulike epokene skal gis likeverdig respekt, ettersom en enhetlig stil ikke er et mål i seg selv for restaureringsarbeidet. Ved fjerning av elementer må dette begrunnes grundig. En eventuell slik begrunnelse kan for eksempel henvise til liten historisk eller kunstnerisk interesse, og at det som vektlegges ved restaureringen er av

²³⁵ Godal 2004: 27–34.

²³⁶ ICOMOS 2004: 10.

svært stor verdi, enten arkeologisk, historisk eller estetisk. I tillegg påpekes at det i størst mulig grad skal benyttes tradisjonelle teknikker ved restaureringsarbeider.

8.1.2 Firenze-charteret og restaurering

Charteret bygger på prinsippene for restaurering som allerede er nevnt i Venezia-charteret, men spesifiserer disse eksplisitt i forbindelse med historiske hager. I henhold til charteret defineres en historisk hage som «en arkitektonisk komposisjon som i første rekke består av elementer av vegetativ art, det vil si levende og dermed forgjengelige og utskiftbare.»²³⁷

Ved en eventuell restaurering skal det forut for denne foretas grundige undersøkelser, for å sikre at restaureringsarbeidet blir gjort på en vitenskapelig forsvarlig måte, noe som innbefatter alt fra utgravning til sammenstilling av dokumentasjon. Av den grunn skal det, før påbegynnelse, utformes en plan for restaureringsarbeidet, som deretter skal vurderes og godkjennes av et utvalg eksperter.

Det legges også her stor vekt på at de ulike fasene av hagens utviklingshistorie skal respekteres likeverdig, der ingen enkelt epoke vektlegges fremfor noen annen. Det finnes likevel unntak, som ved tilfeller der hagen er ødelagt eller skadet i så stor grad, at det blir bestemt å gjenskape den «på grunnlag av spor eller uomtvistelig dokumentarisk bevis.»²³⁸

Videre påpekes det at dersom en hage er fullstendig utradert eller det kun eksisterer hypotetiske antagelser om hagens utviklingshistorie, skal ikke en rekonstruksjon kunne betraktes som en historisk hage.²³⁹

8.2 Restaurering av historiske hager i Norge

Med grunnleggelsen av landskapsarkitekturutdannelsen i 1919, ble forståelsen av den norske hagekunsthistorien endret. Olav L. Moen var den første professor i hagekunsthistorie ved landbrukshøyskolen, og utformet parkanlegget ved skolen som i dag er et av de ypperste eksempler på 1920-årenes stil. Ved restaureringen av renessansehagen ved Borregård hovedgård i Sarpsborg, utførte han denne etter en nytolkning og omforming av det opprinnelige anlegget, der han la til nye elementer etter 1920-tallets nyklassisistiske formspråk. Planen Moen utformet for hagen baserte seg på en hagearkeologisk undersøkelse – den første kjente i

²³⁷ ICOMOS 2004: 18.

²³⁸ ICOMOS 2004: 20.

²³⁹ ICOMOS 2004: 20.

Norge – der de opprinnelige elementene ble tatt hensyn til, og forsterket ved bruk av de nye elementene. Moens restaureringsprosjekt er et typisk eksempel for 1900-tallets syn på og behandling av historiske grøntanlegg, og det var først mot slutten av 1990-tallet at synet på historiske grøntanlegg endret seg og ble anerkjent som historiske kilder. Dermed ble autentisitet et sentralt og viktig begrep.²⁴⁰

Det var først på midten av 1980-tallet en gryende interesse for bevaring av historiske hager tok form innen norsk kulturminnevern. Dette skyldtes i liten grad opprettelsen av Firenze-charteret, men var derimot i stor grad forbundet med restaureringen av hageanlegget ved Damsgård i Bergen. Dette restaureringsprosjektet²⁴¹ bidro til et økt fokus på historiske hager, og som følge av dette ble det i 1985 for første gang arrangert et tverrfaglig seminar, der viktige deltakere blant annet var Magne Bruun (initiativtaker), Fortidsminneforeningen, ILP og ICOMOS-Norge. Seminaret medvirket i sin tur til et økt fokus på historiske hagers plass innen kulturarven.²⁴² Året etter publiserte Bruun en artikkel der han påpekte at det fantes et presserende behov for at historiske grøntanlegg skulle få sin anerkjennelse og en rettmessig plass innen kulturminneforvaltningen:

«Våre historiske hager er noe mer enn samlinger med trær som kan inngå i et vanlig skjøtselsopplegg for natur og kulturlandskap. De er viktige deler av vår nasjonale kulturarv og fortjener å bli respektert og behandlet deretter. Det haster.»²⁴³

Siden årtusenskiftet har det vært en stadig økende interesse for historiske grøntanlegg over hele landet, og i 2001 utkom *Alle tiders kulturminner*²⁴⁴ – Riksantikvarens vernestrategi for kulturminner og kulturmiljøer. Strategien omtaler i hovedsak kulturminner i generell forstand, men nevner kort restaurering. Her understrekes at ved slikt arbeid skal opprinnelige eller eldre elementer i størst mulig grad bevares, slik at man kan sikre både kunnskaps- og opplevelsesverdier tilknyttet anlegget. I tillegg er det essensielt at kulturminnet bevares i sine opprinnelige omgivelser, slik at autentisiteten ivaretas. Ved en eventuell restaurering skal endringene i ettertid kunne omgjøres, uten at anlegget som helhet skal ta noen form for skade

²⁴⁰ Eggen 2008: 28–31.

²⁴¹ For mer informasjon om Damsgård Hovedgård, se http://no.wikipedia.org/wiki/Damsg%C3%A5rd_hovedg%C3%A5rd.

²⁴² Eggen, Mette 1999: «Hagekunsten, kulturminnevernet og de folkelige hagene. Hage tradisjoner i Melbu i Nordland», i Eggen, Mette & Geelmuyden, Anne Katrine & Jørgensen, Karsten (red.): *Landskapet vi lever i – festskrift til Magne Bruun*, Oslo: Norsk arkitekturforlag.

²⁴³ Eggen 1999: 13.

²⁴⁴ *Alle tiders kulturminner* er nå utgått, og Riksantikvaren arbeider med utformingen av en ny vernestrategi frem mot 2020 (Eriksen, Mari Mette (Rådgiver Riksantikvaren): epost 13.3.2013).

av dette. Det er særdeles viktig at alle endringer dokumenteres grundig. Ved endringer under en restaurering vil autentisiteten kunne forringes eller også gå tapt, noe som også vil påvirke grøntanleggets kulturhistoriske verdi.²⁴⁵

Videre er det av stor betydning at både de kortsiktige og langsiktige økonomiske forholdene er avklart i forkant, slik at en plan er utformet for langsiktig og regelmessig skjøtsel. Dersom dette ikke er avklart, kan det medføre større skader enn om tiltaket aldri var blitt iverksatt.²⁴⁶

I forbindelse med restaureringsarbeider er det viktig å utforme en strategi, der grøntanlegget sammen med en eventuell bygning må vurderes som en helhet. Det skal i den sammenheng tas hensyn til kulturhistoriske, biologiske, estetiske og funksjonelle verdier. På dette grunnlaget utformes det deretter en restaureringsplan for anlegget, der det angis grader av istandsetting for alle anleggets deler. Det må da tas et bevisst valg i forhold til om anlegget skal føres tilbake til en bestemt tidsepoke, eller om den skal fremstå som et «historisk lappeteppe» som representerer flere epoker. Sett fra kulturminnevernets synspunkt ønsker man at historiske grøntanlegg i størst mulig grad bevarer, med den opprinnelige grunnplanen og hovedelementene i behold.²⁴⁷

Stortinget har et mål om at fredete og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer – historiske grøntanlegg inkludert – skal «være sikret og ha ordinert vedlikeholds nivå» innen 2020. Samtidig skal tapet av disse begrenses. For å kunne gjennomføre denne målsetningen trengs kompetente fagfolk. Det er et økende behov for profesjonelle fagfolk innen restaureringsarbeid tilknyttet historiske hager. Gamle grøntanlegg er et område som bør preges av tverrfaglighet, slik at ulike arbeidsmetoder og teknikker kan gjensidig utfylle hverandre og dermed øke kvaliteten på sluttresultatet. Uten denne kompetansen, kan bevaringsverdien forringes eller gå tapt.²⁴⁸

Tross Stortingets målsetning og det opplagte behovet for å bruke kompetente fagfolk slik at autentisitet og kulturhistorisk verdi sikres, er det likevel ikke nedfelt i norsk lovverk at restaureringsarbeidene skal utføres av kompetente fagfolk.²⁴⁹ Et steg i riktig retning er likevel at det ved VEA) nå tilbys en utdanning som gir kompetanse innen forvaltning av historiske anlegg gjennom bevaring, drift, skjøtsel og restaurering. I tillegg har utdannelsen, som ble

²⁴⁵ Riksantikvaren 2001.

²⁴⁶ Riksantikvaren 2001.

²⁴⁷ Grue (red.) 1993, 28–41.

²⁴⁸ Harby 2010: 21–22; Moe, Dagfinn, «Restaurering av gamle hageanlegg», i *Fortidsvern*, nr. 25/1, Oslo: Foreningen: 27–28; Selfors, Silja 2010: «Restaureringshåndverker søkes», i *Fortidsvern*, nr. 35/2, Oslo: Foreningen: 3.

²⁴⁹ Dietze-Schirdewahn: epost, 8.2.2013.

første gang tilbudt i 2012/13, en målsetting om internasjonalt samarbeid, som er grunnleggende for tverrfaglig utbytte og forståelse.²⁵⁰ Det er i tillegg et faktum at en rekke håndverkskunnskaper er i ferd med å forsvinne – eller har gjort det allerede. Det er i dag lettere å få økonomiske midler til restaurering enn til håndverksopplæring på høyt nivå,²⁵¹ noe som på sikt stadig vil forringe kvaliteten på restaureringsarbeidet som foretas.

I forbindelse med restaureringsarbeider forekommer det at grøntanleggs historiske utvikling, utforming og funksjon ikke er tilstrekkelig godt dokumentert, og i disse tilfellene kan hagearkeologi være et viktig verktøy for å avdekke dette. I den sammenheng er autentisitet et viktig begrep (se kapittel 8). Et konkret eksempel på dette er Andorsenhagen i Mandal.²⁵² Den første hagearkeologiske utgravning ble i Norge utført omkring 1927, i forbindelse med et hageanlegg tilknyttet Olavsklosteret i gamle Oslo. Siden den gang – og spesielt i løpet av de siste tiårene – er en rekke hageanlegg blitt undersøkt med denne metoden, deriblant Bogstad, Bygdø Kongsgård, Frogner Hovedgård og Stenberg. En konsekvens ved denne metoden er at strukturene blir ødelagte, og deretter ofte må rekonstrueres fremfor restaureres. Det er derfor å foretrekke at man benytter ikke-ødeleggende metoder, som dokumentstudier, overflate- og vegetasjonsundersøkelser, og begrenser bruken av hagearkeologi kun til særskilte tilfeller.²⁵³

Det finnes en rekke ulike tilskuddsordninger for istandsetting og skjøtsel av kulturarv, og de følgende er relevante i henhold til restaurering av historiske grøntanlegg: *Kulturminnefondet* gir prosjekttilskudd til restaurering. Det kan søkes om midler fra fylkeskommunen, men fredete bygninger har prioritetsforrang ved tildeling. I forbindelse med hager tilknyttet gårdsbruk kan man søke om midler fra *Landbrukets støtteordninger* eller *SMIL* – som kan gi støtte til istandsetting av kulturarv. Videre kan man søke Direktoratet for Naturforvaltning om midler for bevaring av biologisk mangfold i henhold til restaurering av historiske hager. I tillegg finnes en rekke private legater, fond og stiftelser der man kan søke om ressurser til restaurering. For historiske grøntanlegg i offentlige eie, er Riksantikvaren ansvarlig, og utarbeider årlig en oversikt som tydeliggjør de økonomiske behovene for å kunne nå de nasjonale målene.²⁵⁴

²⁵⁰ VEA – Statens fagskole for gartnere og blomsterdekoratører, se mer informasjon på <http://www.vea-fs.no/no/fagmiljo/gartner/fagartikler>.

²⁵¹ Godal, Jon Bojer 2004: «Restaurering og autentisitet», i *Årbok (Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring)*, Oslo: Foreningen: 27–34.

²⁵² For mer informasjon om Andorsenhagen i Mandal, se http://www.nrk.no/video/andorsenhagen_i_mandal_gjenapnet/B524BB626E134B58/emne/blomster/.

²⁵³ Fredriksen, Bjørn Anders 2011: «Å spore historiens grønne tråd», i *Nicolay: arkeologisk tidsskrift*, nr. 3, Oslo: Nicolay: arkeologisk tidsskrift: 27–33.

²⁵⁴ Riksantikvaren 2001; Riksantikvaren 12. april 2012: *Historiske hager og parker*, se http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Veiledning/For_eiere_av_fredete_bygg_og_anlegg/Historiske_hag

8.2.1 Bygdø Kongsgård

Med dronning Maud og hennes engelske slottsgartner undergikk Kongsgården en rekke forbedringer, som følge av hennes lidenskap for hagestell. Gjennom 1900-tallet var likevel fokuset på folkeparken nedadgående, men den overordnede infrastrukturen og beplantningen av trær og busker holdt seg hovedsakelig intakte. Folkeparken forfalt noe gjennom det resterende av 1900-tallet, der enkelte av severdighetene ble stående tilbake nærmest som ruiner. Parklandskapet grodde i så stor grad igjen i enkelte områder, at det fremstod som uberørt natur. Denne gjengroingen medførte et problem, både for kulturminnenes tilgjengelighet og tilstand, samt for parkens funksjon som friluftsområde.

Forfallet fortsatte i noen år etter kong Olav Vs død, og det var først i forbindelse med kongeparets innflytting på Bygdøy Kongsgård i 2007, at man i 2003 iverksatte omfattende restaureringsarbeider for å sette hagen og parken i stand. Disse restaureringsarbeidene ble foretatt på initiativ av det kongelige hoff, der landskapsarkitekt Ingeborg Mellgren Mathiesen var ansvarlig for den hagehistoriske granskningen og prosjekteringen av restaureringsplanen.

Siden Norsk Folkemuseum i 2004 overtok Bygdø Kongsgård, har de i samarbeid med Statsbygg påbegynt det omfattende arbeidet med å restaurere og revitalisere grøntanlegget i sin helhet. Deler av anlegget ble restaurert i 2007, som en gave fra Regjeringen i anledning kongeparets 70-års dager – og dette arbeidet omfattet blant annet opprydding og oppgradering av området, i henhold til gamle kart og tegninger. Som eksempel, Dronningberget ble oppgradert med gruslagte promenadeveier, og Sæterhytten ble renoveret og tilbakeført til omkring 1880.²⁵⁵

8.3 Restaurering av historiske hager i Italia

Restaurering som begrep og praksis har eksistert i Italia i mange århundrer, men da i tilknytning til kunstverk og arkitektur. I løpet av århundrene har restaurering vært sterkt påvirket av den rådende smak og forståelsen av estetikk i de ulike epokene. I takt med skiftningen i de estetiske prinsippene, har prinsippene for restaurering endret seg.²⁵⁶

[er/](#) lest 15.1.2013; Selfors, Silja 2007: «Tilskuddsordninger i kulturminnevernet», i *Fortidsvern*, nr. 32/4, Oslo: Foreningen: 11.

²⁵⁵ Fredriksen: 9–12; lokalhistorie.no; Norsk Folkemuseum; Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*.

²⁵⁶ Flammia, Ezio 2001: *Coscienza del Restauro*, se <http://www.inforestauro.org/coscienza-del-restauro.html?start=4/>, lest 28.3.2013; Lorusso, Salvatore & Gentile, Maria Teresa & Prestileo, Fernanda 2004: *Storia del Restauro*, se <http://www.inforestauro.org/storia-del-restauro.html>, lest 28.3.2013.

Allerede i middelalderen forekommer eksempler på restaureringsarbeider, men det er først på 1700-tallet at en bevissthet omkring de historiske og materielle aspektene kommer frem, samt en interesse for å skape en standard med prosedyrer i tilknytning til bevaring og restaurering. På 1800-tallet foregikk en debatt om metoder og begreper tilknyttet restaurering, i forbindelse med de omfattende restaureringene utført i Frankrike i denne perioden – ut fra et ønske om å gjenopprette det kulturelle og nasjonale opphavet med utgangspunkt i restene fra antikken og middelalderen.²⁵⁷

I 1883 ble det i Venezia holdt en kongress der arkitekter og ingeniører samlet seg for å diskutere og utvikle felles krav og prinsipper omkring restaurering. Forkjempere i denne perioden var blant annet William Morris og John Ruskin, som hadde stor innflytelse på den teoretiske utvikling av holdningene til restaurering.²⁵⁸ Italieneren C. Boito kom i denne perioden med det som da var revolusjonerende synspunkter. Han fremhevet betydningen av arbeidenes dokumentariske verdi, rekonstruksjoner skulle begrenses til et minimum, samt at disse da skulle være gjenkjennelige som nettopp erstatninger. Hans synspunkter og ideer ble samlet i et dokument om restaurering i 1884, og la grunnlaget for fremtidige tanker rundt restaurering, som førte frem til det som kan kalles for kritisk restaurering²⁵⁹ – etablert med Carta Italiana del Restauro (heretter CIaR) i 1932.²⁶⁰

Med CIaR, som var det først offisielle initiativ innen restaurering i den italienske staten, gis prinsipper som i stor grad samsvarer med de gitt i Athen-charteret. Forskjellen ligger i at prinsippene er definert i henhold til vitenskapelig restaurering – inspirert av Gustavo Giovannoni (1873–1947) – som var den første til å foreslå at eventuelle inngrep må utnytte den nyeste tilgjengelige teknologi for å kunne oppnå de faglige intensjonene for restaureringen. CIaR omhandler i hovedsak restaurering av monumenter, som var et økende nasjonalt problem på grunn av forfall, og omtalte ikke historiske grøntanlegg.²⁶¹ Først i 1939 – med lov 1089 og 1497 – ble hager anerkjent som verdifulle, og omtalt blant «bellezze naturali» som burde vernes.²⁶²

En fremtredende personlighet innen restaureringsfeltet var Cesare Brandi, som blant annet var viktig i utviklingen av vitenskapelig restaureringsteori, samt for grunnleggelsen av

²⁵⁷ Wikipedia (ita): *Cesare Brandi*, se http://it.wikipedia.org/wiki/Cesare_Brandi, lest 28.3.2013; Flammia 2001.

²⁵⁸ Kadluczka, Andrzej (red.): *Le Carte del Restauro*, se http://www.unirc.it/documentazione/materiale_didattico/597_2010_253_8833.pdf, lest 12.2.2013: 1.

²⁵⁹ Flammia 2001; Wikipedia (ita): *Cesare Brandi*.

²⁶⁰ Bl.a. omtalt i Boscarino, Salvatore & Prescia, Renata 1999: *Sul restauro architettonico: saggi e note*, Milano: FrancoAngeli.

²⁶¹ Kadluczka: 5.

²⁶² Bertoncini.

ICR²⁶³ i 1939 og opprettelsen av SAF (Scuola di Alta Formazione per il Restauro) i 1944 – den største restaureringsskolen i verden. Det var da i hovedsak fokus på arkitektur og kunst, med svært lite vekt på grøntanlegg. Brandi ledet ICR fra 1939 til 1959, og utga i 1963 et essay om restaureringsteori (Teoria del Restauro²⁶⁴), der han konkluderer som følger:²⁶⁵

«Restaureringen bør sikte på en re stabilisering av [...] potensialet, hvis dette er mulig uten å begå en kunstnerisk eller historisk forfalskning, uten å slette alle spor etter utviklingen».²⁶⁶

Noen år etter utformingen av Venezia-charteret (1964), var det behov for en ny Carta Italiana del Restauro (1972). CIdR bestod denne gang av tolv artikler, utformet av blant annet Brandi, som definerer hvilke kategorier som omfattes – der hager og parker var nevnt. Artiklene etterfølges av en veiledning for tiltak som ikke er tillatt – som fjerning, rivning eller omplassering av opprinnelige historiske elementer – og tiltak som er tillatt – som rengjøring, omorganisering av ødelagte objekter og re- integrering av mindre, historiske deler. I tillegg vises for første gang en interesse for skader forårsaket av forurensning og andre miljøforhold (som temperatur og fukt). Det understrekes også at nye teknikker og materialer innen restaureringsarbeider er tillatt, men da kun ved autorisasjon fra MiBAC. CIdR utgjorde en form for generell lovgivning innen restaureringssektoren, og prinsippene anerkjennes fremdeles som gyldige.²⁶⁷

Likevel var det først med Firenze-charteret (1982), og den italienske ICOMOS-gruppen utforming av Carta Italiana dei Giardini Storici²⁶⁸ at historiske grøntanlegg ble satt på dagsordenen i Italia. CIdGS gir en rekke anbefalinger i forhold til historisk grøntanlegg og restaureringen av disse, og referer til Venezia-charteret og bestemmelsene i denne. Den historiske hagen defineres i det CIdGS som en flermateriell helhet, utformet av mennesket og realisert med en avgjørende del levende materiale, som insisterer på og modifierer en naturlig kontekst. Videre at den er unik, begrenset, uerstattelig, har sin egen utviklingsprosess og at den med sin historie reflekterer de samfunn og kulturer som har bidratt til utviklingen.²⁶⁹

²⁶³ ICR ble endret til ISCR ved omorganiseringen av MiBAC i 2007.

²⁶⁴ Brandi, Cesare 1977: *Teoria del restauro*, Torino: Einaudi.

²⁶⁵ Flammia 2001; Wikipedia (ita): *Cesare Brandi*.

²⁶⁶ Originaltekst: «*Il restauro deve mirare a ristabilimento della sua unità potenziale dell'opera d arte, purchè ciò sia possibile senza commettere un falso artistico o un falso storico, senza cancellare ogni traccia del passaggio dell'opera d arte.*» Hentet fra Flammia 2001.

²⁶⁷ Kadluczka: 5.

²⁶⁸ Carta Italiana dei Giardini Storici.

²⁶⁹ Direzione Generale per i Beni Architettonici e Paesaggistici [årstall ikke oppgitt – 1].

Både Firenze-charteret og CIdGS benyttes som et tillegg til Venezia-charteret, og referer til sistnevnte i forbindelse med prinsipper for restaurering (se kap.2.2.2). Restaurering blir i Venezia-charteret ansett som en form for inngrep der hagens komplekse historiske prosess og den betydningen det har hatt for hagens strukturelle utvikling, må respekteres og ivaretas. I tillegg legges stor vekt på integrering og bruk av Firenze-charteret i arbeidet med historiske grøntanlegg. Videre understreker CIdGS viktigheten av at historiske grøntanlegg ses som en helhet, der arkitektur og hage utgjør en samlet enhet. Ethvert inngrep bør ta sikte på bevaring, som en langsiktig prosess med kontinuerlig og planlagt vedlikehold. Det legges i tillegg stor vekt på et godt kunnskapsgrunnlag som basis for restaurering, vern og bevaring. Det er derfor viktig at alle komponentene som et grøntanlegg består av – arkitektur, geologi, topografi, vann, vegetasjon, med mer – analyseres og ses i forhold til historiske kilder, samt eventuelle arkeologiske undersøkelser. Videre bør det foretas en registrering av vegetasjonen ut fra et historisk og kulturelt ståsted, slik at det ved behov kan foretas utskiftninger eller gjentakelser av isolerte arter eller plantemønstre ved utforming av en eventuell restaureringsplan. Det vil også kunne bidra til at de eksisterende artene som er innført over tid, og dermed anses som historisk verdifulle, opprettholdes.²⁷⁰

CIdGS påpeker også at bruk av det historiske grøntanlegget ikke skal skje på bekostning av verdien den har på en måte som forårsaker endringer i struktur eller opprinnelig funksjon. I tillegg anbefaler CIdGS at MiBAC oppretter et eget kontor som – i samarbeid med universiteter og andre interessenter – foretar en fullstendig registrering og katalogisering av historiske grøntanlegg, slik at aktiviteter tilknyttet inngrep som restaurering kan koordineres og utføres på et tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag. I tilknytning til dette bør MiBAC opprette et spesialregister tilegnet historiske hager, der deres unike egenskaper dokumenteres, og som dermed danner et offentlig register som fremmer den enkeltes individualitet og på lang sikt bidrar til å sikre nødvendige tiltak i henhold til restaurering, bevaring og vern. Dersom de historiske grøntanleggene er tilgjengelige for allmennheten, skal bruken reguleres ved plan i forhold til denne problematikken, slik at verdiene sikres. Der offentlige historiske hager befinner seg i historiske sentre, og dermed utsettes for urban bruk, bør disse vernes ved at det opprettes nye parker for urbane bruksformål. Det påkreves videre at både statlige og lokale myndigheter skal avsette øremerkede finansielle midler til vedlikehold og restaurering av historiske hager, samt at det i større kommuner bør etableres gartnerskoler som tilbyr

²⁷⁰ Direzione Generale per i Beni Architettonici e Paesaggistici [årstall ikke oppgitt – 1].

undervisning omkring problematikk tilknyttet restaurering, vedlikehold og bevaring av historiske hager.²⁷¹

Gjennom Codice Urbani gis en rekke bestemmelser i henhold til restaurering på generell basis. Kulturminner skal for eksempel sikres bevaring gjennom planlegging og koordinering av aktiviteter som er tilknyttet studier, vedlikehold og restaurering. Videre defineres restaurering som direkte inngrep gjennom en serie av intervensjoner, med sikte på å gjenopprette kulturarvens integritet, samt å beskytte og overføre de kulturelle verdiene. Det nevnes også spesifikt at for kulturarv som befinner seg i områder med seismisk aktivitet, vil restaurering også omfatte utbedring av strukturelle forhold. I tillegg gis et spesifikt krav om at de utførende utelukkende skal være statlig, godkjent restaureringspersonell. Dette gjelder for alle former arbeid tilknyttet vedlikehold og restaurering av kulturarv.²⁷²

Dette kravet medfører et behov for institusjoner med godkjent utdanning, og det spesifiseres videre i loven at slik utdanning skal tilbys ved høyere utdanningsinstitusjoner samt ved statlig godkjente kompetansesentre. I tillegg skal statsråden, i samråd med universiteter og forskningsmiljøer, definere kriterier og standarder for kvaliteten på denne type utdanning. Det kan også opprettes interregionale sentre, etter avtale mellom stat og regioner, som er ansvarlige for sin regions forskning, studier, dokumentasjon og gjennomføring tilknyttet restaurering og bevaring. Disse sentrene kan tilby godkjent utdanning innen feltet, dersom dette ikke fører til merkostnader for staten.²⁷³

I tillegg til at det i loven angis en rekke spesifikke krav for erfaring og utdanning for å være godkjent restauratør av kulturarv, kreves det også at det ved planer om restaureringsarbeid utføres en teknisk rapport av politimesteren på stedet, som medfølger søknaden og planforslag til restaurering som oversendes Soprintendenze for regionen. Der godkjennes denne – med eller uten endringer og krav – eller avvises. Derpå er det politimesterens ansvar å påse at Soprintendenzens pålegg etterfølges.²⁷⁴

I disse dager er det iverksatt store restaureringsarbeid i Pompeii,²⁷⁵ et kulturminne som er i ferd med å forfalle. Stedet har blitt et symbol på effekten av stadige kutt i kulturbudsjettet, samt vanskjøtselen av mange av landets kulturskatter. I tillegg har det i lengre tid vært problemer med korrupsjon i tilknytning til dette feltet. Til tross for at Italia rangeres som det mest kulturrike landet i verden av UNESCO, er landet ledende blant de i

²⁷¹ Direzione Generale per i Beni Architettonici e Paesaggistici [årstall ikke oppgitt – 1].

²⁷² Repubblica Italiana.

²⁷³ Repubblica Italiana.

²⁷⁴ Repubblica Italiana.

²⁷⁵ For mer informasjon om Pompeii, se <http://www.abcnyheter.no/reise/2013/02/06/pusser-opp-pompeii>; <http://www.nrk.no/kultur-og-underholdning/1.8066754>.

Europa som bruker minst på kultur totalt sett. «Problemene startet med den første regjeringen til Berlusconi», har Giovanna Melandri – kulturminister fra 1998 til 2001 – uttalt. Med Berlusconis regjering ble det foretatt store kutt i finansieringen til kultur, samt at mennesker som ikke var kvalifisert til oppgaven ble satt til å forvalte disse verdiene. Med regjeringsskiftet for halvannet år siden, der Mario Monti kom til makten, var landets finansielle situasjon så prekær at hans hovedoppgave bestod i å unngå økonomisk kollaps. Dermed ble kulturfeltet igjen den tapende part. Selv etter dette regjeringsskiftet har landets økonomiske situasjon forblitt svært vanskelig, og det italienske folk er for lang tid fremover pålagt økonomiske sparetiltak. I tillegg til manglende finansielle midler, er det også et sterkt behov for kompetanse innen restaurering. I forbindelse med restaureringen av Pompeii sier sjefsarkeologen på stedet: «Alle arkeologiske kulturminner i Italia lider. Pompeii har blitt et symbol på situasjonen».²⁷⁶ Med dette kan man trekke den slutning at det samme – om ikke i større grad – er gjeldende situasjon også for de historiske grøntanleggene.

8.3.1 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli

I forbindelse med 500-års feiringen av Columbus ankomst til Amerika, skulle historiske deler av Genova gjenopplives. Kommunen valgte da å inkludere Parco Durazzo Pallavicini blant disse, og det ble avsatt finansielle midler til restaurering av deler av parken. Det private, historiske arkivet til familien Pallavicini har i den forbindelse vært en essensiell kunnskapskilde, som har gjort det mulig å oversette den opprinnelige meningen i planleggingen og designet av restaureringen. Slik har man kunnet bevare parkens mange ansikter, og opplevelsesverdien disse har.

Restaureringsarbeidet, som ble utført i 1991 og 1992 omfattet hoved alléen, fra torget i Pegli opp til palasset, den monumentale trappen, hagene på siden av palasset og den delen av parken som omfattet den gamle skogen, i tillegg til den gotiske alléen, den klassiske alléen, grottene, Lago Vecchio, Lago Grande, Romiraggio og Rimembranza. Til sammen kom restaureringsarbeidene på nærmere 7 milliarder euro.

Restaureringsarbeidene ble presentert for offentligheten i 1992. I ettertid anses disse restaureringene som mer eller mindre tilfredsstillende, og har bidratt til å gjenopplive parken

²⁷⁶ Giæver, Ole Peder 2013: *Pusser opp Pompeii*, se <http://www.abcnyheter.no/reise/2013/02/06/pusser-opp-pompeii/>, lest 20.2.2013; Skjærli, Brynjar 2013: *EU må redde Italias kulturarv*, se <http://e24.no/utenriks/eu-maa-redde-italias-kulturarv/20338488/>, lest 12.4.2013; Sæby, Inger-M. 2012: *Vil redde Pompeii fra kollaps*, se <http://www.nrk.no/kultur-og-underholdning/1.8066754>, lest 14.4.2013.

som et offentlig gode. I tillegg har restaureringen gitt kommunen og befolkningen generelt et nytt perspektiv på historiske hager som noe mer enn et enkelt grøntanlegg, men som et omfattende, historisk monument som skal respekteres og vernes.²⁷⁷

Ved besøk av parken i 2010 opplevdes parken som noe forfallen i enkelte deler, med bygningsfasader begynnende «oppsmuldring» og der spesielt vegetasjonen så ut til å mangle nødvendig vedlikehold. På denne tiden var nær halvparten av parken avstengt, og man kunne se et tydelig behov for vedlikehold av både stier, strukturer og vegetasjon.

8.4 Utbrodering – restaurering i Norge og Italia

Restaurering, og tankene rundt det, har en lang historie i Italia, og det har opp gjennom århundrene funnet sted store endringer i hva man legger i begrepet. Århundrer tilbake var man i større grad opptatt av hva som ble oppfattet som god smak i samtiden, og så dermed restaurering i forhold til dette. Først utover 1800-tallet ble et objekts opprinnelig mening tillagt større verdi, antagelig som et resultat av nasjonaliseringsprosessen, som ledet fremt til et samlet Italia. I denne strømmingen var det viktig å finne noe som samlet italienerne, den stolte fortiden, og dermed ble det også viktig å ta vare på restene etter denne fortiden. Dette fokuset på opprinnelig mening bidro til tanke omkring det som kalles kritisk restaurering, hvor man tenker seg at det opprinnelige klart skal kunne skilles fra de deler som er restaurert eller endret i noen grad. I 1944 ble den første restaureringsskolen, SAF,²⁷⁸ opprettet. Men til tross for at restaurering var et gammelt fag, er det viktig å legge merke til at restaurering av historiske grøntanlegg ikke stod sentralt, men først ble satt i fokus på 1980-tallet.

Det var også først på 1980-tallet i Norge, at restaurering av historiske grøntanlegg fikk fokus – som følge av nasjonale forhold, men det er grunn til å tro at dette også ble foranlediget av det samme som satte restaurering av historiske grøntanlegg på dagsorden i Italia, med andre ord Firenze charteret (og med det, CIIdGS) av 1982 som anerkjente historiske grøntanlegg som viktige kulturminner og at restaurering av disse var en sammensatt historisk prosess som måtte respekteres.

I 2005 publiserte Riksantikvaren en veileder som beskrev hvordan fokuset i henhold til restaurering av historiske hager burde arte seg. Det ble understreket at de eldre delene, og da

²⁷⁷ Cavi & Ghigino1998: 92–100.

²⁷⁸ Et merkelig år å opprette en slik utdanningsinstitusjon, når man vet hvordan forholdene i Italia var på dette tidspunktet, med de harde kampene som fulgte etter de alliertes landgang i 1943, både mellom den tyske okkupasjonsmakten og de allierte og den interne italienske krigen mellom fascister og motstanderne.

helst de opprinnelige delene, i størst mulig grad bør bevares. Slik kan man både hente ut mest mulig kunnskap fra fortiden, og samtidig sikre stor opplevelsesverdi. Videre ble det påpekt at omgivelsene tilknyttet grøntanlegget er viktig for å bevare den opprinnelige konteksten, hvor det impliseres at også disse bør bevares og eventuelt restaureres eller rekonstrueres dersom mulig. I mange tilfeller vil dette være vanskelig, som følge av at samfunnsutviklingen og urbaniseringen av områder gjennom historien ikke har tatt hensyn til dette. I en rekke tilfeller er historiske grøntanlegg innvevd i en urban kontekst eller har tapt grøntareal til urbane strukturer, som dermed forringer den opprinnelige meningen, forståelsen og statusen til anlegget. Ved slike tilfeller er det viktig å tydeliggjøre anleggets opprinnelige funksjon og utstrekning, slik at interesserte kan få en bredere forståelse.

Både Norge og Italia har fokus på at ingen epoke skal fremheves på bekostning av andre – i henhold til Firenze-charteret – men en forskjell kan likevel spores i tilknytning til kulturminnebestanden i de respektive landene. Italia har mange historiske grøntanlegg med betraktelig høyere alder enn Norge. Dette medfører at disse anleggene med stor sannsynlighet har blitt underlagt flere perioder med strukturelle endringer, noe som resulterer i større mengder spor fra ulike epoker innen hvert enkelt grøntanlegg. Dette fører til utfordringer ved en eventuell restaurering, både fordi dette krever at en rekke valg tas i henhold til hvilke strukturer man skal vektlegge og fordi det ofte vil være en subjektiv avgjørelse av de som skal godkjenne restaureringsplanen. Med stor sannsynlighet vil det i de fleste tilfeller være den siste epoken som i størst grad vektlegges, ettersom strukturene fra denne nok vil være de best bevarte. Det kan med andre ord sies vanskelig å vektlegge alle epoker i like stor grad ut fra dette, men heller at det vil være bevarte spor etter tidligere epoker i den epoke grøntanlegget restaureres tilbake til. Dette vil i noen grad også være gjeldende for Norge, tross yngre historiske grøntanlegg.

Et fokus på kunnskapsgrunnlag før iverksettelse av restaureringsarbeider finnes i begge land. I tillegg understrekes viktigheten av at de økonomiske forholdene er avklart på forhånd, i forhold til fremtidig skjøtsel. I Italia arbeider MiBAC med å opprette en egen avdeling der aktiviteter tilknyttet restaurering og inngrep i grøntanlegg skal koordineres, basert på informasjon gjennom et eget spesialregister for historiske grøntanlegg, der anleggenes behov er i fokus. En slik avdeling ville med sikkerhet kunne skape ytterligere kompetanse på feltet, og fagfolk innen restaurering av historiske grøntanlegg er det stor mangel på i begge land. Dette er den største utfordringen i henhold til restaurering i Italia, ettersom Codice Urbani pålegger at restaureringsarbeider – som gjenoppretter kulturarvens integritet – utføres av statlig, godkjent personell. Dette gjelder for alle typer restaurering av

kulturarv, noe som medfører et stort press både på utdanningsinstitusjonene, på arbeidsmarkedet og på samfunnet generelt sett. Det er behov for flere utdannede innen faget, behov for flere stillinger innen feltet, og det er ikke minst problematisk for befolkningen for øvrig, som lever i et land der det ikke kan tas et spatak uten at arkeologer må involveres – nær sagt i et levende museum.

Et tiltalende trekk ved Italias restaureringspolitikk som er verdt å trekke frem, er at restaureringsarbeidene overses av Soprintendenze, både på regionalt og kommunalt nivå. Likevel er det et faktum at praksis fraviker fra norm i Italia, grunnet landets økonomiske situasjon. Den italienske økonomien er i skrivende stund – og har i lang tid vært – inne i en vanskelig periode, der kulturen blir ofret for mer basale behov. Dermed står de historiske grøntanleggene dårlig stilt sett fra forvaltningens ståsted, og er i stor grad utsatt for forfall og uopprettelig skade.²⁷⁹

Det er økonomisk knapphet i forhold til restaureringsarbeider også i Norge. Det er mulig å søke om finansielle midler, både av fylke og stat, men fredet kulturarv prioriteres. Dette er riktig, sett i forhold til at den fredete kulturarven skal stå for Norges representative utvalg, men ettersom fredning av kulturarv har en rekke tilfeldigheter knyttet til seg, kan dette gå utover historiske grøntanlegg – ettersom de fremdeles omfatter et lite antall sett i forhold til den totale kulturminnebestanden.

8.4.1 Bygdø Kongsgård

Det eksisterende materialet om Kongsgårdens historie er ikke samlet eller organisert, slik at basiskunnskapen som ligger til grunn for eventuelle restaureringer er usikker. Det er likevel gjennomført flere restaureringsarbeider, da ut fra gamle kart og tegninger – tross at kart- og planmaterialet tilknyttet gården ikke er systematisk gjennomarbeidet. Dette medfører en viss risiko for feiltolkning, eller også ”feilrestaurering”, ettersom man ikke foretar vurderinger på et tilfredsstillende kunnskapsgrunnlag.

Ingeborg Mellgren Mathiesen samlet på oppdrag fra Slottsforvaltningen dokumentasjon angående grøntanlegget i en rapport, men Mathiesen understreker selv at den innsamlede dokumentasjonen er å anse som veiledende. Det bør utføres en grundigere sammenstilling og analysing av materialet for en fullstendig oversikt.

²⁷⁹ Pompeii er den siste tiden blitt omtalt i forbindelse med denne problematikken, der økonomi har medført at en rekke strukturer forfaller (Giæver 2013; Sæby 2012).

8.4.2 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli

Ved hjelp av det omfattende arkivet til familien Pallavicini er store mengden informasjon om parkens opprinnelse blitt bevart, og har i stor grad bidratt til gjenopplivingen av parken i nyere tid. Parken fremstår som et godt eksempel der en grunnleggende kunnskapsbase og registrering har bidratt til forståelse for et anleggs opprinnelige betydning og verdi. I tillegg gir arkivet kunnskap om kompetansen som har bidratt til at anlegget er kommet i stand. Gjennom dette har man kunnet innhente kunnskap om hvilke elementer som kom til i de ulike periodene, og de større endringer som er gjort etter at parken sto ferdig. Denne kunnskapen, sammen med befarings i felt, danner en god base for å rekonstruere parkens opprinnelse. En faktor som kan ha hatt innvirkning på kommunens manglende gjenoppliving av parken på et tidligere tidspunkt, kan være det lovfestede kravet om at restaureringsarbeider skal utføres av godkjente fagfolk, som da blir til et spørsmål om økonomi.

9 MILJØOVERVÅKING AV KULTURARV

Miljøovervåking er systematisk innsamling av data, med fokus på å dokumentere miljøtilstanden og hvordan den utvikler seg.²⁸⁰ Gjennom miljøovervåking kan man skape et godt kunnskapsgrunnlag for å oppdage utfordringer og problemer, samt danne grunnlag for å iverksette rett tiltak. Videre er informasjon om kulturarvbestanden, lokalisasjon og tilstand et viktig grunnlag for utforming av kulturminnepolitikken og for kulturminneforvaltningens arbeid. I den sammenheng er et register med oversikt over kulturarven essensielt, for å kunne foreta prioriteringer innen både arealforvaltning, vern og beredskapsarbeid.²⁸¹

Miljøovervåking er et relativt nytt felt innen kulturminnevernet, med store muligheter. Det er i den forbindelse av interesse å se i hvilken grad dette benyttes innen forvaltningen av historiske grøntanlegg, og hvilket potensial som ligger i bruken av dette.

9.1 Miljøovervåking i Norge

I henhold til historiske hager er det ikke funnet noe konkret informasjon om overvåking av disse. I likhet med miljøovervåking, er historiske grøntanlegg et relativt nytt felt innen det norske kulturminnevernet. Riksantikvaren har foreløpig ingen programmer som dekker overvåking av historiske hager.²⁸² Miljøovervåking har per i dag hovedsakelig relatert seg til arkeologi og bygningsvern,²⁸³ noe det følgende vil relatere seg til. Det eksisterende overvåkingssystemet – eller elementer av dette – vil med stor sannsynlighet kunne overføres til eller danne grunnlag for utvikling av overvåking av historiske hager.

I kulturminneforvaltningens arbeid for å oppnå de nasjonale resultatmålene om et representativt utvalg innen kulturarv, er miljøovervåking et viktig hjelpemiddel. Ettersom kulturarv omfatter en rekke ulike kategorier, som hver har sitt trusselbilde og sine nødvendige tiltak, er overvåkingen av kulturarv et kompleks fagfelt. Riksantikvaren arbeider med å utvikle og styrke metoder og indikatorer for overvåking av kulturarv, som et ledd i prosessen med å skaffe seg oversikt over kulturarvbestanden og tilstanden den befinner seg i. Riksantikvaren påpeker i denne sammenheng viktigheten av at dette utviklingsarbeidet

²⁸⁰ Riksantikvaren 22. april 2013.

²⁸¹ Norges offentlige utredninger 2002: 6–7.

²⁸² Håbjørg: epost, 24.4.2013.

²⁸³ Dietze-Schirdewahn: epost, 28.4.2013.

knyttet opp mot forskningsmiljøet.²⁸⁴ Slik kan man nyttiggjøre seg kompetansen som finnes der, for å kunne utvikle tilfredsstillende metoder og verktøy.

Også når det kommer til politikk og påfølgende forvaltning av kulturarven, er det en forutsetning at det foreligger kunnskap om tilstand, utvikling og årsaker til endringer, for å føre en adekvat linje. I denne sammenheng er miljøovervåking et viktig bidrag til utvikling av kunnskap – gjennom langsiktig og systematisk innsamling av informasjon om kulturarven, samt at overvåkingen kan gi indikasjoner på belastningsgrense for naturlig og menneskeskapt slitasje.²⁸⁵ Dette kan også i et historisk perspektiv peke på politikk og forvaltning som ikke har bidratt til å holde kulturarven ved like, men kan hende derimot hatt skadelige konsekvenser på den.

Riksantikvaren arbeider ut fra et strategisk mål om et langsiktig og landsdekkende overvåkingsprogram tilknyttet det representative utvalget av kulturarv – der målet er at dette iverksettes innen 2020. Den langsiktige visjonen er at overvåkingsprogrammets resultater vil danne grunnlag for en kunnskapsbase, som kan benyttes ved politiske avgjørelser tilknyttet kulturarv, bidra til utviklingen av virkemidler innen forvaltningen, samt å medvirke til en forutsigbar forvaltning som forebygger konflikter mellom ulike interessenter. I denne sammenheng har Riksantikvaren utarbeidet fire strategier:

- Tilgjengelige og relevante data systematiseres, som igjen kan bidra til at nye behov for overvåking identifiseres;
- Videreutvikling av effektive metoder, og gjennomføring av planlagt overvåking;
- Resultater overbringes til de viktigste aktører innen kulturminneforvaltningen;
- Sikre ressurser og nøkkelkompetanse for å kunne iverksette og følge opp nye overvåkingsprogram, samt for å kunne utvikle de eksisterende programmene.²⁸⁶

Ved siden av å danne en kunnskapsbasis for kulturminneforvaltningen og for politikere, vil resultatene fra miljøovervåkingen utgjøre et grunnlag for å vurdere i hvilken grad man oppnår de nasjonale resultatmålene. Videre vil det være en viktig basis for å iverksette de riktige tiltakene dersom kulturarv trues og for å avgjøre tiltakenes effekt og konsekvens, slik at man kan arbeide målrettet mot en utvikling med sikte på de nasjonale resultatmålene.²⁸⁷ For å sikre

²⁸⁴ Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt – 1].

²⁸⁵ Riksantikvaren 5. februar 2009.

²⁸⁶ Riksantikvaren 5. februar 2009.

²⁸⁷ Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt – 5]: *Mål og nøkkeltall*, se

http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Miljoovervaking/Mal_og_nokkeltall/, lest 17.4.2013.

at Norge oppfyller sine internasjonale forpliktelser, skal kulturminneforvaltningen kunne informere om den nasjonale innsatsen via nasjonale resultatmål.²⁸⁸

Innen arbeidet med miljøovervåking av kulturarv, er NIKU sentralt. Fra 2006 til 2010 arbeidet NIKU med forskning på blant annet overvåknings- og undersøkelsesmetoder, der de hadde disse målene for arbeidet:

- Videreutvikle kompetansen innen dokumentasjon, overvåking og bevaring av kulturarv;
- Ved hjelp av forskning utvikle kompetanse innen forvaltning, bevaring og integrering av byenes kulturarv som ressurser;
- Utvikle kompetanse om hvordan kulturarv bør behandles i større landskapssammenhenger. Da særlig utfordringer tilknyttet ukontrollert tap av kulturarv forårsaket av arealkrevende samfunnsutvikling, men også integrering av kulturarvhensyn i planlegging og virkninger som bruken av ulike typer vern og virkemidler, har.²⁸⁹

Norsk institutt for skog og landskap – som forsker på og fremskaffer informasjon om skog, jord, utmark og landskap –er en annen kilde til arbeid innen miljøovervåking, da i tilknytning til kulturlandskap, inkludert kulturmiljø. Overvåking er nødvendig for å sikre at endringer og nødvendige tiltak fanges opp av forvaltningen.²⁹⁰ For eksempel er gjengroing en relevant utfordring, ettersom dette truer den eksisterende flora og fauna, samtidig som landskapet blir mer utilgjengelig. Årsaken til dette er mindre bruk av beitedyr, mindre grad av menneskelig påvirkning og endring i klimaforholdene.²⁹¹ Denne miljøovervåkingen legger imidlertid stor vekt på en spesiell type landskap (kulturlandskap, som oftest jordbrukslandskap), som i mange tilfeller utelukker historiske grøntanlegg.²⁹² I forbindelse med miljøovervåking har Skog og landskap utarbeidet en rapport med forslag til metode for langtidsovervåking av fredete kulturmiljøer, der metoden omfatter fire måter for innhenting av data: indikatorer

²⁸⁸ Det kongelige miljødepartement 2005: kap. 8.4.4.

²⁸⁹ Sætren, Anne & Fløisand, Inga & Swensen, Grete & Skar, Birgitte (red.) 2010: *Kulturarv, kulturminner og kulturmiljø*, se http://www.niku.no/no/publikasjoner/nyeste_rapporter/Kulturarv%2C+kulturminner+og+kulturmilj%C3%B8er%3A+Rapport+fra+5+%C3%A5rs+forskning.9UFRnQ0L.ips, lest 17.4.2013.

²⁹⁰ Krøgli, Svein Olav & Puschmann, Oskar & Eiter, Sebastian & Wallin, Hanne Gro & Dramstad, Wenche E. 2012: *Langtidsovervåking av fredete kulturmiljøer - forslag til metode*, se http://www.skogoglandskap.no/publikasjon/langtidsovervåking_av_fredete_kulturmiljoer_forslag_til_metode/, lest 8.3.2013.

²⁹¹ Norsk institutt for skog og landskap: *Gjengroing*, se <http://www.skogoglandskap.no/temaer/gjengroing/>, lest 17.3.2013.

²⁹² Dietze-Schirdewahn: epost, 28.4.2013.

utledet fra fly; bakkefoto; feltarbeid; og registerdata.²⁹³ I 1998 ble programmet *Overvåking av kulturlandskap* (3Q) iverksatt, for å overvåke tilstand og endring i kulturlandskap i form av jordbrukslandskap.²⁹⁴ Hensikten med programmet er å identifisere indikatorer for arealstruktur, biologisk mangfold, kulturminner og tilgjengelighet i tilknytning til jordbrukslandskap, der regionale og nasjonale indikatorer forbundet med disse temaer identifiseres. Dette arbeidet skal utføres hvert femte år, for å kunne måle eventuelle endringer over tid.²⁹⁵

En forutsetning for å kunne følge tilstandsendringene, er oppdaterte elektroniske kulturminneregistre og velutviklede systemer for overvåking. Utgangspunktet for dette vil være eksisterende registre. Over lang tid er det blitt utarbeidet en rekke oversikter over kulturarv, men disse er i noen grad fremdeles fordelt i spredte registre ved ulike institusjoner. Av den grunn er de registre kulturminneforvaltningen disponerer, av varierende kvalitet. Det overordnede ansvaret for å utvikle registrene og retningslinjer for bruk av disse, er tillagt Riksantikvaren.²⁹⁶

Tradisjonelt sett har miljøovervåking vært tilknyttet naturen, og det var først med stortingsmelding 42 *Biologisk mangfold – Sektoransvar og samordning* at det også ble satt økt fokus på overvåking av kulturarven, ved at betydningen av en samordnet miljøovervåking – både av natur og av kultur – ble trukket frem. En av fordelene ved dette, ville være en økt kostnadseffektivitet i forhold til arealdisponering og informasjonsflyt.²⁹⁷

Med stortingsmelding 46 *Miljø og utvikling* ble miljømyndighetene pålagt ansvaret for å utvikle egnede systemer og indikatorer for overvåking, samtidig som et samarbeide med forskningsfeltet i dette utviklingsarbeidet ble anbefalt. Ved en videreutvikling av kunnskapsbasen innen feltet, vil kunnskapen bli mer anvendelig og dermed kunne benyttes som begrunnelse for prioritering av satsingsområder.²⁹⁸

En av hovedutfordringene til miljøovervåking er at det er et forholdsvis nytt felt innen miljøforvaltningen. Av den grunn er det et stort behov for styrking og utvikling av dette

²⁹³ Krøgli & Puschmann & Eiter & Wallin & Dramstad 2012.

²⁹⁴ Norsk institutt for skog og landskap: *Overvåking av jordbrukslandskap*, se http://www.skogoglandskap.no/temaer/jordbrukets_kulturlandskap/, lest 17.3.2013.

²⁹⁵ Norsk institutt for skog og landskap: *Hva er hensikten med 3Q?*, se http://www.skogoglandskap.no/faq/hensikt_3q/, lest 26.2.2013.

²⁹⁶ Norges offentlige utredninger 2002: 180–189.

²⁹⁷ Det kongelige miljødepartement 2001: *St.meld. nr. 42 (2000–2001) Biologisk mangfold – Sektoransvar og samordning*, se <http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/regpubl/stmeld/20002001/stmeld-nr-42-2000-2001-.html?showdetailedtableofcontents=true&id=194978>, lest 12.2.2013.

²⁹⁸ Norges offentlige utredninger 2002: 180–189.

området. Likevel settes det kun av begrensede statlige midler til formålet, på grunn av at det til nå ikke er gjennomført noen langsiktig systematisering av kulturarvens tilstand.²⁹⁹

Av like stor viktighet som utvikling og styrking av miljøovervåkingen som felt, er et adekvat register med stedfestet informasjon om kulturarven, som kan danne basis for overvåkingsarbeidet.³⁰⁰ Intensiv bruk av og endringer i landskapet som følge av vår tids krav om effektiv infrastruktur og arealbruk, har medført et stadig økende press på kulturarven. For å kunne ivareta kulturarv som ressurs, og for å oppnå de politiske intensjonene om en oppdatert og bærekraftig forvaltning av kulturarven, er det essensielt at man har en representativ oversikt over de eksisterende ressursene som skal forvaltes.³⁰¹ En av kulturminneforvaltningens største utfordringer er at den nåværende databasen over registrert kulturarv – *Askeladden* – kun inneholder en brøkdel av den eksisterende kulturarven.³⁰² Av den kulturarv som er registrert, kan man også se en klar tendens til en bredere registrering i tett befolkede områder. Denne mangelen på en systematisk oversikt, medfører at det finnes store, tomme felter på kulturminnekartet. Kulturarven er ofte også gitt feil lokalisasjon, i mange tilfeller med flere titalls meter.³⁰³

Gjennom Plan- og bygningsloven kan det stilles krav til miljøovervåking – enten som en generell bestemmelse eller som en reguleringsbestemmelse. Dette kan gjøres allerede på kommuneplannivå. Det kan være aktuelt å utstede et krav om dette, for å overvåke endringer av eller påvirkning på kulturarv som er lokalisert nært et tiltak som kan ha en negativ effekt på nettopp denne arven.³⁰⁴

Innen miljøovervåking benyttes en rekke overvåkingsprogrammer. Gjennom satellittovervåking, som har pågått siden 2002, kan man lokalisere kulturarv i åpent landskap. Dette er et samarbeidsprosjekt, som involverer blant annet NIKU og flere fylkeskommuner, rettet mot å utvikle et system for å identifisere og lokalisere områder med høy sannsynlighet for kulturarv. Innen planlegging vil dette gi viktig informasjon om eventuelt truet kulturarv. En annen form for overvåking er SEFRAK, som arbeider med overvåking av tap og endringer tilknyttet SEFRAK-registrerte bygninger. Det har også foregått en registrering av tap og

²⁹⁹ Det kongelige miljødepartement 2001.

³⁰⁰ Det kongelige miljødepartement 2005: kap. 8.4.4.

³⁰¹ Grøn, Ole & Loska, Anke 2002: *Development of methods for satellite monitoring of cultural heritage sites*, se http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_26704/1/hoeyteknologi_development_of_methods.pdf, lest 20.4.2013.

³⁰² Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt 6]: *Satellite monitoring of cultural heritage sites. A Norwegian pilot project*, se http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_27826/1/hoeyteknologi_satellitemonitoring_faktaark.pdf, lest 20.4.2013.

³⁰³ Grøn & Loska 2002.

³⁰⁴ Johansen 2010: 53, 96.

skader på fornminner siden 1997, der fornminner i 16 kommuner er under overvåking. Hensikten med dette arbeidet, er å få oversikt over årsaken til skadene, for dermed å kunne plassere ansvaret hos den ansvarlige sektor.³⁰⁵

Tradisjonelt feltarbeid medfører en risiko for at spor i grunnen overses. Ved en metode der feltarbeid integreres med bruk av satellitt eller 3D-skanning, kan man få en bredere registrering og større oversikt. Det finnes både nasjonale og internasjonale erfaringer med overvåking av kulturarv ved flybåren 3D-skanning, som kan benyttes for å identifisere, registrere og overvåke kulturarv.³⁰⁶ Som metode gir 3D-skanning mulighet for et overvåkingssystem med høy detaljeringsgrad, noe som kan medvirke til å oppdage risikoer og skader på et tidlig tidspunkt. I forbindelse med forskning og forvaltning tilknyttet kulturminnefeltet, er dette i ferd med å bli en fast metode.³⁰⁷ Et annet eksempel er den nevnte bruken av satellitt, som kan gi viktig informasjon om blant annet variasjoner i vegetasjonens dynamikk.³⁰⁸ NIKU samarbeidet i 2001 til 2002 med Direktoratet for kulturarv, støttet av Norsk romforskningssenter, om et pilotprosjekt for å utvikle en metode basert på bruk av satellitt for å registrere og overvåke kulturarv.³⁰⁹

I perioden 2006 til 2010 hadde NIKU tre strategiske instituttprogrammer, henholdsvis PRECARE, BY og CONSENSUS. Disse hadde flere sammenfallende overordnede målsetninger innen kulturminnerelatert forskning, blant annet temaet overvåkings- og undersøkelsesmetoder. Registrering av tilstand og overvåking av kulturminner og kulturmiljøer var sentralt innen alle programmene. De nasjonale miljømålene er essensielle i denne sammenheng, spesielt i henhold til tap av og skade på kulturarv, der miljøovervåking kan bidra med kunnskap som er viktig for å sette rammene for utvikling, evaluering og oppfølging av tiltak og virkemidler.³¹⁰

Ved å registrere endringer over tid, kan man tilegne seg kunnskap om kulturarvens tilstand og utvikling. En viktig forutsetning er at det ved førstegangsregistrering, eller på et så tidlig tidspunkt som mulig, utformes en tilstandsbeskrivelse som kan danne basis for å dokumentere tilstandsendringer over tid. Denne bør kombineres med analyser av årsakene som ligger til grunn for endringene. Denne kunnskapen danner et viktig grunnlag for på et tidlig tidspunkt å kunne varsle, rette opp, forebygge uønsket utvikling, samt legge til rette for

³⁰⁵ Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt – 4]: *Overvåkingsprogrammer*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Miljoovervaking/Overvakingsprogrammer/>, lest 17.4.2013.

³⁰⁶ Grøn & Loska 2002.

³⁰⁷ Sætren & Fløisand & Swensen & Skar (red.) 2010.

³⁰⁸ Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt 6].

³⁰⁹ Grøn & Loska 2002.

³¹⁰ Sætren & Fløisand & Swensen & Skar (red.) 2010.

avbøtende tiltak. Av den grunn er kartlegging et særdeles viktig redskap for miljøovervåking av kulturarv.³¹¹ En god oversikt vil i tillegg forenkle forholdet mellom planlegging og bevaring, samt bidra til lavere kostnader ved at hensyn kan tas tidlig i planleggingsprosesser. Med andre ord, i stor grad forenkle og bidra til en bærekraftig forvaltning av kulturarv.³¹²

9.1.1 Bygdø Kongsgård

Det er per i dag ingen miljøovervåking Bygdø Kongsgård, men parken er et godt eksempel på et omfattende område, der forvaltningen og vedlikeholdet av parken kunne forenkles ved bruk av overvåkingssystemer og indikatorer. Ved å innføre et overvåkingssystem kunne man få varsler om nødvendig vedlikehold på utsatte områder eller strukturer, der det i tillegg ville være mulig å installere kameraer for visuell vurdering som et tillegg til de data som overføres fra indikatorene. Ved bruk av overvåking kunne denne bidra til å iverksette tiltak til riktig tid og i riktig omfang, samt til å forebygge forfall i slik type park.

9.2 Miljøovervåking i Italia

Miljøovervåking av kulturarv har hovedsakelig hatt et fokus på bygninger, konstruksjoner og objekter. Det finnes ingen offentlige initiativ for overvåking av grøntanlegg, til tross for at det er utarbeidet teknologi som gjør dette mulig.

Miljøovervåking av kulturarv omtales ikke i Codice Urbani, og det gis heller ingen informasjon om dette feltet på nettsidene til MiBAC. Likevel finnes en overvåking av kulturarv, men denne er tilknyttet overvåking av verneaktiviteter som utføres av eksterne organer og av flyttbar kulturarv som oppbevares i museer.³¹³ Dette fokus på arkitektur og objekter underbygges blant annet av informasjon på nettsidene til DICAM – Dipartimento ingegneria civile, chimica, ambientale e dei materiali.³¹⁴

I artikkelen *Nuove Technologie per il Monitoraggio e la Gestione dei giardini storici* understrekes at det den siste tiden vært en økende utvikling innen systemer som kan benyttes i forvaltningen av den grønne kulturarven. De økende krav i samfunnet om tilgjengelighet og bruk av hele samfunnet – inkludert de historiske grøntanleggene – i tillegg til et press om en rasjonell økonomi, har sammen med de teknologiske fremskrittene bidratt til dette. Nye og

³¹¹ Sætren & Fløisand & Swensen & Skar (red.) 2010.

³¹² Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt 6].

³¹³ D'Amico: epost, 4.3.2013 og 14. 3.2013.

³¹⁴ DICAMs hovedformål er å utforme og utvikle avansert forskning innen alle sektorer for sivilingeniør, miljø og materialer.

bedre tjenester med mål om å rasjonalisere bruken av menneskelige og naturlige ressurser inspirerer utviklingen av ny teknologi. Det har blitt utført mange forskningsprosjekter, både nasjonalt og internasjonalt, som har bidratt til utviklingen av sensorer og systemer. Blant disse er systemet GARANTES, som er et resultat av forskning og utvikling av teknologi de siste ti årene, av CNR-IBIMET i Firenze.³¹⁵

GARANTES er et system hvor det benyttes et nettverk av ulike typer sensorer, i tillegg til kameraer, som er knyttet til en felles informasjonsbase – der de ulike komponentene forholder seg til en geografisk database (Geo-DB). Det originale ved systemet ligger i valget av prosedyrer, som er spesifikt utviklet for integrering av de ulike komponentene og som er i stand til å produsere konsistente vurderinger ut fra ulike forutsetninger og kriterier, samt å formidle denne informasjonen til sluttbrukeren i henhold til den tid og det oppsett som denne har valgt. Systemet har de følgende funksjoner;

- Fjernstyrt og visuell overvåking av den generelle tilstanden;
- Vurdering av risiko for alvorlig sykdom;
- Karakterisering av miljøet (risiko for frost, tørke, osv.);
- Planlegging av tiltak (vanning, gjødsling, plenklipping, beskjæring, karantenebehandlinger, osv.);
- Utforming av overvåkingsnettverk.³¹⁶

Systemets infrastruktur er bygget opp av et nettverk av sensorer som er koblet opp til en programmerbar datalogg, som kvalitetssikrer gyldigheten til data som sendes av sensorene før de overføres til systemets server. I tillegg kan systemet kontrollere driften av andre systemer på lokalt nivå, for eksempel det å sende alarmer eller ved å virke direkte inn på komponenter som magnetventiler for vanning. Antall målepunkter og frekvens av målinger tilpasses det enkelte grøntanleggets behov.³¹⁷

Et annet sentralt element i overvåking av historiske hager, ved siden av nettverkets utforming, er områdets utforming. Dersom området er svært stort eller morfologisk komplekst, kan det medføre en utfordrende oppgave i utplasseringen av sensorene. Spesielt dersom området er preget av en rekke mikrosoner som sameksisterer. Andre relevante elementer som må tas hensyn til ved utplassering av sensorer er vegetasjonens karakteristikk

³¹⁵ Romani, Maurizio & Rapi, Bernardo & Battista, Piero & Mati, Francesco & Bacci, Laura 2012: "Nuove Tecnologie per il Monitoraggio e la Gestione dei giardini storici" i *SCIRES-IT*, nr. 2/1, CASPUR-CIBER Publishing: 105–120.

³¹⁶ Romani & Rapi & Battista & Mati & Bacci 2012: 105–120.

³¹⁷ Romani & Rapi & Battista & Mati & Bacci 2012: 105–120.

og antall arter, tilstedeværelse av risiko og sykdommer, samt stedets morfologiske egenskaper. I tillegg til sensorer kan det settes ut kameraer, som tillater en visuell fjernkontroll av området i sin helhet eller av bestemte elementer av interesse (som f.eks. spesifikke typer vegetasjon). Kameraene er koblet opp til serveren via internett, og de innsamlede bildene kan reduseres og sendes til sluttbrukeren for en umiddelbar verifisering og kontroll av vegetasjonens generelle helsetilstand – som en komplettering av sensorenes registrerte informasjon.³¹⁸

Historiske hager og parker er i denne sammenheng ansett som komplekse grøntanlegg, preget av sameksistens av vegetasjon med ulik sårbarhet, atferd og behov – som plen, roser, hekker, trær, blomsterbed, bunndekkerne, busker, osv. I disse tilfellene kan systemet innen hvert homogene område innstilles i henhold til et sett kriterier, for dermed å kunne benytte de riktige analyser for å gi informasjon om jord, klima, vegetasjonen og forvaltningskrav. Med kunnskap om disse elementene kan man iverksette de riktige tiltakene til rett tid, og dermed unngå at det oppstår kritiske tilstander. For eksempel kan man kontrollere og styre vanningen, ved å bruke systemer som integrerer sensorer som gjør det mulig å optimalisere vanningsfrekvensen og mengden vann som skal fordeles, og som i tillegg varsler dersom det vannes for lite eller for mye. Et annet eksempel er frostvarsling, ved bruk av sensorer som måler temperatur, luft- og jordfuktighet, og ut fra disse data produserer en risikovurdering som varsler dersom det er risiko for frost. På denne måten kan man gripe inn med tiltak før skade forårsakes. I tillegg kan man varsles om risiko for sykdom. Til enhver tid kan den informasjon sensorene overfører kontrolleres ved en visuell kontroll. Systemet er fortsatt under utvikling, og kan per i dag sende varsel og gi generell informasjon om helsetilstanden til det overvåkede området. Foreløpig er nett-tilgangen til systemet tillagt biofuturo.net, hvor kun autoriserte partnere har tilgang.³¹⁹

GARANTES systemet er utviklet for å bistå forvaltere av historiske grøntanlegg (private og offentlige), samt for å bidra til å utvikle et effektivt nettverk for miljøovervåking. Data som samles inn fra nettverket benyttes til en første vurdering av den generelle tilstanden, og settes i direkte sammenheng med anleggets behov. Systemet kan gi prognoser på kort og mellomlang sikt, det kan sende varsler som gjør det mulig å iverksette forebyggende bevaringstiltak for vegetasjonen slik at man kan unngå morfologiske endringer eller totalt forfall. Informasjon som samles inn gjøres tilgjengelig for forvalteren. På sikt er målet med systemet å svare på utfordringer knyttet til rasjonalisering av tiltak og optimalisering av

³¹⁸ Romani & Rapi & Battista & Mati & Bacci 2012: 105–120.

³¹⁹ Romani & Rapi & Battista & Mati & Bacci 2012: 105–120.

ressursbruken (både naturlige og menneskelige), samt gi veiledning og informasjon om faktiske behov og muligheter for tiltak eller behandling.³²⁰ Systemet er foreløpig en prototype, men viser stort potensial for bruk og til hjelp innen forvaltning av historiske grøntanlegg – inkludert historiske hager og parker.³²¹

9.2.1 Parco Durazzo Pallavicini

Per i dag er det ingen miljøovervåking av parken. Likevel er den et godt eksempel på et omfattende område, der forvaltningen og vedlikeholdet av parken kunne forenkles ved bruk av overvåkingssystemer og indikatorer. Ved å innføre et overvåkingssystem kunne man få varsler om nødvendig vedlikehold på utsatte områder eller strukturer, der det i tillegg ville være mulig å installere kameraer for visuell vurdering som et tillegg til de data som overføres fra indikatorene. Ved bruk av overvåking kunne denne bidra til å iverksette tiltak til riktig tid og i riktig omfang, samt til å forebygge forfall i en så vidstrakt park.

9.3 Utbrodering – miljøovervåking i Norge og Italia

Miljøovervåking er uten tvil et meget nyttig verktøy i arbeidet med å bevare den grønne kulturarven, spesielt ettersom historiske grøntanlegg er komplekse helheter bestående av både natur og kultur. Likevel er miljøovervåking i veldig liten grad, om noen, benyttet i tilknytning til grøntanlegg, noe som gjelder både for Norge og for Italia. Tross dette, viser det seg at teknologien på feltet er i rivende utvikling og stadig gir muligheten for overvåking av grøntanlegg et bredere spekter. Med andre ord foreligger et stort potensial innen dette feltet, noe som gjenspeiles i det følgende, der både muligheter og utfordringer tas opp.

Miljøovervåking er et viktig middel for å kunne vurdere graden av måloppnåelse innenfor kulturminneforvaltningen. Det er et komplekst fagfelt, der Riksantikvaren arbeider for å styrke og utvikle dette, et arbeid der de baserer seg på kompetanse innen ulike fagmiljøer. For å kunne benytte miljøovervåking på en tilfredsstillende måte i henhold til historiske grøntanlegg, er det grunnleggende å utvikle systemer og indikatorer som er adekvate. En slik utvikling er kostbart, og det blir dermed et spørsmål om tilgjengelighet av økonomiske ressurser og prioriteringer.

³²⁰ Romani & Rapi & Battista & Mati & Bacci 2012: 105–120.

³²¹ Romani & Rapi & Battista & Mati & Bacci 2012: 105–120.

I Italia er miljøovervåking av kulturminner lite omtalt, og nevnes ikke i Codice Urbani eller på nettsidene til MiBAC. Av informasjon funnet på nettsidene til DICAM kan man trekke den slutning at miljøovervåking i henhold til kulturarv, i hovedsak er rettet mot arkitektoniske strukturer, kunstobjekter og museumsgjenstander. Med andre ord inkluderes ikke de historiske grøntanleggene, og prioriteres heller ikke innen dette arbeidet. Ved at det ikke føres noe tilsyn med grøntanleggenes tilstand, svekkes forvaltningen av disse, og vil over tid kunne medføre forringelse eller uopprettelig skade.

Dette kan peke i retning av at Riksantikvaren, sett i forhold til MiBAC, har en tydeligere linje overfor miljøovervåking, med blant annet en strategi knyttet til 2020-målene, både for utvikling innen feltet og for hvordan resultatene fra overvåkingen skal benyttes, der miljøovervåking vil vise graden av måloppnåelse for 2020-målene og i hvilken grad Norge er i stand til å gjennomføre sine internasjonale forpliktelser i henhold til bevaring av kulturarv.

Både Norge og Italia viser et tydelig potensial for miljøovervåking. I Italia finner man dette uttrykt gjennom utviklingen av det beskrevne systemet GARANTES, som åpner for muligheten til en fjernstyrt, visuell overvåking av historiske grøntanlegg, som kan bidra til en forbedret forvaltning av disse ved at risikoutvikling kan oppdages tidlig og adekvate tiltak iverksettes. Andre teknologisk muligheter er 3D-skanning og bruk av satellitt. Alt dette vil kunne bidra til å hjelpe involverte innen kulturminneforvaltningen i arbeidet med å bevare historiske grøntanlegg. Men til tross for teknologiens overlegenhet overfor mennesket på enkelte plan, som oppdagelse av skjulte strukturer under jorden, er den menneskelige faktor stadig viktig innen feltarbeid og for å etterkontrollere de data som hentes inn ved hjelp av teknologi. En kombinasjon av den menneskelige faktor og teknologi er med andre ord nødvendig.

Den største utfordringen for å kunne gjennomføre miljøovervåking av historiske grøntanlegg, synes å være mangelfulle basisregistre. I både *Askeladden* og *Vincoli del rete* finnes det som eksempel ingen registrering av kulturminnenes tilstand. Selv om dette skulle finnes registrert andre steder, vil tilgjengeligheten til denne informasjonen derfor være mindre og vanskeligere oppnåelig. Miljøovervåking uten tilstandshistorie, blir kun en kontroll av nåværende tilstand.

Med et basisregister og fullverdige metoder for miljøovervåking på plass, kan miljøovervåking bidra til å gi svar på forhold knyttet til årsak og virkning, som er essensielle for å se på hvordan historiske grøntanlegg skal forvaltes, og samtidig kunne peke på hvordan forvaltningen og politikken tilknyttet grøntanlegg kan ha bidratt til å forringe eller skade disse. Sammen kan basisregistre og resultater fra miljøovervåking danne grunnlaget for

utvikling av en kunnskapsbase, som – når fullverdige metoder innen feltene er på plass – vil forenkle forholdet mellom planlegging og bevaring, og ikke minste bidra til en kostnadseffektiv forvaltning ettersom utfordringene møtes på et tidlig tidspunkt.

Av metoder og indikatorer for bruk innen miljøovervåking, er det viktig at man også ser til den teknologi som alt er utviklet på feltet, som GARANTES systemet. Når prototypen er ferdig utviklet, kan denne benyttes i tilknytning til overvåking av historiske hager, både i Norge og i Italia. Dersom et internasjonalt samarbeid tilknyttet dette ble vektlagt, kunne utviklingen få en rask økning, samtidig som det kunne bidra til lavere kostnader. Tross nasjonale forskjeller, er det sannsynlig at den teknologi som utvikles internasjonalt vil kunne tilpasses ulike land og ulike historiske grøntanleggs behov.

9.3.1 Bygdø Kongsgård

Ved miljøovervåking av parken kan dette bidra til å forebygge tilstander som vil ha en negativ effekt på grøntanlegget og dens helhet. I perioden da stattholdere og stiftamtmenn forvaltet anlegget, ble det ved fraflytting foretatt en takstvurdering – en form for tidlig overvåking av forvaltningen. Ved å gjeninnføre overvåking av anlegget, vil man i stor grad kunne effektivisere og forenkle forvaltningen av Bygdø Kongsgård som nasjonalt kulturminne. I tillegg kan overvåking bidra til å skape en bevissthet omkring de tiltak forvaltermyndigheten foretar seg. Dette vil gjøre forvaltningen av grøntanlegget i større grad gjennomiktig, slik at man kan gå tilbake å se hvilke tiltak som er gjort på hvilket grunnlag, og se den direkte konsekvensen av dette. Dermed vil man skape en økt bevissthet om de tiltak man iverksetter eller ikke, og hva dette på lang sikt betyr for grøntanleggets tilstand.

9.3.2 Parco Durazzo Pallavicini a Pegli

Miljøovervåking av parken på et tidligere tidspunkt, kunne bidratt til å sette større press på Genova kommune, slik at de hadde overholdt sine forpliktelser i henhold til forutsetningen for donasjonen. Ved bruk av overvåking ville bruddene på denne forpliktelsen fremstått som tydeligere og «opp-i-dagen» slik at befolkningen klart kunne oppdage det. Likevel, dette hadde naturlig nok krevd at opplysninger fra miljøovervåkingen ble gjort tilgjengelig for allmennheten.

Overvåking av parken kan i dag også bidra til å øke presset på kommunens forvaltning og oppfølging av parken, slik at den ikke entrer inn i en ny periode med forfall. Ved å tilgjengelig gjøre resultater fra overvåkingen kan man som nevnt bidra til å engasjere allmennheten i parkens ve og vel, og bringe frem pådrivere som kan bidra til å legge et jevnt press på kommunen og dens forvaltning av historiske grøntanlegg.

10 KONKLUSJON

10.1 Konklusjon – forvaltning og lovverk

Det nasjonale lovverket i både Norge og i Italia har i lengre tid hatt føringer for forvaltningen av kulturarv, der hovedfokus har ligget på objekter, bygg og arkitektoniske strukturer. Den grønne kulturarven ikke vært ansett som kulturarv på lik linje med den øvrige, men gjennom ulike nasjonale lover og internasjonale retningslinjer er de historiske grøntanleggene i ferd med å få sin rettmessige plass.

En utfordring i det eksisterende lovverket i begge land, er den makten kommunene besitter ettersom de har ansvar for både vern og stedsutvikling innen sitt geografiske område. Kombinert med manglende kompetanse i forhold til forvaltning av historiske grøntanlegg og økonomiske interesser, medfører dette ofte at de kortsiktige, økonomiske interessene vinner – til tider i stor grad på bekostning av kulturarven. I et slikt klima vil de urbane strukturene stadig spise seg inn på de historiske grøntanleggene, noe som svært ofte medfører at den opprinnelige konteksten grøntanlegget ble utformet i, går tapt.

Som eksempel kan man se til Genova i Italia, der en rekke storslåtte hageanlegg i tilknytning til villaer, ble utformet med en direkte forbindelse til havet. Denne forbindelsen er i dag i de aller fleste tilfeller tapt, grunnet urbane strukturer. Slike oppstykkinger av historiske grøntanlegg – som dermed også forringer den opprinnelige funksjonen og meningen – kan til dels unngås ved bruk av innsigelse fra det regionale forvaltningsnivå. Dette forekommer sjeldent, på grunn av manglende kompetanse eller ressurser.

I den forbindelse anses et fremtidig mål å være å styrke kompetansen på alle nivåer, med spesiell vekt på det kommunale nivå. For en utvikling av kompetanse på kommunenivå, må kompetansen på de øvrige nivåer være tilfredsstillende, noe som vil kreve økonomiske ressurser så vel som menneskelige. Det er rimelig å tro at en eventuell økt kompetanse også vil avdekke mangler og behov innen dagens kulturminneforvaltning, som igjen er avgjørende for den grønne kulturarvens fremtid. Både Norge og Italia har et synlig behov for økt kompetanse på alle forvaltningsnivåer i henhold til historiske grøntanlegg, der økonomiske ressurser i stor grad er en medvirkende årsak til at dette ikke finner sted.

I Italia er det opprettet et organ kalt Soprintendenze, med en funksjon noe tilsvarende den norske fylkeskonservatorens. En essensiell forskjell er at Soprintendenze i tillegg fungerer som et tilsynsorgan for kulturminneforvaltningen, som overser at lovverk følges og at historiske grøntanlegg vedlikeholdes – og har dermed en bredere rolle enn

fylkeskonservatoren. Likevel er det rettet lite fokus på grøntanlegg spesifikt. I Norge var det først med ansettelsen av Mette Eggen at det kom en økt satsing på de grønne kulturminnene, men en del av tiltakene er lite videreført og det ble heller ikke foretatt noen glidende overgang der Eggen kunne videreføre sin kunnskap til en etterfølger i samme rolle. Både i Norge og i Italia kan det derfor synes som om fylkeskonservatorer og Soprintendenze har lite spesifikt fokus på historiske grøntanlegg – der disse har et stort potensiale for den fremtidige forvaltningen av de historiske grøntanleggene.

Den statlige organiseringen i Italia har skapt et klart skille mellom natur- og kulturforvaltningen, der disse er lagt til hver sine departementer. Til tross for dette, er landskap en integrert del av den italienske kulturminneloven Codice Urbani – i betydning av miljø eller naturlig kontekst. Dette åpner for å integrere naturverdier i forvaltningen av kulturverdiene. Likevel gjøres dette i liten grad i praksis, der det som oftest utføres punktvern fremfor områdevern. En fordel er at alle lover tilknyttet kulturminneforvaltningen er samlet i en helhetlig lovtekst. Det er også i Norge et klart skille mellom natur- og kulturforvaltningen, uten at landskap i så tydelig grad er en integrert del av lovverket. Kulturminneloven har likevel muligheten til å omfatte naturverdier, blant annet gjennom vern av kulturmiljø. En utfordring for den norske kulturminneforvaltningen er at den må forholde seg til flere lover – henholdsvis Kulturminneloven, Plan- og bygningsloven og Naturmangfoldloven. Disse lovene er i noen grad samstemte, men tross dette kunne det forenkles forvaltningen om Norge, som Italia, samlet alt lovverk i en helhetlig lovtekst.

10.2 Konklusjon – registrering

Kartlegging av historiske grøntanlegg er ikke i seg selv tilstrekkelig, dersom den innsamlede informasjonen ikke gis noen praktisk bruksverdi. Et eksempel på dette er om data betraktes som usikre, der man da må bruke tid på å kvalitetssikre – eller i verste fall, at ukorrekte data blir benyttet i forvaltningsarbeidet.

I Norge er historiske grøntanlegg i liten grad kartlagt, der hovedvekten per i dag er på gjennomgåelse av eldre registreringer for innleggelse i database. Det foretas noen nyregistreringer, i tillegg til utprøving av metoder for best mulig kartlegging. Av de historiske grøntanlegg som er registrert og innført i databasen *Askeladden*, er disse i liten grad tilgjengelige ettersom datasystemet ikke innehar en enkel og rask funksjon for å få oversikt over disse. Også i Italia er det relativt nylig påbegynt systematisering og registrering av historiske grøntanlegg i database, ut fra eldre registreringer. Det foretas også nyregistreringer

i noen grad, der en standardisert metode ligger til grunn. Denne metoden benyttes i tillegg for overføring av informasjon fra eldre registreringer til database. Disse data legges inn i ulike databaser, der *SIGEC* er en kunnskapsbank til bruk for kulturminneforvaltningen. Derimot finnes *Vincoli in rete*, som er en offentlig versjon, der denne i stor grad har noen av de samme utfordringene som *Askeladden* og derfor oppleves som ikke tilfredsstillende. Det synes som at et gjennomgående trekk for registreringsarbeidet i Norge og i Italia, er at de innsamlede data ofte anses som usikre og derfor må etterprøves. Dette synes å være et resultat av at 1) det ikke finnes noen standard for innsamling av data om historiske grøntanlegg, og 2) at data om historiske grøntanlegg inneholder en grad av subjektivitet. En annen viktig faktor er at de fleste registreringene er utført over et godt århundre, noe som medfører at svært ulike vurderinger og perspektiver ligger til grunn.

Det er i den sammenheng rimelig å anta at det er et stort behov for en internasjonal standard for kartlegging av historiske grøntanlegg, på generell basis. ICOMOS har i noen grad arbeidet med å utvikle dette, men foreløpig ligger ingen standardisert metode klar. I mellomtiden, mens prosessen med registrering og gjenregistrering pågår, finner forringelse og tap av grønne kulturminner sted. Ved en internasjonal satsing på området, med økt tilgangen på ressurser, kompetanse og metoder, vil man kunne forhindre dette. Gjennom å utvikle et internasjonalt samarbeid, vil man kunne dra veksler på andre nasjoners tidligere erfaringer, utvikling av kompetanse og metoder kan få en lavere kostnad, samt oppnå et bedre kunnskapsgrunnlag og forståelse for ulike nasjoners utfordringer på området.

Slik kartleggingen er organisert i både Norge og i Italia per i dag, har de innsamlede data en begrenset bruksverdi. Dette med et mulig unntak av *SIGEC* – som ikke har vært mulig å brukerteste. Dette medfører at den grønne kulturarven fremdeles ikke tas hensyn til i nødvendig utstrekning, som igjen kan føre til at en rekke historiske grøntanlegg i nær fremtid vil forringes eller gå tapt. Kun gjennom en økt satsing på dette feltet, sammen med effektive virkemidler for vern, kan de grønne kulturminnene sikres for fremtidige generasjoner.

10.3 Konklusjon – restaurering

Ved å bevare eldre deler og levninger fra tidligere samfunn kan man innhente kunnskap om og oppnå en viss forståelse for fortiden. I tillegg har disse sporene en viktig opplevelsesverdi. I den sammenheng er det i lengre tid lagt fokus på vern av selve kulturarven, der konteksten

er blitt glemt. I vår egen tid er dette endret, med et skiftende perspektiv der konteksten til kulturarv forstås som av betydning for opplevelsen og forståelsen av denne.

Italia har i en restaureringshistorie som går langt tilbake i tid, der begrepet og perspektivet på dette feltet har endret seg gjennom århundrene. Likevel var det først fra 1980-tallet at restaurering av historiske grøntanlegg ble lagt vekt på, noe som i hovedsak skyldtes opprettelsen av Firenze-charteret. Charteret understreker at ingen epoke skal fremheves på bekostning av andre, noe som fremstår som et viktig prinsipp i både Italia og Norge. Italia har flere eldre hager enn Norge, noe som medfører store vanskeligheter for hvilke prioriteringer som skal foretas ved en restaurering. Både sett i forhold til hvilke anlegg som skal underlegges restaurering, og hvilken epoke som skal være den førende for restaureringsarbeidene. Dette er et subjektivt arbeid, som i noen grad derfor vil være farget av beslutningstageren. I tillegg vil det som oftest være den siste epoken i anlegget som i størst grad vil gjøre seg gjeldende, siden det finnes flest spor etter denne.

Både Norge og Italia legger stor vekt på et tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag – med utforming av en restaureringsplan – før eventuelle restaureringsarbeider iverksettes. Den italienske kulturminneloven Codice Urbani presiserer et krav om at de utførende skal være statlig godkjent innen feltet, for en best mulig ivaretagelse av kulturarven. Dette fremstår som en anbefaling innen det norske kulturminnevernet, men ikke som et spesifikt krav. For Italia har dette medført at en rekke restaureringsarbeider ikke er blitt utført, på grunn av manglende økonomiske og menneskelige ressurser. Dermed forfaller mange av de registrerte historiske grøntanleggene. Også i Norge er det en mangel på fagfolk, der mye kunnskap tilknyttet restaurering er i ferd med å gå tapt som følge av dette. Mangelen på menneskelige ressurser kan i Norge ha ført til at anlegg er restaurert uten av de utførende har tilstrekkelig kompetanse til å utføre oppgaven, noe som igjen kan ha ført til skader på grøntanlegget.

Restaureringsarbeider overses i Italia av Soprintendenze, men på grunn av den økonomiske situasjonen i landet er det mulig at dette vektlegges i liten grad. Det er også økonomisk knapphet i Norge i forbindelse med restaurering av historiske grøntanlegg, der fredet kulturarv generelt prioriteres.

Et annet aspekt er at kun en brøkdel av de historiske grøntanleggene er registrert og at det i noen grad er tilfeldig hva som er fredet, noe som kan være svært uheldig. Dette utgjør en utfordring for kulturminneforvaltningen, da det blir vanskelig å prioritere hvilke historiske grøntanlegg som skal få ressurser.

Det kan synes som en større grad av internasjonalt samarbeid innen feltet ville være en fordel, der man kan dra veksel på andre nasjoners erfaringer, felles utvikling av metoder,

teknikker og kompetanse – noe som igjen ville være kostnadseffektivt for alle involverte parter.

10.4 Konklusjon – miljøovervåking

Miljøovervåking av komplekse helheter som historiske grøntanlegg er lite benyttet, både i Norge og Italia. Innen dette feltet er det et stort potensial for rask utvikling, med utgangspunkt i den eksisterende teknologien. Miljøovervåking kan også være et verktøy når en vurdering av graden av måloppnåelse skal gjøres, men på samme tid er utvikling og bruk av slik teknologi fremdeles kostbart.

Interessen for miljøovervåking av historiske grøntanlegg er mindre synlig i Italia enn i Norge, og synes heller ikke å være et satsingsområde. Dette bidrar til å svekke forvaltningsarbeidet med grønn kulturarv, noe som kan resultere i forringelse og tap.

De teknologiske mulighetene er store i begge land, der man har systemer som GARANTES, bruk av 3D og satellitt. Innføring av miljøovervåking vil være et stort bidrag til de som besitter kompetanse innen bevaring av historiske grøntanlegg, og disse bør også i stor grad være bidragsytere for fremtidig teknologisk utvikling tilknyttet overvåking av grønne kulturminner. Likevel er det viktig at det utformes et samspill mellom menneske og bruk av teknologiske hjelpemidler, ettersom teknologi alene ikke kan stoles på.

Samsillet mellom registreringer, teknologi og kompetanse utgjør et viktig verktøy for å kunne arbeide målrettet innen kulturminneforvaltningen. Ved mangelfulle oversiktsregistre eller ved vanskelig tilgjengelig informasjon, vil dette kunne innvirke på de prioriteringer som tas innen forvaltningen. Et slikt samspill vil også kunne bidra til å forenkle forvaltningsarbeidet og være kostnadseffektivt på lang sikt. Også i dette tilfellet kan et fremtidig internasjonalt samarbeid på feltet medføre kostnadseffektive løsninger, både i forhold til bruk av menneskelige og økonomiske ressurser.

10.5 Siste kommentarer

I sum kan man se at det er et økende fokus på forvaltning, registrering, restaurering og overvåking av historiske grøntanlegg. Faren er at utviklingen innen kulturminnevernet har et langsommere tempo enn forfallet som truer den grønne kulturarven. Innen de fire punkter

omhandles, er kompetanse og økonomi gjengående mangler for at kulturminnevernets funksjon skal være tilfredsstillende.

11 KILDER OG LITTERATUR

Artsdatabanken.no 2013: *Forside*, se <http://artsdatabanken.no/frontpageAlt.aspx?m=2/>, lest 13.1.2013.

Berg, Sveinung Krokann & Sognæs, Johanne & Hvinden-Haug, Lars Jacob 2011: *DIVE-analyse Rjukan næringspark*, se <http://www.tinn.kommune.no/nb-no/nyheter/2011/mars/~media/Tinn/Naering/NIKU%20Rapport%20DIVE%20analyse%20Rjukan%20Outkast%201603.ashx/>, lest 17.2.2013.

Bertoncini, Lara: *I Giardini Storici: strumenti legislativi e Carte per la tutela ed il restauro*, (Università di Pisa), se http://mailbox.agr.unipi.it/guest1/gevup/elaborati/AA0506/03_Giardini_Storici.pdf, lest 3.2.2013.

Boaz, Joel 2012: «Kunnskapsløftet», i Wolland, Siri (red.): *Alle Tiders 2012*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Publikasjoner/>, lest 12.2.2013.

Boscarino, Salvatore & Prescia, Renata 1999: *Sul restauro architettonico: saggi e note*, Milano: FrancoAngeli.

Brandi, Cesare 1977: *Teoria del restauro*, Torino: Einaudi.

Bruun, Magne 2007: *Norske hager gjennom 1000 år*, Oslo: Andresen & Butenschøn.

Cavi, Fabio & Ghigino, Silvana 1998: *Villa Pallavicini a Pegli – l'opera romantica di Michele Canzio*, Genova: Sagep.

Cerofolini, Alessandro: “Tutela del paesaggio», i *SILVÆ*, nr. 1/2, se http://www.giglioelbaitaliano.it/attachments/article/81/tutela_del_paesaggio.pdf/, lest 24.3.2013.

- Christensen, Arne Lie 2009: «Kulturminneår til forvirring», i *Fortidsvern*, nr. 34/2, Oslo: Foreningen.
- Comune di Verona 2007: *Norme per la gestione, la salvaguardia e l'incremento dei giardini e del patrimonio verde pubblico*, se http://www.comune.verona.it/media/ComVR/Cdr/Lav_pub-dir_are/NormeGestioneVerdePubblico.pdf, lest 20.2.2013.
- Council of Europe 1985: *Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe [Granadakonvensjonen]*, se <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/121.htm>, lest 1.2.2013.
- Council of Europe 1992: *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage [Maltakonvensjonen]*, se <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/143.htm>, lest 1.2.2013.
- Council of Europe 2000: *European Landscape Convention*, se <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/176.htm>, lest 18.2.2013.
- Council of Europe 2005: *Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*, se http://www.unic.pt/images/stories/publicacoes1/Framework_Cov_Cult_Heritage.pdf, lest 8.2.2013.
- Det kongelige miljødepartement [årstall ikke oppgitt]: *Kulturminner og kulturmiljø*, se <http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/tema/kulturminner.html?id=1198>, lest 1.5.2013.
- Det kongelige miljødepartement 2001: *St.meld. nr. 42 (2000–2001) Biologisk mangfold – Sektoransvar og samordning*, se <http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/regpubl/stmeld/20002001/stmeld-nr-42-2000-2001-.html?showdetailedtableofcontents=true&id=194978>, lest 12.2.2013.
- Det kongelige miljødepartement 2005: *St.meld. nr. 16 (2004–2005) Leve med kulturminner*, se

- <http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20042005/016/PDFS/STM200420050016000DDPDFS.pdf>, lest 8.2.2013.
- Det kongelige miljødepartement 2007: *St.meld. 26 (2006–2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand*, se <http://www.regjeringen.no/pages/1971944/PDFS/STM200620070026000DDPDFS.pdf>, lest 8.2.2013.
- Dietze-Schirdewahn, Annegreth & Jørgensen, Karsten: *Samlingen etter Karen Reistad (1900-1994) er ordnet*, se http://www.umb.no/statisk/ilp/ILP%20FORSKNINGSGRUPPER/Historie%20og%20grønn%20kulturarv/webpresentasjon_reistad.pdf, lest 19.2.2013.
- Dietze-Schirdewahn, Annegreth 2010: «Mellom natur og kultur – hagekunst i et historisk perspektiv», i *PLAN*, nr. 3-4, Oslo: Universitetsforlaget.
- Direktoratet for naturforvaltning 2012: *Kven er vi?*, se http://www.dirnat.no/om_direktoratet_for_naturforvaltning/, lest 12.2.2013.
- Direzione Generale per i Beni Architettonici e Paesaggistici [årstall ikke oppgitt – 1]: *Carte di Firenze*, se <http://151.1.141.125/patrimonio/giardini/carta/index.html>, lest 30.2.2013.
- Direzione Generale per i Beni Architettonici e Paesaggistici [årstall ikke oppgitt – 2]: *Tutte le soprintendenze*, se http://151.1.141.125/organizzazione/sopr_risult.asp?r=s, lest 1.5.2013
- Eggen, Mette 1999: «Hagekunsten, kulturminnevernet og de folkelige hagene. Hagetradisjoner i Melbu i Nordland», i Eggen, Mette & Geelmuyden, Anne Katrine & Jørgensen, Karsten (red.): *Landskapet vi lever i – festskrift til Magne Bruun*, Oslo: Norsk arkitekturforlag.
- Eggen, Mette 2008: «Å rekonstruere en historisk hage – umulig eller bare enormt utfordrende?», i Haas, Jonas & Haas, Hanne R.: *Medeltida Trådgård*, seminarrapport nr. 5, Jönköping: Jönköpings läns museum.

Eggen, Mette 2012: «Riksantikvaren og de historiske grøntanleggene», i Magerøy, Ingeborg (red.): *Årbok 2012*, Oslo: Fortidsminneforeningen.

Eriksson, Anna-Lena 2010: «Kulturminner for alle», i *Fortidsvern*, nr. 35/4, Oslo: Foreningen.

Fjelden, Ola H. 2010: «Om mål og verdier», i *Fortidsvern*, nr. 35/1, Oslo: Foreningen.

Flammia, Ezio 2001: *Coscienza del Restauro*, se <http://www.inforestauro.org/coscienza-del-restauro.html?start=4/>, lest 28.3.2013.

Fredriksen, Bjørn Anders 2011: «Å spore historiens grønne tråd», i *Nicolay: arkeologisk tidsskrift*, nr. 3, Oslo: Nicolay: arkeologisk tidsskrift.

Fredriksen, Bjørn Anders 2012: *Realiseringen av folkeparken på Bygdø kongsgård: en studie i 1800-tallets landskapskunst*, Ås: Institutt for landskapsplanlegging, Universitetet for miljø- og biovitenskap.

Fylkesmannen: *Arealforvaltning*, se <http://www.fylkesmannen.no/Plan-og-bygg/Arealforvaltning/>, lest 15.2.2013.

Giæver, Ole Peder 2013: *Pusser opp Pompeii*, se <http://www.abcnyheter.no/reise/2013/02/06/pusser-opp-pompeii/>.

Godal, Jon Bojer 2004: «Restaurering og autentisitet», i *Årbok (Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring)*, Oslo: Foreningen.

Grue, Unni Dahl (red.) 1993: *Ta vare på gamle hager*, Ås: Statens fagtjeneste for landbruket/Hageselskapet.

Grøn, Ole & Loska, Anke 2002: *Development of methods for satellite monitoring of cultural heritage sites*, se http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_26704/1/hoeyteknologi_development_of_methods.pdf, lest 20.4.2013.

Harby, Sjur 2010: «Norsk kulturminnevern: - Apolitisk, vanstyrt og fortiet», i *Fortidsvern*, nr. 35/3, Oslo: Foreningen.

Hennissen, Grete Kristin 2012: *Landskapsarkitekturarkiv digitaliseres*, se <http://www.arkitektnytt.no/landskapsarkitekturarkiv-digitaliseres>, lest 19.2.2013.

Holme, Jørn 2006: «Kulturminnevern: et tilbakeblikk og noen tanker om utfordringer framover», i *Fortidsvern*, nr. 31/4, Oslo: Foreningen.

Holme, Jørn 2010: «Kommentar fra riksantikvaren», i *Fortidsvern*, nr. 35/4, Oslo: Foreningen.

Holmene, Ulf 2002: «Landets verdifulle kulturminner og – miljøer – eller nasjonale monumenter og historiske minnesmerker» i *Årbok (Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring)*, nr. 156, Oslo: Foreningen.

ICOMOS: *The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments – 1931*, se <http://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments/>, lest 23.4.2013.

ICOMOS: *Internasjonale chartre*, se http://www.icomos.no/cms/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=39&Itemid=74, lest 18.2.2013.

Istituto Centrale per il catalogo e la documentazione 2011: *In Primo Piano*, se <http://www.iccd.beniculturali.it/index.php?it>, lest 2.3.2013.

Istituto Centrale per il catalogo e la documentazione 2012: *Materiali dell'Archivio*, se <http://www.iccd.beniculturali.it/index.php?it/162/materiali-dellarchivio/>, lest 2.3.2013.

- Istituto Centrale per il catalogo e la documentazione 2013: *Archivio schede di catalogo*, se <http://www.iccd.beniculturali.it/index.php?it/153/archivio-schede-di-catalogo/>, lest 2.3.2013.
- Johansen, Kristine (red.) 2010: *Veileder - Kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Plan- og bygningsloven*, se http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_26100/1/kulturminner_miljoer_landskap_veileder.pdf, lest 13.2.2013.
- Kadluczka, Andrzej (red.): *Le Carte del Restauro*, se http://www.unirc.it/documentazione/materiale_didattico/597_2010_253_8833.pdf, lest 12.2.2013.
- Krøgli, Svein Olav & Puschmann, Oskar & Eiter, Sebastian & Wallin, Hanne Gro & Dramstad, Wenche E. 2012: *Langtidsovervåking av fredete kulturmiljøer - forslag til metode*, se http://www.skogoglandskap.no/publikasjon/langtidsovervaking_av_fredete_kulturmiljoer_forslag_til_metode/, lest 8.3.2013.
- Landskap i plan 2007: *Landskapskonvensjonen i Hordaland*, se <http://www.landskapiplan.no/hovedEnkel.aspx?m=38289>, lest 25.5.2013.
- Larre, Sten Sture 2010: «Krever virkemidler som virker», i *Fortidsvern*, nr. 35/1, Oslo, Foreningen.
- L'Istituto Superiore per la Protezione e la Ricerca Ambientale: *Convenzione per la Protezione del Patrimonio Mondiale Culturale e Naturale*, se <http://www.isprambiente.gov.it/it/temi/biodiversita/accordi-multilaterali/globali/convenzione-per-la-protezione-del-patrimonio-mondiale-culturale-e-naturale/>, lest 1.2.2013.
- lokalhistoriewiki.no: *Bygdøy, fra ladegård til kongsgård*, se http://lokalhistoriewiki.no/index.php/Bygd%C3%B8y,_fra_ladeg%C3%A5rd_til_kongsg%C3%A5rd, lest 1.5.2013.

Lorusso, Salvatore & Gentile, Maria Teresa & Prestileo, Fernanda 2004: *Storia del Restauro*, se <http://www.inforestauro.org/storia-del-restauro.html>, lest 28.3.2013.

Lovdata 1978: *Lov om kulturminner [Kulturminneloven]*, se <http://www.lovdata.no/all/hl-19780609-050.html>, lest 2.2.2013.

Lovdata 1983: *Forskrift om overføring av forvaltningsansvar for naturvernområder. Delegering av forvaltningsansvar til fylkesmannen*, se <http://www.lovdata.no/for/sf/dl/xd-19830726-1385.html>, lest 2.2.2013.

Lovdata 1996: *Lov om statlig naturoppsyn [naturoppsynsloven]*, se <http://www.lovdata.no/all/hl-19960621-038.html>, lest 30.1.2013.

Lovdata 2008: *Lov om planlegging og byggesaksbehandling (Plan- og bygningsloven)*, se <http://www.lovdata.no/all/hl-20080627-071.html>, lest 1.2.2013.

Lovdata 2009: *Lov om forvaltning av naturens mangfold (Naturmangfoldloven)*, se <http://www.lovdata.no/all/hl-20090619-100.html>, lest 30.1.2013.

Mathiesen, Ingeborg S. M. 2012: *Nytt liv i gamle hager – registrering av historiske hager i Hedmark*, Hedmark fylkeskommune/Arkadia landskap: 3-6.

Ministero dell'Ambiente e della Tutela del Territorio e del Mare 2010: *La Strategia Nazionale per la Biodiversità*, se http://www.minambiente.it/export/sites/default/archivio/allegati/biodiversita/Strategia_Nazionale_per_la_Biodiversita.pdf, lest 14.02.2013.

Ministero per i Beni e le Attività Culturali: *Sistema Informativo HEREN - European Heritage Network*, se <http://www.beniculturali.it/mibac/export/SG-MiBAC/sito-SG-MiBAC/MenuPrincipale/Attivita-e-programmi/Internazionale/Consiglio-dEuropa/Patrimonio-culturale/index.html>, lest 1.4.2013.

Ministero dei Beni e le Attività Culturali: *Vincoli in Rete*, se <http://91.218.224.140/VincoliInRete/vir/utente/login#>, 30.4.2013.

Moe, Dagfinn, «Restaurering av gamle hageanlegg», i *Fortidsvern*, nr. 25/1, Oslo: Foreningen.

Norges offentlige utredninger 2000: *NOU 2001: 2 – Retten til miljøopplysninger*
Allmennhetens rett til å få miljøopplysninger fra offentlige og private aktører og retten til å delta i offentlige beslutningsprosesser, se:
<http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20012001/002/PDFA/NOU200120010002000DDDPDFA.pdf>, lest 18.2.2013.

Norges offentlige utredninger 2002: *NOU 2002: 01 Fortid former framtid – Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*, se
<http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20022002/001/PDFA/NOU200220020001000DDDPDFA.pdf>, lest 13.2.2013.

Norsk Folkemuseum: *Bygdø Kongsgård*, se
<http://www.norskfolkemuseum.no/no/Tilknyttede-Enheter/Bygdø-Kongsgard/Folkeparken/>, lest 1.5.2013.

Norsk institutt for skog og landskap: *Gjengroing*, se
<http://www.skogoglandskap.no/temaer/gjengroing/>, lest 17.3.2013.

Norsk institutt for skog og landskap: *Overvåking av jordbrukslandskap*, se
http://www.skogoglandskap.no/temaer/jordbrukets_kulturlandskap/, lest 17.3.2013.

Norsk institutt for skog og landskap: *Hva er hensikten med 3Q?*, se
http://www.skogoglandskap.no/faq/hensikt_3q/, lest 26.2.2013.

Norsk lokalhistorisk institutt: *Fylkeskonservatorene*, se
http://www.lokalhistorie.no/kilder_litteratur/institusjoner/fylkeskons.html, lest 17.4.2013.

Oppgavefordelingsutvalget 2000: *NOU 2000: 22 – Om oppgavefordelingen mellom stat, region og kommune*, se <http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dok/nouer/2000/nou-2000-22/15.html?id=360672/>, lest 1.2.2013.

Oslo Kommune 2007: *Lover og avtaler som sikrer kulturminner*, se <http://www.miljo.oslo.kommune.no/kulturminner/lovverk/>, lest 3.2.2013.

PaBAAC: *Giardini e parchi storici*, se [http://www.pabaac.beniculturali.it/opencms/opencms/BASAE/sito-BASAE/MenuPrincipale_BASAE/Uffici-musei-e-monumenti/Musei- -Mostre/Giardini-e-parchi-storici/index.html/](http://www.pabaac.beniculturali.it/opencms/opencms/BASAE/sito-BASAE/MenuPrincipale_BASAE/Uffici-musei-e-monumenti/Musei--Mostre/Giardini-e-parchi-storici/index.html/), lest 18.1.2013.

Repubblica Italiana: *Codice Urbani*, se http://www.beniculturali.it/mibac/multimedia/MiBAC/documents/1240240310779_codice2008.pdf, lest 15.1.2013.

Riksantikvaren 2001: *Alle tiders kulturminner: hvorfor og hvordan verner vi viktige kulturminner og kulturmiljøer?*, Oslo: Riksantikvaren.

Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt – 1]: *Miljøovervåking*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Miljoovervaking/>, lest 16.4.2013.

Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt – 2]: *Verdens kultur- og naturarv*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Verdensarv/>, lest 1.2.2013.

Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt – 3]: *Hageprosjektet*, se <http://www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=4598/>, lest 8.3.2013.

Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt – 4]: *Overvåkingsprogrammer*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Miljoovervaking/Overvåkingsprogrammer>, lest 17.4.2013.

- Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt – 5]: *Mål og nøkkeltall*, se http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Miljoovervaking/Mal_og_nokkeltall/, lest 17.4.2013.
- Riksantikvaren [årstall ikke oppgitt 6]: *Satellite monitoring of cultural heritage sites. A Norwegian pilot project*, se http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_27826/1/hoeyteknologi_satellitemonitoring_faktaark.pdf, lest 20.4.2013.
- Riksantikvaren 2008: *Forvaltning av historiske hager og parker i Norge – Forprosjekt: Sluttrapport del 1*, se http://brage.bibsys.no/riksant/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_35701/1/Historiske_hager_sluttrapport.pdf, lest 27.2.2013.
- Riksantikvaren 26. Feb. 2009: *Forslag om 20 utvalgte kulturlandskap*, se <http://www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=4864>, lest 26.1.2013.
- Riksantikvaren 5. feb. 2009: *Strategi for miljøovervåking på kulturminnefeltet 2009–2020*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Miljoovervaking/Strategi/>, lest 2.3.2013.
- Riksantikvaren 2010: *Hva er landskap?*, se [http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Landskap/Hva_er_landskap+/,](http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Landskap/Hva_er_landskap+/) lest 1.2.2013.
- Riksantikvaren 12. april 2012: *Historiske hager og parker*, se http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Veiledning/For_eiere_av_fredete_bygg_og_anlegg/Historiske_hager/ lest 15.1.2013.
- Riksantikvaren 23. mai 2012: *Sektorvise landsverneplaner og fredningsvedtak*, se http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Prosjekter/Landsverneplaner/Landsverneplaner_og_fredningsvedtak/, lest 23.3.2013.
- Riksantikvaren 28. juni 2012: *Askeladden*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Askeladden>, lest 2.3.2013.

Riksantikvaren 16. august 2012: *Strategisk plan*, se

http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om_Riksantikvaren/Strategisk_plan/, lest 5.3.2013.

Riksantikvaren 10. des. 2012: *SEFRAK – register over eldre bygninger*, se

http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Ofte_stilte_sporsmal/SEFRAK-registeret/, lest 2.3.2013).

Riksantikvaren 8. jan. 2013: *Om Riksantikvaren*, se

http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om_Riksantikvaren/, lest 26.1.2013.

Riksantikvaren 20. april 2013: *Kulturminneforvaltningen*, se

<http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Veiledning/Kulturminneforvaltningen/>, lest 21.4.2013.

Riksantikvaren 22. april 2013: *Ordforklaringer*, se

http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Ofte_stilte_sporsmal/Ordforklaringer/, lest 23.4.2013.

Rimer, Kjersti Sørli 2009, *Hagehistorikere med unike originaler*, se

<http://www.umb.no/ilp/artikkel/hagehistorikere-med-unike-originaler/>, lest 19.2.2013.

Romani, Maurizio & Rapi, Bernardo & Battista, Piero & Mati, Francesco & Bacci, Laura 2012: «Nuove Tecnologie per il Monitoraggio e la Gestione dei giardini storici» i *SCIRES-IT*, nr. 2/1, CASPUR-CIBER Publishing.

Selfors, Silja 2007: «Tilskuddsordninger i kulturminnevernet», i *Fortidsvern*, nr. 32/4, Oslo: Foreningen.

Selfors, Silja 2010: «Restaureringshåndverker søkes», i *Fortidsvern*, nr. 35/2, Oslo: Foreningen.

- Site Specific Museums: *Convenzioni Internazionali*, se <http://www.sismus.org/ita/panorama-normativo/diritto-internazionale/convenzioni-internazionali/>, lest 2.2.2013.
- Skjærli, Brynjar 2013: *EU må redde Italias kulturarv*, se <http://e24.no/utenriks/eu-maa-redde-italias-kulturarv/20338488/>, lest 12.4.2013.
- Skyrud, Nina 2013: *Dæhlie klar for å betale*, se http://www.rb.no/lokale_nyheter/article6646119.ece, lest 9.5.2013.
- Standard Norge: *Ny Norsk Standard for kulturminner*, se <http://www.standard.no/en/Nyheter-og-produkter/Nyhetsarkiv/Miljo/2009/Ny-Norsk-Standard-for-kulturminner-under-arbeid>, lest 2.3.2013.
- Stugu, Ola Svein 2011: «Eit portrett av kulturminnevernet», i *Årbok (Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring)*, nr. 165, Oslo: Foreningen.
- Sæby, Inger-M. 2012: *Vil redde Pompeii fra kollaps*, se <http://www.nrk.no/kultur-og-underholdning/1.8066754>, lest 14.4.2013.
- Sætren, Anne & Fløisand, Inga & Swensen, Grete & Skar, Birgitte (red.) 2010: *Kulturarv, kulturminner og kulturmiljø*, se http://www.niku.no/no/publikasjoner/nyeste_rapporter/Kulturarv%2C+kulturminner+og+kulturmilj%C3%B8er%3A+Rapport+fra+5+%C3%A5rs+forskning.9UFRnQ0L.ips, lest 17.4.2013.
- Taeggi, Giacomo de Vito Piscicelli 2010: *La Gestione dei parchi storici*, Forelesing holdt ved Università degli Studi di Milano, 27. Oktober 2010, se http://www.convegnopiantestoriche.adsi.it/convegnopiantestoriche/giacomo_piscicelli.pdf, lest 20.3.2013.
- Traverso, Marta 2013: *Pegli, Villa Pallavicini: restauro completo del parco entro il 2014*, se <http://genova.erasuperba.it/rubriche/parco-villa-pallavicini-pegli-riqualificazione-lavori>, lest 25.4.2013.

UNESCO 1972: *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, se <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>, lest 17.1.2013.

Veiby, Linda & Thommesen, Karen 2012: «Historien for alle» », i Wolland, Siri (red.): *Alle Tidens 2012*, se <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Publikasjoner/>, lest 12.2.2013.

Wikipedia (eng): *Villa Durazzo-Pallavicini*, se http://en.wikipedia.org/wiki/Villa_Durazzo-Pallavicini, lest 1.5.2013.

Wikipedia (ita): *Cesare Brandi*, se http://it.wikipedia.org/wiki/Cesare_Brandi 1.4.2013, lest 28.3.2013.

Wikipedia (ita): *Soprintendenze*, se <http://it.wikipedia.org/wiki/Soprintendenze/>, lest 1.5.2013.

Wikipedia (ita.): *Villa Durazzo-Pallavicini*, se http://it.wikipedia.org/wiki/Villa_Durazzo-Pallavicini, lest 1.5.2013.

Wikipedia (nor): *Bygdø Kongsgård*, se http://no.wikipedia.org/wiki/Bygd%C3%B8_Kongsg%C3%A5rd, lest 1.5.2013.

Wikipedia (nor): *Kulturminnevern*, se <http://no.wikipedia.org/wiki/Kulturminnevern>, lest 10.1.2013.

Wikipedia (nor): *Kulturvern*, se <http://no.wikipedia.org/wiki/Kulturvern>, lest 20.2.2013.

E-post-korrespondanse:

D'Amico, Stefano (Direttore Servizio II ved MiBAC).

Dietze-Schirdewahn, Annegreth (førsteamanuensis ved UMB).

Eriksen, Mari Mette (Rådgiver Riksantikvaren).

Gimse, Christer (Riksantikvaren).

Holm, Christian H. (assisterende fylkesdirektør).

Håbjørg, May Britt (seniorrådgiver Riksantikvaren).

Røsvik, Anne (Riksantikvarens svartjeneste).

Sartini, Roberto (Generaldirektoratet PaBAAC).

Toth, Anna (Landskapsarkitekt, Milano).

VEDLEGG 1

FREDETE ANLEGG

Hager, parker og alléer som er fredet etter Kulturminneloven, 1981–2006.

KOMMUNE	STED	TYPE	EIER	FREDNINGSÅR
Trondheim	Gløshaugen, NTNU	Allé	Staten	1994
Ålesund	Parkgata 5	2 hager	Privat	1997
Bergen	Kalfarliien 18	Hage	Private	1996
	Siljustøl	Hage	Privat	2005
	Kråkenes (Sophies Minde), Kleiven 10	Hage	Privat	2006
	Den Nationale Scene	Park	Kommunen	1993
	Bergenhus festning	Park	Staten	2006
Stavanger	Holmeegenes	Tuntre	Privat	2005
Lindesnes	Rødberg	Hage	Privat	1983
Farsund	Jonas Lunds hus	Hage	Privat	1981
Arendal	Lassens hus	Hage	Privat	1999
Skien	Borgestad	Allé og hage	Privat	1985
Horten	Borre Nasjonalpark, området rundt	Park	Privat	1990
Lier	Stillesholmen, Mellbyholmen	Hage	Privat	2000
Drammen	Engene 19	Hage	Privat	1995
Stor-Elvdal	Stai jernbanestasjon, Rørosbanen	Hage	Privat	2002
Åsnes	Flisa jernbanestasjon, Solørbanen	Park	Privat	2002
Eidskog	Matrand jernbanestasjon	Hage	Privat	2002
Sør-Odal	Sander jernbanestasjon, Kongsvingerbanen	Hage	Privat	2002
Hamar	Sagatun folkehøgskole	Allé	Privat	1984
	Villa Riise	Hage	Privat	1992
Oslo	Parkkvartalet	2 hager	Privat	1995

	Abildsø Nordre	Allé og hage	Privat	1997
	Ekely	Hage	Privat	1997
	Blindern Studentehjem	Park	Privat	1997
	Villa Damman	Hage	Privat	1997
	Birkelunden	Park	Kommunen	2006
	Universitetet i Oslo, Universitetshagen i sentrum	Hage	Staten	2001
	Villa Grande	Hage	Staten	2005
Hvaler	Torbjørnskjær fyrstasjon	Hage	Staten	1997
Fredrikstad	Fredrikstad bibliotek	Park	Kommunen	1992
Halden	Knardal	Tuntre	Privat	1983
	Prestebakke stasjon, Østfoldbanen	Hage	Privat	1996

322

³²² Bruun, Magne 2007: 383. Bruun henviser her til «Riksantikvaren 2007», men det går ikke frem av hans litteraturliste hvilket dokument han da sikter til.